

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: *Γυναίκες και έγκλημα στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου.*

*Έμφυλες αναπαραστάσεις και εθνοτικές διαστάσεις
στον ημερήσιο ελληνόγλωσσο Τύπο, 1928-1932.*

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Αγορίτσα Σπαθή
ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1108132

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. Πάρις Παπαμίχος Χρονάκης
ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ: καθηγήτρια κα. Ρίκα Μπενβενίστε,
αν. καθηγήτρια κα. Άννα Ματθαίου

ΒΟΛΟΣ 2012

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 12969/1
Ημερ. Εισ.: 02-04-2015
Δωρεά: _____
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΙΑΚΑ
2012
ΣΠΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα	2
Ευχαριστίες	3
Εισαγωγή	4
Κεφάλαιο 1 ^ο	9
<i>Το κοινωνικό πλαίσιο της Θεσσαλονίκης την εποχή του Μεσοπολέμου</i>	
Κεφάλαιο 2.....	18
<i>Έγκλημα στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου. Φυλετικές και έμφυλες διαστάσεις</i>	
Κεφάλαιο 3 ^ο	52
<i>Έγκλημα και μυθοπλασία στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου</i>	
Επίλογος	72
Βιβλιογραφία.....	76
Παράρτημα εικόνων.....	79

Ευχαριστίες

Μετά την ολοκλήρωση αυτής της εργασίας νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους τους ανθρώπους που, κατά την διάρκεια της ενασχόλησής μου με αυτήν, μου παρείχαν βοήθεια και συμπαράσταση, χωρίς τα οποία θα μου ήταν εξαιρετικά δύσκολο να προχωρήσω και να αντεπεξέλθω σε όλα αυτά που μια τέτοια εργασία απαιτεί.

Πρώτα-πρώτα, οφείλω να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Πάρι Παπαμίχο Χρονάκη, τον επόπτη καθηγητή μου, για τις χρήσιμες συμβουλές και τις υποδείξεις του, καθώς και για την εν γένει υποστήριξη που μου παρείχε. Υπήρξε εξαιρετικά συνεργάσιμος και πάντοτε διαθέσιμος για οποιαδήποτε απορία ή προβληματισμό και αν είχα κατά τη διάρκεια της προσπάθειάς μου να ολοκληρώσω αυτή την εργασία. Η καθοδήγησή του υπήρξε απαραίτητη και σημαντική κάθε φορά που παρουσιάστηκαν δυσκολίες. Τον ευχαριστώ επίσης θερμά που μου έδωσε την δυνατότητα να ασχοληθώ με ζητήματα που προκάλεσαν το ενδιαφέρον μου.

Επιθυμώ εν συνεχεία να ευχαριστήσω τις καθηγήτριές μου, κυρία Ρίκα Μπενβενίστε και κυρία Άννα Ματθαίου, για τις διαφωτιστικές συζητήσεις που είχα μαζί τους καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μου, για την ενθάρρυνση και την από κάθε άποψη βοήθειά τους.

Ακόμη θα ήθελα να ευχαριστήσω μέσα από την καρδιά μου την οικογένειά μου, τους γονείς μου και τα αδέρφια μου, που βρίσκονται πάντα δίπλα μου και που με την αγάπη τους, την ηθική και υλική συμπαράστασή τους, συμβάλλουν ουσιαστικά στην εκπλήρωση των στόχων μου.

Βόλος, Αύγουστος 2012

Αγορίτσα Σπαθή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περίοδος του Μεσοπολέμου έχει μελετηθεί αρκετά στην ελληνική ιστοριογραφία καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα θεματικών. Ιδιαίτερα ο ρόλος των γυναικών, κατά την περίοδο αυτή έχει απασχολήσει πολλούς ιστορικούς επιστήμονες. Καθώς τα μεσοπολεμικά χρόνια καλύπτουν το ενδιάμεσο χρονικό στάδιο ανάμεσα στο πρώτο και δεύτερο φεμινιστικό κίνημα¹, ποικίλες όψεις της κοινωνικής ιστορίας των γυναικών έχουν προσεγγιστεί και αναλυθεί σε βάθος. Τα ζητήματα που άπτονται της σχέσης των γυναικών με το έγκλημα, ωστόσο, έχουν μείνει ερευνητικά ανεκμετάλλευτα, δίχως εκτενείς ιστορικές μελέτες. Παρόλο που οι γυναίκες την ίδια περίοδο αναγορεύονται σε μείζον κοινωνικό ζήτημα², παρατηρείται βιβλιογραφικό κενό στη συγκεκριμένη θεματική. Η ιστορικός Έφη Αβδελά έχει αναλύσει το ζήτημα της κοινωνικής βίας με έμφαση στις έμφυλες αναπαραστάσεις μέσω μιας αξιολογικής και εμπειριστατωμένης έρευνας, που αφορά όμως στην ελληνική κοινωνία της μετεμφυλιακής περιόδου³. Η παρούσα εργασία στόχο έχει να σκιαγραφήσει όψεις της εγκληματικότητας την εποχή του Μεσοπολέμου με κύριο άξονα τη γυναίκα ως αποδέκτη αλλά και αυτουργό παραβατικών συμπεριφορών. Παράλληλα, ερευνά τις εθνοτικές διαστάσεις του εγκλήματος στο κοινωνικό πλαίσιο μίας πολυπολιτισμικής πόλης της σύγχρονης Ελλάδας, της Θεσσαλονίκης.

Πιο συγκεκριμένα, η ανά χείρας μελέτη αποπειράται να αποτυπώσει τις σχέσεις των διαφορετικών εθνοτήτων, κατά κύριο λόγο των χριστιανών και των εβραίων, της Θεσσαλονίκης σε μια ιδιαίτερος φορτισμένη ιστορική συγκυρία, αυτή του Μεσοπολέμου, εστιάζοντας στις καθημερινές τους συναναστροφές και διερευνώντας τις αξίες και τα συναισθήματα που ωθούν προς το έγκλημα. Επιπρόσθετα, εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο διαπλέκεται η εθνότητα με το φύλο. Επικεντρώνεται στον βαθμό που ο κώδικας της τιμής και της ντροπής ρυθμίζει τη συμπεριφορά ανδρών και γυναικών και τους εξωθεί σε παραβατικές πράξεις. Η υπάρχουσα ιστοριογραφία (Mazower, Pierron, Fleming, Μαργαρίτης) προσεγγίζει

¹ Αβδελά, Έ., Ψαρρά, Α., *Σιωπηρές ιστορίες. Γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998, σ. 238

² Βλ. Αβδελά, Έ., «Οι γυναίκες, κοινωνικό ζήτημα» στο Χατζηιωσήφ, Χρ. (επιμ.), *Ιστορίας της Ελλάδας του 20ού αιώνα: 1922-1940, ο Μεσοπόλεμος*, τόμος Β1, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2002 και Αβδελά, Έ, Ψαρά Α., *Ο φεμινισμός στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου: Μια ανθολογία*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1985.

³ Βλ. Αβδελά Έ., *Διά λόγους τιμής. Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2002.

κυρίως τις σχέσεις της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης με το ελληνικό κράτος⁴, αλλά ελάχιστη προσοχή έχει δοθεί στις καθημερινές σχέσεις μεταξύ ελλήνων χριστιανών και εβραίων στον κόσμο του κοινωνικού περιθωρίου κατά την μεσοπολεμική εποχή.

Η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί μια πρώτη απόπειρα καταγραφής και ανάδειξης αυτού του άγνωστου κόσμου. Κρίνεται σημαντικό να φωτιστούν οι ποικίλες εκφάνσεις της εγκληματικότητας ως απόρροιας των ιδιαίτερος δύσκολων συνθηκών, σε μια περίοδο που η φτώχεια και η ανέχεια αποτελούσαν μόνιμα χαρακτηριστικά της καθημερινότητας στη Θεσσαλονίκη (εξαιτίας της πυρκαγιάς του 1917, της έλευσης των προσφύγων και της οικονομικής κρίσης του 1929). Μια τέτοια μελέτη θα μπορούσε να συμβάλλει σε μια συζήτηση για τις έμφυλες διαστάσεις της κοινωνικής βίας την μεσοπολεμική εποχή, κάτι που μέχρι σήμερα έχει επικεντρωθεί μόνο στη μεταπολεμική περίοδο⁵. Επιπλέον, θα μας επιτρέψει να δούμε συνέχειες και τομές μεταξύ μεσοπολέμου και μεταπολέμου και επίσης να αντιληφθούμε αν η εθνότητα και η θρησκεία (χριστιανοί - εβραίοι) προσδιορίζει ή όχι τους κώδικες της τιμής και της ντροπής. Μοιράζονται άραγε οι χριστιανοί και οι εβραίοι τους ίδιους κώδικες;

Η έρευνα αυτή στηρίχθηκε αποκλειστικά στις πληροφορίες που αντλούνται από τον ημερήσιο τύπο της εποχής αναφορικά με την εγκληματικότητα στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Πιο συγκεκριμένα, αποδελτιώθηκαν όλα τα εγκλήματα που συνέβησαν και συγκλόνισαν την κοινωνία της Θεσσαλονίκης την περίοδο 1928-1932, όπως αυτά προβάλλονται μέσα από την καθημερινή εφημερίδα *Μακεδονία*. Εκτιμήθηκε πως αυτή η περίοδος στην καρδιά του Μεσοπολέμου θα παρείχε ενδιαφέροντα στοιχεία για το έγκλημα στο πλαίσιο ενός γενικότερου κοινωνικού αναβρασμού, που προμήνυε ακραίες φυλετικές διακρίσεις και ρατσιστικές συμπεριφορές. Κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα η Θεσσαλονίκη βίωνε έντονη οικονομική κρίση, ως απόρροια της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης, καθώς και δυσκολίες στην αποκατάσταση των προσφύγων. Επιπλέον, η επίταση των προσπαθειών αφομοίωσης των Εβραίων από κρατικής πλευράς προκάλεσε όξυνση

⁴ Βλ. Mazower, Μ. *Θεσσαλονίκη. Πόλη των φαντασμάτων. Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950*, μτφρ. Κ. Κουρεμένος, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006 και Pierron, Β., *Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα. Ιστορία των διακοινοτικών σχέσεων από το 1821 ως το 1945*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2004 και Fleming, Κ.Ε., *Ιστορία των Ελλήνων Εβραίων*, μτφρ. Νίκος Γάσπαρης, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 2009 και Μαργαρίτης, Γιώργος, *Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες. Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας: Εβραίοι, Τσάμηδες*, εκδ. Βιβλιόγραμμα, Αθήνα 2005.

⁵ Αβδελά, Έ., «Οι γυναίκες, κοινωνικό ζήτημα», *ό.π.*, σ. 337-359

των ελληνοεβραϊκών αντιθέσεων στην πόλη. Στα φύλλα της εφημερίδας *Μακεδονία*, άλλωστε, την πενταετία 1928-1932 παρατηρήθηκαν αυξημένοι δείκτες στα κρούσματα εγκληματικότητας, γεγονός που παρέχει στον ερευνητή τη δυνατότητα εξαγωγής ασφαλέστερων και εγκυρότερων συμπερασμάτων.

Η επιλογή της συγκεκριμένης περιοδικής έκδοσης δεν ήταν τυχαία. Η *Μακεδονία* αποτελούσε μια έγκυρη και έγκριτη εφημερίδα της εποχής, η οποία περιέγραφε τα στοιχεία των εγκληματικών συμβάντων με αρκετή σαφήνεια. Το πρώτο φύλλο της *Μακεδονίας* κυκλοφόρησε ήδη πριν από την ενσωμάτωση της πόλης στο ελληνικό κράτος στις 10/23 Ιουλίου 1911⁶. Ιδρυτής της ο Κωνσταντίνος Βελλίδης, ένας πρώην δάσκαλος. Αρχικά η εφημερίδα ακολούθησε ανεξάρτητη πολιτική γραμμή και δεν προσχώρησε σε κανένα από τα υπάρχοντα κόμματα. Σύντομα όμως τάχθηκε στο πλευρό του Ελευθερίου Βενιζέλου, εκφράζοντας μέσω της αρθρογραφίας της την πολιτική γραμμή της φιλελεύθερης δημοκρατικής παράταξης. Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, και ενώ συντελούνταν η άνοδος του εθνικοσοσιαλισμού στην Ευρώπη, η *Μακεδονία* άρχισε σταδιακά να ακολουθεί μια στρατηγική δημιουργίας ενός ξενοφοβικού και επιθετικού κλίματος ενάντια στους Εβραίους της πόλης. Αρχής γενομένης το 1930, η εφημερίδα δημοσίευσε μια σειρά αρνητικών και συκοφαντικών άρθρων για τις σκέψεις και δράσεις των Εβραίων, που δημιουργούσαν μία εχθρική και αντισημιτική στάση. Παρέχοντας υποστήριξη σε ακροδεξιές ομάδες, έμοιαζε να πυροδοτεί ή να ενθαρρύνει βιαιοπραγίες εναντίον των Ισραηλιτών της Θεσσαλονίκης και για τον λόγο αυτό θεωρήθηκε υπαίτια υποκίνησης του εμπρησμού και των βίαιων γεγονότων στην εβραϊκή συνοικία του Κάμπελ το 1931⁷.

Κατά την έρευνα, συγκεντρώθηκε συνολικά ένα δείγμα τριακοσίων εβδομήντα τριών υποθέσεων. Η έρευνα στην εφημερίδα σε αρκετές περιπτώσεις έκανε εφικτή την παρακολούθηση μιας υπόθεσης από το έγκλημα μέχρι τη σύλληψη του δράστη και κατόπιν στη δίκη του. Σε ορισμένες περιπτώσεις δίνονταν περισσότερες λεπτομέρειες από όσες χρειάζονται για τη ζωή και την προσωπικότητα του θύτη ή του θύματος, καθώς και για τα πιθανά αίτια του εγκλήματος. Δυστυχώς, υπάρχουν και περιπτώσεις για τις οποίες δεν δίνονταν όλες οι απαραίτητες πληροφορίες προκειμένου να γίνει δυνατή η ανασύνθεση του εγκλήματος. Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθεί η χωροταξική τοποθέτηση των εγκλημάτων στην

⁶ <http://www.makthes.gr/pages/100-years-makedonia-newspaper/>

⁷ Pierron, B., *ό.π.*, σ. 221-230

εφημερίδα. Εάν η εφημερίδα αποτελούνταν από τέσσερις σελίδες, τα περισσότερα εγκλήματα βρίσκονταν στην τρίτη σελίδα μαζί με κάποιες διαφημίσεις, τα αθλητικά και μια στήλη που αφορούσε τους πρόσφυγες. Αν όμως η εφημερίδα είχε έξι σελίδες, βρίσκονταν στην πέμπτη σελίδα πάλι με το αντίστοιχο περιεχόμενο. Ανεξαρτήτως του μεγέθους της εφημερίδας, δηλαδή, τα εγκλήματα δημοσιεύονταν στην προτελευταία σελίδα. Αν κάποια εγκλήματα κατέφθαναν ως πληροφορίες την τελευταία στιγμή, δημοσιεύονταν στην τελευταία σελίδα της εφημερίδας, ενώ, αν κάποια κρίνονταν μεγάλης σημασίας ή πολύ σοβαρά, συνήθως λόγω κάποιας «στυγερός» δολοφονίας, γίνονταν πρωτοσέλιδα.

Η επιλογή ενός ημερήσιου τοπικού τύπου ως μοναδικού εργαλείου έρευνας έγινε πρωτίστως λόγω της ιδιαίτερης δυνατότητας του Τύπου να περιγράφει αναλυτικά ένα έγκλημα, αναπαριστώντας το στους αναγνώστες και βοηθώντας τους να το κατανοήσουν πλήρως. Παράλληλα, κρίθηκε απαραίτητο να αναλυθεί ο τρόπος που αντιμετωπίζει ο τύπος το έγκλημα, προκειμένου να διαφανούν τυχόν φυλετικές αλλά και έμφυλες προκαταλήψεις. Θα γίνει απόπειρα να απαντηθούν ερωτήματα που τίθενται σχετικά με το είδος των εικόνων που διαμορφώνονται από τον τύπο για το έγκλημα. Για τον λόγο αυτό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τόσο οι αμιγώς ειδησεογραφικές καλύψεις των καθεαυτό εγκλημάτων όσο και οι μυθοπλασίες που κυκλοφορούν σε συνέχειες και έχουν σχέση με το έγκλημα, οι οποίες και θα αναλυθούν σε χωριστά κεφάλαια σε αυτή την εργασία. Επιπλέον, θα διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο αντικατοπτρίζεται στον τύπο η αντιμετώπιση από την μεσοπολεμική κοινωνία της εγκληματούσας γυναίκας. Προφανώς, η παρούσα μελέτη αποπειράται μία πρώτη προσέγγιση στο θέμα, ιδίως καθώς πρόκειται για μια πτυχιακή εργασία συγκεκριμένου εύρους στο πλαίσιο ενός προπτυχιακού προγράμματος σπουδών. Εκτενέστερη έρευνα σε δικαστικά, αστυνομικά ή/και νοσοκομειακά αρχεία της εποχής θα παρείχε στον μελλοντικό υποψήφιο ερευνητή μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα των εκφράσεων της κοινωνικής βίας με έμφαση στις έμφυλες αναπαραστάσεις την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Η εργασία δομείται σε τρεις επιμέρους ενότητες. Το πρώτο εισαγωγικό κεφάλαιο περιγράφει το κοινωνικό πλαίσιο της Θεσσαλονίκης την εποχή του Μεσοπολέμου, προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι περιβαλλοντικές συνθήκες των παραβατικών συμπεριφορών. Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται τα διαπραχθέντα εγκλήματα στην πόλη, όπως δημοσιεύονται στην εφημερίδα *Μακεδονία*, που αφορούν τις γυναίκες. Πιο συγκεκριμένα, για την επεξεργασία του υλικού που

συγκεντρώθηκε ακολουθήθηκε αρχικά μια ποσοτική ανάλυση. Τα εγκλήματα κατηγοριοποιήθηκαν ειδολογικά σε δύο βασικές κατηγορίες, τα εγκλήματα σεξουαλικότητας και τα εγκλήματα τιμής, αλλά έγιναν και κοινωνικές (ανάλογα με την κοινωνική τάξη που ανήκαν τα θύματα ή οι θύτες) και χωροταξικές (ανάλογα με τον τόπο του εγκλήματος) ταξινομήσεις. Καταρτίστηκαν, επίσης, ποσοτικοί πίνακες που παρέχουν συγκεντρωτικά αποτελέσματα σε ποσοστά για το είδος, τη μεταβολή στον χρόνο, τις φυλετικές και έμφυλες παραμέτρους των εγκλημάτων. Κατόπιν, ακολουθήθηκε μια ποιοτική ανάλυση του υλικού, με έμφαση στους λόγους που οδηγούν στο έγκλημα, αλλά και στους τρόπους που περιγράφεται η γυναίκα θύμα και η εγκληματούσα γυνή. Αναζητήθηκε, τέλος, η σχέση φύλου, εθνότητας και εγκλήματος καθώς οι διαπροσωπικές σχέσεις θύτη – θύματος. Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται επιλεγμένες μυθοπλασίες σε μορφή αυτοτελών διηγημάτων με περιεχόμενο εγκληματικών πράξεων εις βάρος γυναικών, όπως δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Μακεδονία*. Η δημοσίευση διηγημάτων που αφορούν το έγκλημα σε μια καθημερινή εφημερίδα ευρείας κυκλοφορίας μάς βοηθά να καταλάβουμε περισσότερο τον τρόπο, με τον οποίο το έγκλημα προβάλλεται στην κοινωνία του Μεσοπολέμου με στόχο να διαμορφώσει απόψεις και να εγγραφεί τόσο συνολικά στο συλλογικό υποσυνείδητο όσο και χωριστά στο φαντασιακό κάθε ανθρώπου. Η συνδηλωτική γλώσσα της λογοτεχνίας εξάλλου, συμβάλλει, στη μετάδοση απόψεων και στην αναπαραγωγή στερεοτύπων⁸. Τα δημιουργήματα του λόγου αποτελούν καθρέφτη της κοινωνίας, αφού όλα τα προϊόντα της φαντασίας του ανθρώπου αντλούν στοιχεία από την πραγματικότητα.

⁸ Αμπατζοπούλου, Φραγκίσκη, «Η εικόνα του Εβραίου στην ελληνική πεζογραφία: Στερεοτυπικές τεχνικές και λογοτεχνία αποδιοπόμησης» στο Εταιρεία Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού, *Οι Εβραίοι στον ελληνικό χώρο: Ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια. Πρακτικά του Α' Συμποσίου Ιστορίας Θεσσαλονίκη, 23-24 Νοεμβρίου 1991*, εκδ. Γεβρηλίδης, Αθήνα 1995.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Το κοινωνικό πλαίσιο της Θεσσαλονίκης την εποχή του Μεσοπολέμου

Η παραβατική συμπεριφορά στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπόλεμου εντάσσεται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο που ορίζεται από τις ιστορικές συγκυρίες της προσπάθειας για αφομοίωση των Εβραίων στο ελληνικό κράτος, της καταστροφικής πυρκαγιάς του 1917, της εγκατάστασης των προσφύγων στην πόλη, της όξυνσης του εργατικού κινήματος κ.λπ. Η γνώση του κοινωνικού πλαισίου της μεσοπολεμικής Θεσσαλονίκης κρίνεται απαραίτητη για την κατανόηση και ανάλυση της έξαρσης της εγκληματικότητας με τις όποιες φυλετικές ή έμφυλες διαστάσεις της.

Μετά την προσάρτηση της Θεσσαλονίκης στο ελληνικό κράτος, στις 13/26 Οκτωβρίου 1912,⁹ πολλοί «παλιοελλαδίτες» την χαρακτήριζαν ως μια πόλη «με κοινωνία παρδαλήν»¹⁰, εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο μια γενική περιφρόνηση για όλες τις Νέες Χώρες, όπως τις ονόμαζαν, λόγω της βαλκανικής τους ανομοιογένειας. Πίστευαν πως αυτή η πολιτισμική ποικιλότητα δεν θα άλλαζε στο μέλλον. Σύμφωνα με την απογραφή του 1913, η οποία δεν δημοσιεύτηκε ποτέ¹¹, ο συνολικός πληθυσμός της πόλης ήταν 157.889 άνθρωποι, από τους οποίους λίγο λιγότεροι από 40.000 ήταν Έλληνες, 45.867 Οθωμανοί και 61.439 Εβραίοι.¹² Υπήρχαν περισσότεροι Εβραίοι στην πόλη της Θεσσαλονίκης απ' ό,τι σε όλη τη Σερβία, τη Βουλγαρία ή την Κωνσταντινούπολη. Ο συνολικός εβραϊκός πληθυσμός του ελληνικού κράτους εκτινάχθηκε από τις 10.000 σε 80.000, από τους οποίους οι 70.000 ζούσαν στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης. Η Πάνω Πόλη ακόμη και μετά το 1912 ήταν κυρίως μουσουλμανική, ενώ η Κάτω Πόλη εβραϊκή. Οι ελληνόφωνοι χριστιανοί ζούσαν κυρίως στις παραδοσιακές τους συνοικίες, στον ανατολικό και δυτικό τομέα.¹³

Το έργο της ενσωμάτωσης της Θεσσαλονίκης στο ελληνικό κράτος δεν ήταν εύκολο και διήρκησε πολύ. Η διακυβέρνηση της πόλης αποτελούσε πρόβλημα λόγω των ποικίλων μεταρρυθμίσεων που έπρεπε να γίνουν για την ένταξη της πόλης σε ένα ενιαίο κράτος. Για την επίλυση αυτού του προβλήματος βοήθησαν πολλοί Έλληνες,

⁹ Φρεζής, Ρ., *Ψηφίδες Ιστορίας του Ελληνικού Εβραϊσμού*, Βόλος 2007, σ. 120

¹⁰ Mazower, Μ., *ό.π.*, σ. 353

¹¹ Mazower, Μ., *ό.π.*, σ. 363

¹² Φρεζής, Ρ. *ό.π.*, σ. 121

¹³ Mazower, Μ., *ό.π.*, σ. 360

οι οποίοι κατέφταναν καθημερινά από Κρήτη, Πελοπόννησο και Αθήνα, απαρτίζοντας τη λεγόμενη άρχουσα τάξη (δικαστές, αστυνομικούς, χωροφύλακες, δικηγόρους κ.λπ.) χωρίς, όμως, οι ίδιοι να θεωρούν επίζηλο αυτόν τους τον διορισμό. Οι αλλαγές οι οποίες έγιναν, καθιέρωσαν τα ελληνικά ως τη γλώσσα της διοίκησης και αντικατέστησαν το οθωμανικό δασμολόγιο με το ελληνικό. Η εβραϊκή κοινότητα, παρά τις αρχικές επιφυλάξεις, φάνηκε να δείχνει προθυμία να προσαρμοστεί στη νέα εξουσία, μετά τη δέσμευση της τελευταίας για ισονομία και σεβασμό της πολιτισμικής της ιδιαιτερότητας. Η αφομοίωση των Εβραίων στην ελληνική κοινωνία κρίθηκε αναγκαία από την κρατική μηχανή, προκειμένου, αν μη τι άλλο, να αποφευχθούν τυχόν βίαιες εκδηλώσεις εναντίον αλλοεθνών στο πλαίσιο ενός οξυμένου μεταπολεμικού κλίματος και να αποτραπεί η εθνολογική γκετοποίηση περιοχών, που σχετίζεται με την αύξηση της εγκληματικότητας.

Σύμφωνα με την ελληνική κυβέρνηση, το κλειδί για τη μετατροπή των Εβραίων σε πλήρεις πολίτες της νέας τους χώρας ήταν η γλώσσα.¹⁴ Πριν το 1912 λίγοι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης προσπάθησαν να μάθουν ελληνικά. Από το 1915, όμως, όλα τα εβραϊκά κοινοτικά σχολεία που επιχορηγούνταν από το δημόσιο ήταν υποχρεωμένα να διδάσκουν τα ελληνικά, χωρίς να επιβάλλεται, ωστόσο, στα εβραϊόπουλα να φοιτούν στα ελληνικά σχολεία. Με αυτόν τον τρόπο, η νεότερη γενιά των Εβραίων έμαθε γρήγορα τα ελληνικά και, όταν ξέσπασε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, τα μιλούσε τέλεια λαμβάνοντας μάλιστα μέρος και σε σχολικές παραστάσεις κλασικών έργων. Για τη νέα γενιά των Εβραίων, μέσω της γλωσσικής κατανόησης, η ελληνική κοινωνία γινόταν όλο και πιο οικεία. Η εβραϊκή κοινότητα, δηλαδή, και η παραδοσιακή κουλτούρα δεν ήταν τα μοναδικά σημεία αναφοράς της, γεγονός που αποδείκνυε ότι ανοίγονταν νέοι δίαυλοι επικοινωνίας στις διαπροσωπικές σχέσεις των διαφορετικών εθνοτήτων της πόλης. Για την παλαιότερη γενιά, όπως είναι φυσικό, η αφομοίωση ήταν δυσκολότερη. Μέσω του γλωσσικού ζητήματος αποτυπωνόταν όλη η γκάμα των στάσεων των Εβραίων της Θεσσαλονίκης απέναντι στη γενικότερη κρατική απαίτηση για εξελληνισμό. Οι ντόπιοι κομμουνιστές ήταν υπέρ της χρήσης της εβραιοϊσπανικής σε αντίθεση με μια μη εργατική μειοψηφία, η οποία τόνιζε ότι ήταν αναγκαίο να μιλάνε ελληνικά. Η Alliance Israélite Universelle, η οποία ήταν ένα ξένο σχολείο και παρείχε μια σύγχρονη για την εποχή εκείνη ευρωπαϊκή μόρφωση, ήρθε σε αντίθεση με τους

¹⁴ Mazower, M., *ό.π.*, σ. 473-495

σιωνιστές, καθώς πίστευε πως η θρησκεία ήταν ζήτημα προσωπικής συνείδησης και ότι τα εβραϊοσπανικά ήταν μια καθυστερημένη διάλεκτος, η οποία αποτελούσε τροχοπέδη για την πνευματική πρόοδο. Ο σιωνισμός, από την άλλη, κατηγορούσε αυτή την άποψη, υποστηρίζοντας πως η Alliance πρόδιδε τον ιουδαϊσμό, και απαιτούσε εξέχουσα θέση για την εβραϊκή γλώσσα στο σχολικό πρόγραμμα¹⁵. Γίνεται, λοιπόν, σαφές από τα παραπάνω ότι οι όψεις των προσπαθειών για αφομοίωση του εβραϊκού στοιχείου που αφορούν στη διοικητική ενσωμάτωση και τον γλωσσικό εξελληνισμό έχουν ερευνηθεί. Οι όψεις όμως που αφορούν στις κοινωνικές σχέσεις των εβραίων με τους χριστιανούς καθώς και οι πιο περιθωριακές όψεις έμφυλων παραβατικών συμπεριφορών μένουν ακόμη ερευνητικά ανεκμετάλλευτες.

Ακόμη κι αν ο παραδοσιακός κορμός της εβραϊκής κοινότητας προέβαλε σθεναρή αντίσταση απέναντι στην κρατική προσπάθεια για ένταξη και αφομοίωση στην ελληνική κοινωνία, η πυρκαγιά που ξέσπασε στη Θεσσαλονίκη στις 5/18 Αυγούστου του 1917, στάθηκε αφορμή για ένα είδος εθνοτικής «εκκαθάρισης», διάσπασης, αποκέντρωσης και συνεπακόλουθης περιθωριοποίησης του εβραϊκού στοιχείου στα περίχωρα της πόλης¹⁶. Η πυρκαγιά αυτή, σημαδεύει, στα χρονικά του σαλονικιώτικου εβραϊσμού, τη μοιραία ημερομηνία «μιας υλικής και ηθικής παρακμής».¹⁷ Εκφράστηκαν εξ αρχής υπόνοιες για στοχευμένη πρόκληση της πυρκαγιάς από κάποια οργισμένα θύματα τα οποία παρουσίαζαν ως αιτία το αντισημιτικό μένος.¹⁸ Η Θεσσαλονίκη, η επονομαζόμενη «Πόλη της Στάχτης», πλήγηκε πολλές φορές στη μακραίωνη ιστορία της από πυρκαγιές.¹⁹ Είναι γεγονός, όμως, ότι το χειρότερο πλήγμα από τη φωτιά του 1917, το δέχτηκε η εβραϊκή κοινότητα²⁰. Σύμφωνα με έγγραφο από τα αρχεία της Alliance Israelite Universelle, οι ζημιές που υπέστη η ισραηλιτική κοινότητα της Θεσσαλονίκης ανέρχονται σε 6.505.000 δραχμές.²¹ Πολλοί βρήκαν κατάλυμα, με τη βοήθεια του στρατού, σε παράγκες, σκηνές και υπόστεγα γύρω από την πόλη. Οι εβραίοι πληγέντες, που

¹⁵ Mazower, M., *ό.π.*, σ. 477-494

¹⁶ Mazower, M., *ό.π.*, σ. 389

¹⁷ Νεχάμα, Γ., *Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης*, Βιβλίο Τρίτο, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 1575

¹⁸ Fleming, K., *ό.π.*, σ.124-125

¹⁹ Pierron, B., *Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα. Ιστορία των διακοινοτικών σχέσεων από το 1821 ως το 1945*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2004, σ. 108

²⁰ Καραδήμου – Γερόλυμπου, Αλεξάνδρα & Κολώνας, Βασίλης, «Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά το 1917» στο Εταιρεία Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού, *Οι Εβραίοι στον Ελληνικό χώρο: Ζητήματα Ιστορίας στη Μακρά διάρκεια*, *ό.π.*, σ. 232

²¹ Pierron, B., *ό.π.*, 114

αποτελούσαν το 75%,²² πέρασαν τον χειμώνα μέσα σε σκοτεινά και υγρά υπόγεια και σε καμένες και ετοιμόρροπες συναγωγές²³ καθώς και σε μερικές εγκαταστάσεις της Alliance Israelite, οι οποίες σώθηκαν²⁴. Πολλοί ήταν αυτοί, κυρίως Εβραίοι αλλά και Έλληνες, που αναγκάστηκαν να μετακομίσουν σε άλλες πόλεις, ακόμη και χώρες.

Πάντως η πυρκαγιά αυτή αποτέλεσε την ευκαιρία για να χτιστεί μια νέα Θεσσαλονίκη. Με απόφαση της κυβέρνησης απαλλοτριώθηκε το ρημαγμένο από τη φωτιά κέντρο της πόλης. Η γενική απαλλοτρίωση θα επέτρεπε στην κυβέρνηση να ξαναχτίσει την κατεστραμμένη έκταση σε νέα βάση, καταρτίζοντας σχέδια με βάση νέα οικοδομικά τετράγωνα, που θα καθιστούσαν τον νέο πολεοδομικό σχεδιασμό πιο λειτουργικό και ελκυστικό. Η κυβέρνηση είχε σκοπό να αποζημιώσει τους ιδιοκτήτες με πιστοποιητικά, τα οποία θα χρησιμοποιούσαν οι ίδιοι για να διεκδικήσουν οικοδομήσιμη γη στο πλαίσιο του νέου σχεδίου, όταν αυτή θα ήταν διαθέσιμη. Στόχος της κυβέρνησης ήταν ο εκσυγχρονισμός και ο εκπολιτισμός, όχι ο εθνολογικός διαχωρισμός.²⁵ Η κυβέρνηση για την κάλυψη του κόστους της ανοικοδόμησης βασίστηκε σε ιδιώτες επενδυτές. Οι πλουσιότεροι κάτοικοι του κέντρου επέστρεψαν, καθώς ευνοήθηκαν περισσότερο, ενώ όσοι δεν είχαν χρήματα πούλησαν τα πιστοποιητικά τους και εγκαταστάθηκαν στις παραγκουπόλεις στις παρυφές της πόλης. Οι εβραίοι εργάτες εγκαταστάθηκαν στις πλαγιές ανατολικά και δυτικά της πόλης, ενώ οι εβραίοι αστοί διατήρησαν το προνόμιο να έχουν τις βίλες τους σε κεντρικά σημεία με θέα τη θάλασσα. Από το 1920 το να είσαι Εβραίος σήμαινε ότι διατηρείς το δικαίωμα στη διαφορετικότητα και η διαφορετικότητα σου αυτή είναι σεβαστή και προστατεύεται από το νόμο.²⁶

Όσον αφορά την υλοποίηση του αρχικού σχεδιασμού για την ανοικοδόμηση της πόλης, το κέντρο κατασκευάστηκε πιστά βάσει σχεδίου, γεγονός που καταδεικνύει τον ζήλο των υπευθύνων για την εκ βάθρων αναδιαμόρφωση του κεντρικού ιστού της πόλης, ενώ πολλές από τις προγραμματισμένες εργασίες για το εξωτερικό μέρος δεν πραγματοποιήθηκαν ποτέ²⁷. Με την ανοικοδόμηση της πόλης το εβραϊκό στοιχείο στο κέντρο, που άλλοτε ήταν έντονο, αφού ήταν στενά συγκροτημένο, δεν ήταν πια εμφανές. Συνεπώς, η χωροταξική αλλαγή που συνέβη δεν ήταν τόσο εθνολογική, αλλά κατά βάση κοινωνικοοικονομική. Οι εργάτες,

²² Καραδήμου – Γερόλυμπου, Αλεξάνδρα & Κολώνας, Βασίλης, *ό.π.*, σ.233

²³ Mazower, M., *ό.π.*, σ. 387

²⁴ Fleming, K., *ό.π.*, σ.126

²⁵ Mazower, M., *ό.π.*, σ. 389

²⁶ Fleming, K., *ό.π.*, σ. 144-145

²⁷ Mazower, M., *ό.π.*, σ. 393

ανεξαρτήτως εθνότητας, θα κρατιόνταν μακριά από την αστική τάξη. Η νέα διάταξη της πόλης, καθώς διαμορφωνόταν πια κυρίως με ταξικά παρά με εθνολογικά κριτήρια, έφερε πιο κοντά τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Για τον λόγο αυτό οι φτωχότεροι και εξαθλιωμένοι κάτοικοι του περιθωρίου, χριστιανοί και εβραίοι, συμμετείχαν από κοινού σε ποικίλες κοινωνικές δραστηριότητες, εμπλεκόμενοι ακόμη και σε κοινές παραβατικές πράξεις, όπως αποτυπώνεται στο υπό μελέτη υλικό της εφημερίδας *Μακεδονία* των ετών 1928 – 1932.

Η έλευση και ενσωμάτωση των χιλιάδων μικρασιατών προσφύγων στη Θεσσαλονίκη, μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, διατάραξε εκ νέου τις κοινωνικές ισορροπίες της πόλης, ενισχύοντας τις ταξικές διακρίσεις. Το 1922 και 1923 η μετανάστευση ήταν στο απόγειό της. Η Θεσσαλονίκη έγινε ουσιαστικά η πρωτεύουσα των προσφύγων. Η εισροή των προσφύγων συνέπεσε χρονικά με την ανοικοδόμηση της πόλης, το ξεκίνημα ενός διστακτικού μεταναστευτικού ρεύματος των εβραίων προς τα έξω, τις εσωτερικές φιλονικίες για τα περιουσιακά στοιχεία και τις απελπισμένες προσπάθειες χιλιάδων κατοίκων να ορθοποδήσουν οικονομικά.²⁸ Πάνω από 200.000 άνθρωποι πέρασαν από τις καραντίνες και τα αντίσκηνα της Θεσσαλονίκης, προτού μεταφερθούν στην ύπαιθρο. Στη Θεσσαλονίκη εγκαταστάθηκαν 92.000 πρόσφυγες. Οι πρόσφυγες δεν αποτελούσαν ομοιογενές σύνολο, αλλά «το μόνο που τους ένωνε ήταν τα βάσανά τους»²⁹. Πολλοί από τους πρόσφυγες συνέχιζαν να καταλαβαίνουν μόνο τα τούρκικα και θεωρούσαν τους εαυτούς τους «Μικρασιάτες Χριστιανούς» ή «Χριστιανούς της Ανατολής» παρά «Έλληνες». Πέρασαν δύο έως τρεις γενιές για να πάψουν οι απόγονοί τους να αυτοχαρακτηρίζονται πρόσφυγες. Το 1928 οι πρόσφυγες αποτελούσαν περισσότερο από το ένα τρίτο του πληθυσμού. Ακόμη και τα σπίτια που είχαν εκκενωθεί από την αποχώρηση των μουσουλμάνων, κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών, δεν έφταναν για την εγκατάσταση των προσφύγων. Για την επίλυση αυτού του προβλήματος, κύρια διέξοδος για το ελληνικό κράτος θα ήταν η απαλλοτρίωση γαιών. Οι νεοφερμένοι εγκαταστάθηκαν στα προάστια της πόλης, βαφτίζοντας τις περιοχές αυτές με δικά τους ονόματα, που θύμιζαν τις δικές τους πατρίδες.³⁰ Το πείσμα και ο δυναμισμός των προσφύγων να κτίσουν τη νέα τους ζωή είχε ως αποτέλεσμα να ανδρωθεί μια δεύτερη πόλη στα περίχωρα, που περικύκλωνε την παλιά. Οι συνθήκες

²⁸ Fleming, K., *ό.π.*, σ. 132

²⁹ Mazower, M., *ό.π.*, σ. 426-427

³⁰ Mazower, M., *ό.π.*, σ. 422-439

που επικρατούσαν σε όλες τις συνοικίες που διέμεναν οι πρόσφυγες στη Θεσσαλονίκη ήταν άθλιες. Το κράτος δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει εργασία και περίθαλψη στους πρόσφυγες και το γεγονός αυτό δημιούργησε ανεργία αλλά και δημογραφικό πρόβλημα. Η οικονομική κατάσταση χειροτέρευε και ο εμπορικός ανταγωνισμός όξυνε τα προβλήματα. Τα πρώτα συμπτώματα αντισημιτισμού άρχισαν να είναι ορατά από το 1927 με τη μορφή εμπορικού ανταγωνισμού μεταξύ εβραίων και χριστιανών. Μορφοποιήθηκαν όμως με την εμφάνιση των πρώτων Εθνικιστικών Οργανώσεων, όπως η «Ε.Ε.Ε.», (Εθνική Ένωση Ελλάς), το «Ελληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα», η «Αντικομμουνιστική Παράταξη Μακεδονίας-Θράκης», κ.α..³¹ Η φτώχεια, η εξαθλίωση καθώς και η ακραία πολιτική αστάθεια της περιόδου πιθανότατα ευθύνονταν για τους αυξημένους δείκτες εγκληματικότητας στην πόλη. Τρανταχτό παράδειγμα, την περίοδο αμέσως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, η περίπτωση της συμμορίας Σαλικουρτζή. Η συμμορία, αποτελούμενη από μικρασιάτες πρόσφυγες, τρομοκρατούσε την πόλη για δύο χρόνια, ληστεύοντας εμπόρους, μέχρι την τελική σύλληψη και εκτέλεση των μελών της.

Μετά από μισό αιώνα εκβιομηχάνισης η Θεσσαλονίκη είχε γίνει πια μια εργατούπολη.³² Σύμφωνα με την απογραφή του 1928, οι εργάτες ήταν 105.000. Τα δύο τρίτα αυτών δούλευαν για κάποιον άλλον, ενώ άλλοι 25.000 ήταν αυτοαπασχολούμενοι ή βοηθούσαν κάποιον συγγενή τους. Αρκετοί πρόσφυγες ξεκίνησαν κάποια εμπορική ή γυρολογική δραστηριότητα ή άνοιξαν κάποιο μαγαζί. Επίσης, η ίδια απογραφή μας αποδεικνύει πως την περίοδο εκείνη υπάρχουν περισσότερες γυναίκες από άνδρες. Από τα 244.680 άτομα που καταγράφει, οι γυναίκες είναι 123.053 ενώ οι άνδρες 121.627.³³ Το 1925 ιδρύθηκε η Διεθνής Έκθεση με σκοπό να ενισχύσει την επιχειρηματικότητα, αλλά τα ευεργετήματά της ήταν περιορισμένα. Η επεξεργασία του καπνού παρέμεινε η σπουδαιότερη βιομηχανία, αναπτυγμένη ήδη από τα οθωμανικά χρόνια. Οι καπνεργάτες ήταν πολυάριθμοι και αποτελούσαν την κύρια εστία των εργατικών κινητοποιήσεων στην πόλη, διεκδικώντας καλύτερες συνθήκες εργασίας. Τον 20ό αιώνα η Θεσσαλονίκη είχε παραλύσει από τις απεργίες και τις διαδηλώσεις του εργατικού κινήματος. Σε αυτό το ρευστό, επισφαλές περιβάλλον βίαιων κοινωνικών αναταραχών εύλογο είναι να εκδηλώνεται -ως απόρροια της γενικότερης βίας που χαρακτηρίζει την περίοδο αυτή

³¹ Φρεζής, Ρ. ό.π., σ.169

³² Mazower, Μ. ό.π., σ. 439-454

³³ Νεχαμά, Γ., σ. 1581

(πόλεμοι, πυρκαγιές, εργατικές αναταραχές κ.λπ.)- η βία του εγκλήματος. Το έγκλημα και εν γένει η παραβατική συμπεριφορά γίνεται κατανοητή ως μία ακόμη έκφραση της κοινωνικής αναστάτωσης και αναταραχής, των συνεχώς μεταβαλλόμενων συνθηκών του Μεσοπολέμου.

Πέραν των εργασιακών χώρων, η παραβατική συμπεριφορά σχετίστηκε και με τους χώρους κοινωνικότητας των νέων ανδρών και γυναικών. Η Θεσσαλονίκη, εξάλλου, θεωρούνταν πως μπορούσε να γίνει κέντρο της νέας τέχνης του 20ού αιώνα.³⁴ Η διασκέδαση ήταν ζωτικό κομμάτι της καθημερινής ζωής της πόλης. Κινηματογράφοι προσέλκυαν πλήθη θαμώνων, ενώ στα διαλείμματα τραγουδιστές εκτελούσαν άριες και οπερέτες. Οι πρώτες μοτοσικλέτες, που έκαναν την εμφάνισή τους και παρατηρούνταν στις γειτονιές ως αντικείμενα θαυμασμού, αποτελούσαν έναν άλλο τρόπο διασκέδασης των συναθροισμένων νέων. Τον παλιό καιρό, το πιο γνωστό λαϊκό άθλημα ήταν η πάλη και οι πεχλιβάνηδες παρέμεναν δημοφιλείς φιγούρες στα πανηγύρια και στις γιορτές. Με τον ερχομό των προσφύγων, αυξήθηκε και η δημοτικότητα του ποδοσφαίρου. Η άθληση μπήκε στα σχολικά προγράμματα και η ίδρυση της ΧΑΝ Θεσσαλονίκης διέδωσε το μπάσκετ και το βόλεϊ.

Η ανάδυση νέων κοινωνικών προτύπων, που προϋποθέτει και συνεπάγεται την αμφισβήτηση των παλαιών, εκ προοιμίου αποτελεί «παράβαση» της καθεστηκυίας τάξης. Στις αίθουσες χορού και τα χοροδιδασκαλεία, που αφθονούσαν στον Μεσοπόλεμο, διαμορφώνονταν νέα κοινωνικά πρότυπα ανδρών και γυναικών. Ο χορός ήταν πλέον ένας τρόπος να συναντηθούν οι νέοι, άντρες και γυναίκες, και να αγγίξουν ο ένας τον άλλο, μακριά από τα βλέμματα των γονιών τους. Αυτοί οι νέοι χώροι κοινωνικότητας και διασκέδασης θεωρήθηκαν από τα λιγότερο προοδευτικά μέλη της κοινωνίας χώροι επικίνδυνου, ηθικά ανάρμοστοι, χώροι που σχετίζονται με την παραβατική συμπεριφορά και τα χαλαρά σεξουαλικά ήθη. Για τον λόγο αυτό, πολλά στέκια στον εβραϊκό συνοικισμό προσπαθούσαν να προβάλλουν τον άμεμπτο χαρακτήρα τους. Το Τμήμα Ηθών της αστυνομίας, με την ώθηση συντηρητικών σχολιαστών και ανθρώπων της Εκκλησίας, έκανε εφόδους στους χώρους συνεστίασης και δημιουργούσε προβλήματα στους ιδιοκτήτες. Συνεπώς, η διάδοση των νέων μορφών διασκέδασης ωθούσαν προς μια μεγαλύτερη αστυνόμευση. Το καινούργιο στη δεκαετία του 1920 υπήρξε πηγή διαμαρτυρίας και στόχος επίθεσης, η Εκκλησία μπορούσε ακόμη να κάνει αισθητή τη παρουσία της, αλλά η κύρια ευθύνη

³⁴ Mazower, M., *ό.π.*, σ. 454-473

για την εφαρμογή των κοινωνικών κανόνων υπαγόταν στο κράτος και τα εκάστοτε όργανά του.

Η παραβατικότητα, ερμηνευμένη ως αντανακλαστική συμπεριφορά του κατεστημένου που αντιστέκεται στην αλλαγή, συνδέεται άμεσα με οτιδήποτε το νεωτερικό. Η γυναικεία σεξουαλικότητα, που εκφραζόταν όλο και πιο έντονα στη μεσοπολεμική περίοδο, συσχετίστηκε με πληθώρα εγκληματικών ενεργειών. Στο γενικότερο κλίμα επαναπροσδιορισμού των ρόλων των φύλων και διαμόρφωσης νέων προτύπων συμπεριφοράς που συντελούνταν στον Μεσοπόλεμο, το 1929, μετά τις συστάσεις του Τύπου, ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης εγκαινίασε τον πρώτο διαγωνισμό για τη «Μις Θεσσαλονίκη». Η πράξη αυτή θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως μια προσπάθεια νομιμοποίησης και απενοχοποίησης της σεξουαλικότητας της γυναίκας, που άρχιζε πλέον να προβάλλεται περισσότερο και να μεταφέρεται από τη σφαίρα του ιδιωτικού βίου στον δημόσιο ως αντικείμενο συλλογικού θαυμασμού. Η μοντέρνα γυναίκα δεν απασχολούσε πλέον τον τύπο αποκλειστικά μέσα από φιλανθρωπικές δραστηριότητες, αλλά εμφανιζόταν με συστηματικά περισσότερες νέες μορφές (γυναίκα εργάτρια, «καλλονή», «ανεξάρτητη» κ.λπ.). Κατά πόσο, βέβαια, το γεγονός αυτό έγινε κοινά αποδεκτό από τη μεσοπολεμική κοινωνία ή αποτέλεσε αυτή η «απελευθέρωση» της γυναίκας αφορμή για εγκληματικές πράξεις, είναι ένα θέμα διερεύνησης, που θα αποπειραθεί να δια φωτίσει εν μέρει και η παρούσα εργασία. Παράλληλα, ως διαφορετική μορφή έκφρασης της γυναικείας σεξουαλικότητας, σημαντική θέση στη μεσοπολεμική κοινωνία και οικονομία κατείχε η πορνεία. Το 1928 υπήρχαν 48 «σπίτια» που λειτουργούσαν με άδεια, ενώ οι γυναίκες του δρόμου υπολογίζονταν περισσότερες από τους δημοσίους υπαλλήλους³⁵. Στον Μεσοπόλεμο η πορνεία ήταν πανταχού παρούσα σαν μια μαρτυρία της βαθιάς κοινωνικής κρίσης και της φτώχειας που προκάλεσε η Μικρασιατική Καταστροφή.

Ως υποκινητής παραβατικών συμπεριφορών ενοχοποιήθηκε από πολύ νωρίς το ρεμπέτικο τραγούδι, που άνθιζε στα ουζερί και τις ταβέρνες της Θεσσαλονίκης, παρά τις προσπάθειες του κράτους να το περιστείλει. Αλλά η ακόρεστη όρεξη της Θεσσαλονίκης για κάθε είδους μουσική δεν περιόρισε τη διάδοσή του. Στους δρόμους ακούγονταν τα καθιερωμένα από καιρό μουσικά είδη. Η μουσική ένωνε όλες τις γλώσσες και τις πεποιθήσεις και οι ταβέρνες διαμορφώθηκαν γρήγορα σε

³⁵ Mazower, M., *ό.π.*, σ. 461-465

κοινωνικούς χώρους συλλογικής έκφρασης και διασκέδασης, όπου χριστιανοί και εβραίοι των κατώτερων στρωμάτων συγχρωτίζονταν. Υπήρχαν πολλοί εβραίοι τραγουδιστές, αλλά και χριστιανοί, οι οποίοι έπαιζαν σε εβραϊκές κομπανίες. Στις ταβέρνες της πόλης, τουλάχιστον, ο οθωμανικός κόσμος ήταν ακόμη ζωντανός.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, πως πρόκειται για μια πόλη που συνεχώς μεγάλωνε παρ' όλες τις αντιξοότητες που αντιμετώπιζε, διατηρώντας την πολυπολιτισμικότητά της. Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων η πόλη υπέστη πολλές αλλαγές, οι οποίες μετέβαλαν τα κοινωνικά δεδομένα, όπως είναι η αντίληψη για το σώμα, η θέση και ο ρόλος των δύο φύλων, ο κώδικας τιμής και ντροπής και ο ρόλος της οικογένειας στα πλαίσια του πατριαρχικού συστήματος. Όλα αυτά φαίνονται εναργέστερα από την μελέτη της εγκληματικότητας της εποχής και κυρίως από τα εγκλήματα πάθους και τιμής, τα οποία έχουν ως κοινό παρανομαστή τις έμφυλες διαφοροποιήσεις σε αυτή τη συγκεκριμένη περίοδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Έγκλημα στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου. Φυλετικές και έμφυλες διαστάσεις

Το σώμα, οι έμφυλες σχέσεις και το έγκλημα

Το ανθρώπινο σώμα, από τον 19ο αιώνα και μετά, στη νεωτερική δηλαδή εποχή, αντιμετωπίζεται με έναν τρόπο διαφορετικό από ό,τι στις παλιότερες εποχές³⁶. Εξαιτίας της εμπορευματοποίησής του από την καπιταλιστική κοινωνία γίνεται αντικείμενο προς μελέτη και παρατήρηση. Στα μέσα επικοινωνίας, όπως είναι ο Τύπος, ο κινηματογράφος κ.λπ., το σώμα αρχίζει να προβάλλεται ολοένα και περισσότερο. Σημασία, όμως, έχει ο τρόπος που προβάλλεται, καθώς τις περισσότερες φορές που γίνεται λόγος για αυτό, πρόκειται για νεκρό σώμα. Πρόκειται, δηλαδή, για πτώμα και όχι για ζωντανό οργανισμό. Στη σύγχρονη εποχή ο άνθρωπος βομβαρδίζεται συνεχώς με πληροφορίες που σχετίζονται με τον βίαιο θάνατο, αποτέλεσμα εγκληματικών ενεργειών. Ο άνθρωπος συνηθίζει να ατενίζει τα διαμελισμένα ή κατακρεουργημένα πτώματα και μάλιστα με ηδονοβλεπτικό τρόπο. Αυτό είναι ακόμη πιο διαδεδομένο όσον αφορά τα γυναικεία σώματα. Τα εγκλήματα αποτελούν κυρίαρχο πεδίο έρευνας και μελέτης, από όπου πηγάζουν χρήσιμα συμπεράσματα για την αντίληψη που έχει κάθε κοινωνία για τον θάνατο, τη βία και γενικά για το σώμα, καθώς και για τις διαπροσωπικές σχέσεις, φυλετικές και εθνοτικές.

Το έγκλημα, λοιπόν, είναι ένα ερμηνευτικό κλειδί, ένα σημαντικό πεδίο για να ερευνηθεί κανείς πώς η κάθε κοινωνία ιστορικά ορίζει το ορθό και το λάθος, το ηθικό και το ανήθικο, το αποδεκτό και το απαράδεκτο. Ειδικότερα, στην έρευνά μας αυτή θα εστιάσουμε στην κοινωνία της Θεσσαλονίκης του Μεσοπολέμου³⁷ και θα εξετάσουμε εάν άνδρες και γυναίκες έχουν την ίδια σχέση με το έγκλημα, αν δηλαδή το έγκλημα έχει έμφυλο χαρακτήρα, καθώς και εάν υπάρχει προκατάληψη εναντίον συγκεκριμένων εθνικοτήτων αναφορικά με την παραβατική συμπεριφορά, αν δηλαδή το έγκλημα προσδιορίζεται φυλετικά.

³⁶ Μακρυνιώτη, Δ., *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα 2004, σ.12

³⁷ Βλ. Mazower, M., *ό.π. και* Ανατασιάδης, Γ., *Η Θεσσαλονίκη στις συμπληγάδες του 20ού αιώνα*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2005 και Fleming, K.E., *ό.π.*

2.1 Ταξινόμηση εγκλημάτων.

Εγκλήματα σεξουαλικότητας και εγκλήματα τιμής

Η έρευνα στηρίχθηκε στην αποδελτίωση εγκλημάτων από την ημερήσια εφημερίδα *Μακεδονία* την περίοδο 1928-1932. Το δείγμα που συγκεντρώθηκε ήταν αρκετά μεγάλο, περίπου τριακόσιες εβδομήντα τρεις υποθέσεις. Οι πρώτες επεξεργασίες έδειξαν ότι οι δράστες ήταν κατά κύριο λόγο άντρες, αν και υπάρχουν περιπτώσεις όπου ο άντρας είναι το θύμα. Εξαρχής προέκυψαν δύο μεγάλες κατηγορίες, αυτές που αφορούν εγκλήματα σεξουαλικότητας και αυτές που αφορούν εγκλήματα τιμής. Το πρόβλημα που παρουσιάστηκε από την αρχή ήταν ποιες από τις πράξεις διαπροσωπικής βίας που αναφέρονται έπρεπε να καταχωρηθούν στο δείγμα. Γι' αυτό τον λόγο επέλεξα να τις κατηγοριοποιήσω σύμφωνα με τον τρόπο που προβάλλονται μέσα από την εφημερίδα καθώς και από τον λόγο που επικαλείται ο ίδιος ο δράστης. Σε πολλά άρθρα ο όρος «δια λόγους τιμής» δεν εκφραζόταν ξεκάθαρα, αλλά όλες οι περιγραφές του εγκλήματος έκαναν ευνόητο το κίνητρο του δράστη.

Αρχικά, επεξεργάστηκα το υλικό που είχα συγκεντρώσει κατηγοριοποιώντας τα συμβάντα σε είδη, ανάλογα με την ηλικία του θύτη και του θύματος, το φύλο, την καταγωγή, την κοινωνική τάξη, το επάγγελμα, το όπλο που χρησιμοποιήθηκε, το κίνητρο, την τοποθεσία του εγκλήματος, τη σχέση του θύτη με το θύμα και τις περιστάσεις του εγκλήματος. Στη συνέχεια, επέλεξα να ταξινομήσω τα εγκλήματα σε δύο κατηγορίες, στα εγκλήματα σεξουαλικότητας, στα οποία ανήκουν οι αποπλανήσεις, οι αιμομιξίες, η πορνεία, η σωματεμπορία και οι βιασμοί, και στα εγκλήματα τιμής, στα οποία ανήκουν οι απαγωγές, η εγκατάλειψη συζύγου, οι γυναικοκαυγάδες, οι καυγάδες μεταξύ ανδρών για μια γυναίκα, η μοιχεία, οι τραυματισμοί, οι δολοφονίες και οι αυτοκτονίες.

Εγκλήματα σεξουαλικότητας θεωρούνται αυτά που θίγουν τις σεξουαλικές επιθυμίες και ελευθερίες ενός ή περισσότερων ατόμων. Σχετίζονται έντονα με το ανθρώπινο σώμα και τα πάθη που αυτό βιώνει. Το σώμα της γυναίκας ως πιο ευάλωτο από τη φύση, είναι κοινωνικά «καταδικασμένο» να υποβάλλεται πιο συχνά σε εξαναγκαστικές πράξεις σεξουαλικού περιεχομένου, χωρίς τη συγκατάθεση της γυναίκας, αλλά επιβεβλημένες είτε από το οικογενειακό περιβάλλον είτε από το

ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζει³⁸. Τα συγκεκριμένα εγκλήματα υπάγονται σε διαφόρων τύπων συμπεριφορές, οι οποίες αντιβαίνουν στις εκάστοτε κοινωνικές φόρμες. Γι' αυτό τον λόγο, ορισμένων τέτοιου είδους πράξεις μπορούν να θεωρηθούν εγκλήματα ακόμη και αν υπάρχει η από κοινού συγκατάβαση των διαπλεκόμενων. Η άσκηση της βίας από τον άντρα προς τη γυναίκα είναι μια πρακτική που προδίδει τα πολιτισμικά πρότυπα της εποχής. Ο άντρας κατοχυρώνει τα δικαιώματά του πάνω στο γυναικείο σώμα, επιβάλλοντας με τη βία τη θέλησή του.

Οι αποπλανήσεις αποτελούν μια από τις πιο συνηθισμένες μορφές εγκλημάτων σεξουαλικότητας της εποχής. Οι αποπλανήσεις έχουν να κάνουν με «επιτήδειους», οι οποίοι προκειμένου να καταφέρουν να αποπλανήσουν μια κοπέλα, της υπόσχονται γάμο και στη συνέχεια, αφού πετύχουν το σκοπό τους, αποποιούνται τις υποσχέσεις τους. Μια κοπέλα ράπτρια, για παράδειγμα, υπήρξε θύμα του προϊσταμένου της, ο οποίος, αφού πρώτα της είχε υποσχεθεί πως θα την παντρευτεί, την αποπλάνησε επανειλημμένως και στη συνέχεια την παράτησε.³⁹ Στη *Μακεδονία* παρουσιάζονται και αποπλανήσεις όπου ο δράστης χρησιμοποιεί άλλου είδους μέσα για να αποπλανήσει μια κοπέλα. Ένας φαρμακοποιός, για παράδειγμα, προσήγαγε στη δικαιοσύνη πλαστά πιστοποιητικά ηλικίας για την ερωμένη του, για να την παραστήσει ως ενήλικη και να διαφύγει τις συνέπειες της αποπλάνησής της.⁴⁰ Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και αποπλανήσεις όπου τα θύματα ήταν ανήλικα αγόρια και οι δράστες ενήλικοι άντρες.⁴¹

Η αιμομιξία σε κοινωνίες που επικρατούν τα συστήματα συγγένειας, όπως οι δυτικές κοινωνίες, νοείται μεν ως απαραίτητη σύναψη για τη διατήρηση της οικογένειας που αποτελεί «εστία μόνιμης υπόθαλψης της σεξουαλικότητας», αλλά καταδικάζεται ως απαγορευτική και παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά⁴². Η αιμομιξία κατατάσσεται, λοιπόν, στα εγκλήματα σεξουαλικότητας και καταδικάζεται λόγω του αυστηρού κοινωνικού περιβάλλοντος. Οι αιμομιξίες μπορούν να χωριστούν σε εκούσιες και ακούσιες. Το 1932 αποδείχθηκε πως ένας άντρας είχε παράνομη σχέση με την έγγαμη αδελφή του. Αμφότεροι καταδικάστηκαν σε ένα χρόνο

³⁸ Foucault, M., *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Τόμος 1. Η Δίψα της γνώσης*, μτφρ. Γ. Κωνσταντινίδης, εκδ. Ράππα, Αθήνα 1982, σ.143-189

³⁹ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 7/1/1928, σ.5

⁴⁰ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 14/6/1929, σ.3

⁴¹ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 30/4/1930, σ.3, 26/8/1930, σ.3, 6/9/1929, σ.3, 12/8/1931, σ.3, 29/5/1931, σ.3

⁴² Foucault, M., *ό.π.*, σ.134-137

φυλάκισης και πρόστιμο δέκα χιλιάδων δραχμών.⁴³ Σε μια οικογένεια Ισραηλιτών μετά το θάνατο της μητέρας, η φροντίδα των δύο ανήλικων παιδιών είχε περιέλθει στα χέρια του πατέρα. Ο πατέρας, «ανθρωπόμορφο τέρας» όπως τον χαρακτήριζε ο αρθρογράφος, βίαζε την 15άχρονη κόρη του κατ' επανάληψη επί 25 συνεχόμενες μέρες.⁴⁴

Η σωματεμπορία και η πορνεία αποτελούν ένα φαινόμενο που αποσκοπεί κυρίως στη σεξουαλική εκμετάλλευση του γυναικείου σώματος. Η εκμετάλλευση του γυναικείου σώματος αποσκοπεί είτε στην απόλαυση του δράστη είτε στο κέρδος. Τις περισσότερες φορές η προώθηση των γυναικών στη πορνεία γίνεται με διάφορες μεθόδους, όπως απαγωγή, παραπλάνηση και εξαπάτηση.⁴⁵ Στην πόλη της Θεσσαλονίκης το 1928, ένας άντρας απήγαγε μια κοπέλα προφασιζόμενος τον γάμο, με σκοπό όμως να την πουλήσει σε σωματέμπορους⁴⁶. Αντίστοιχα, δύο άντρες κατηγορήθηκαν ότι οδήγησαν μια 15άχρονη κοπέλα στην πορνεία, αφού πρώτα ο ένας από τους δύο της είχε υποσχεθεί γάμο.⁴⁷

Οι βιασμοί αποτελούν την πιο βίαιη μορφή σεξουαλικότητας. Η σεξουαλική αυτή βιαιότητα, όπως αποδεικνύει και η εφημερίδα με τις συχνές αναφορές της, έχει περάσει από τη σχετική σιγή που βρισκόταν στο πρόσφατο παρελθόν σε μια θορυβώδη παρουσία. Οι μηνύσεις και οι φωνές υπέρ της επιβολής βαρύτερων ποινών πληθαίνουν. Τα περιστατικά των βιασμών αφηγούνται τη σύνθετη διαπλοκή ανάμεσα στο σώμα, στο βλέμμα και την ηθική.⁴⁸ Πολλοί είναι οι δράστες, οι οποίοι, πέρα από τη σωματική βία που ασκούσαν στις κοπέλες μέσω της μυϊκής τους δύναμης, προκειμένου να πετύχουν το σκοπό τους, χρησιμοποιούσαν και άλλα μέσα, όπως διάφορα φάρμακα ή την απειλή μαχαιριού για να εντείνουν τον φόβο των θυμάτων τους⁴⁹. Επίσης, πολλοί βιασμοί γυναικών κατέληγαν σε μια εγκυμοσύνη ή στη μετάδοση αφροδίσιου νοσήματος.⁵⁰

Τα εγκλήματα τιμής είναι μια κατηγορία πράξεων «διαπροσωπικής βίας», για την οποία ο δράστης καλείται να αποκαταστήσει την προσβολή που προκλήθηκε

⁴³ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 10/12/1932, σ.4

⁴⁴ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 3/9/1931, σ.1

⁴⁵ Βλ. Λάζος, Γ., *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002

⁴⁶ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 14/6/1928, σ.3

⁴⁷ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 14/12/1932, σ.3

⁴⁸ Vigarello, G., *Ιστορία του βιασμού, 16ος-20ός αιώνας*, μτφ. Λ Βουτσοπούλου, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2001, σ.11-15

⁴⁹ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 31/3/1928, σ.3, 1/4/1930, σ.5, 12/5/1931, σ.4

⁵⁰ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 7/7/1929, σ.7, 31/10/1930, σ.3

στην οικογένειά του από τις πράξεις του θύματος.⁵¹ Το φαινόμενο δεν είναι φυσικά νέο την εποχή αυτή: ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα η προσβολή της «τιμής» αποτελούσε την κυριότερη αιτία για την άσκηση βίας και το στοιχείο αυτό δεν φαίνεται να αλλάζει σημαντικά και στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα.⁵² Οι πράξεις αυτές είναι συνυφασμένες με τον θεσμό του γάμου και της οικογένειας. Για τη γυναίκα η τιμή είναι συνδεδεμένη με την σεξουαλική της αγνότητα και εκφράζεται με την ιδιότητα της ντροπής. Αντίθετα, για έναν άντρα η τιμή ταυτίζεται με την ικανότητά του να προστατεύει την οικογένειά του, διατηρώντας την υπόληψη και το κύρος της.

Οι απαγωγές ως μια κατηγορία εγκλήματος τιμής, είτε ακούσιες είτε εκούσιες, αποτελούν χαρακτηριστικό δείγμα που καταλύει την ισχύουσα κοινωνική δομή. Μέσα από τις απαγωγές συχνά διαφαίνεται η φωνή της γυναίκας. Με τον τρόπο της ενθαρρύνει ή αποθαρρύνει τον απαγωγέα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εκούσιας απαγωγής αποτελεί η περίπτωση ενός δεκαπεντάχρονου κοριτσιού που, αφού σύναψε ερωτικές σχέσεις με τον σαραντάχρονο πατριό της, διέφυγε μαζί του.⁵³ Οι ακούσιες απαγωγές αναφέρονται σε δράστες, οι οποίοι συνήθως με τη βοήθεια συνεργών απήγαγαν κοπέλες χωρίς τη συγκατάθεσή τους και τις περισσότερες φορές οι απαγωγές αυτές κατέληγαν σε βιασμό και σπανιότερα σε γάμο.⁵⁴

Παρόλο που το έγκλημα της εγκατάλειψης συζύγου καταλαμβάνει μικρή έκταση στην εγκληματικότητα της εποχής, αποτελεί χαρακτηριστικό έγκλημα τιμής. Η εγκατάλειψη συζύγου δεν φαίνεται να έχει έμφυλο χαρακτήρα, αλλά αποτελεί τόσο γυναικείο όσο και αντρικό φαινόμενο, καθώς το διαζύγιο δεν αποτελούσε συχνή πρακτική ούτε λύση για τα ζευγάρια λόγω των κοινωνικών περιορισμών που τους επιβάλλονταν. Μια Ισραηλίτισσα είχε για πολλά χρόνια σχέση με κάποιον Ισραηλίτη, τον οποίο όμως εγκατέλειψε, γιατί ερωτεύτηκε κάποιον Ρώσο, ο οποίος της είχε υποσχεθεί γάμο.⁵⁵ Μια άλλη περίπτωση εγκατάλειψης συζύγου έχει να κάνει με μία γυναίκα που πήρε την κόρη της και έφυγε από το σπίτι, γιατί δεν άντεχε πλέον τον σύζυγό της.

⁵¹ Αβδελά, Έ., ό.π., σ. 14

⁵² Βλ. Gallant, T.W., «Honor, Masculinity, and Ritual Knife Fighting in Nineteenth-Century Greece», *The American Historical Review*, 105, 2, 2000 pp.359-382.

⁵³ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 16/12/1931, σ.6

⁵⁴ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 7/6/1930, σ.3, 13/6/1930, σ.3

⁵⁵ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 7/1/1928, σ.3

Στα εγκλήματα τιμής συμπεριλαμβάνονται επίσης βίαιες πράξεις που πλήττουν τη σωματική ακεραιότητα κάποιου ατόμου. Αυτό που τις διακρίνει είναι η επίκληση της προσβεβλημένης τιμής ως αιτιολογία για την άσκηση βίας.⁵⁶ Αυτά τα εγκλήματα αφορούν τους λεγόμενους «γυναικοκαυγάδες» αλλά και τους καυγάδες μεταξύ των αντρών.

Στη διάρκεια των πέντε χρόνων των οποίων εξετάζω, αρκετά είναι τα εγκλήματα που αφορούν τη μοιχεία. Η μοιχεία επίσης παρουσιάζεται ως έγκλημα που αφορά και τα δύο φύλα. Σε αντίθεση με σήμερα, από την περίοδο της Βαυαροκρατίας μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1980, η μοιχεία αποτελούσε ένα ποινικό αδίκημα⁵⁷. Στη *Μακεδονία* περιγράφεται η περίπτωση ενός συζύγου, ο οποίος αντιλαμβανόταν καθημερινά να λείπουν διάφορα χρηματικά ποσά από το σπίτι και αντικείμενα αξίας με αποτέλεσμα να κατηγορεί την υπηρέτρια, φτάνοντας στο σημείο να την οδηγήσει μετά από κάποιες μέρες στο κοντινότερο αστυνομικό τμήμα. Στη γυναίκα του είχε τυφλή εμπιστοσύνη, κάτι το οποίο, όπως αποδείχτηκε, ήταν μεγάλο λάθος, γιατί ο «κλέφτης» ήταν η γυναίκα του, η οποία τον απατούσε με κάποιον άλλο άντρα και έπαιρνε η ίδια τα χρήματα και τα αντικείμενα αξίας και τα έδινε στον εραστή της.⁵⁸ Αντίστοιχα, ένας σύζυγος σκηνοθέτησε με τη βοήθεια ενός φίλου του πως η γυναίκα του τον απατά μαζί του, προκειμένου να μπορέσει να πάρει πιο εύκολα διαζύγιο για να ζήσει με την ερωμένη του, που τόσο καιρό κρυφά συντηρούσε.⁵⁹

Οι τραυματισμοί συνιστούν κοινωνικοπολιτισμικές αφηγήσεις, οι οποίες αναπαριστούν το ευρύτερο πλαίσιο αντιλήψεων για τον κόσμο.⁶⁰ Είτε πρόκειται για κάποιο καυγά μεταξύ ενός ζευγαριού είτε για κάποια απόπειρα φόνου αποτελούν συχνό φαινόμενο στην πόλη της Θεσσαλονίκης και εντάσσονται στα εγκλήματα τιμής.

Οι δολοφονίες παρουσιάζονται στον Τύπο ως γεγονότα κοινότοπα. Τα πάθη κυριαρχούσαν και συχνά οδηγούσαν σε βίαια ξεσπάσματα που κατέληγαν στον θάνατο. Τις περισσότερες φορές, τα εγκλήματα τιμής παρουσιάζονται σαν κάτι το οποίο δε χρειάζεται ιδιαίτερες εξηγήσεις αναφορικά με τους λόγους που επικαλείται ένας άντρας που σκότωσε μια γυναίκα, ο αδερφός την αδερφή, ο σύζυγος τη σύζυγο. Ο Τύπος θεωρεί αρκετά ευνόητους τους λόγους για να τους αναφέρει, θεωρώντας ότι οι αποτρόπαιες πράξεις από μόνες τους τους καθιστούν σαφείς.

⁵⁶ Αβδελά, Έ., *ό.π.*, σ.19

⁵⁷ <http://www.sansimera.gr/articles/389>

⁵⁸ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 5/11/1930, σ.3

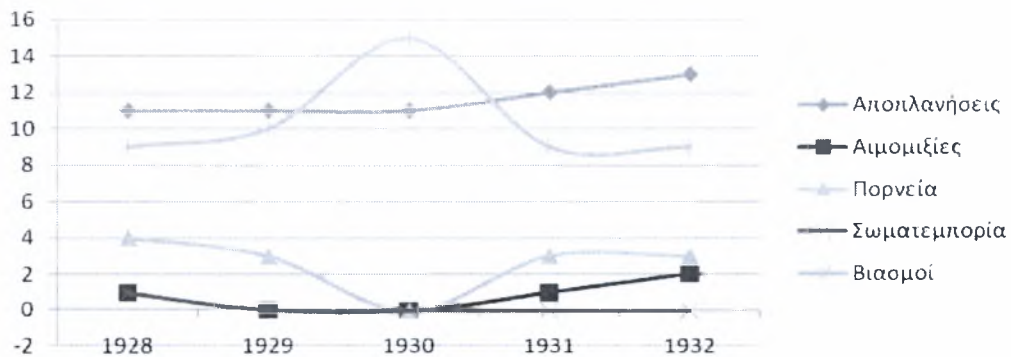
⁵⁹ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 8/7/1932, σ.2

⁶⁰ Αβδελά, Έ., *ό.π.*, σ. 24

Η αυτοκτονία στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και μετά έγινε ένα από τα πρώτα είδη συμπεριφοράς που πέρασαν το πεδίο της κοινωνικής ανάλυσης.⁶¹ Η αυτοκτονία αποτελεί κυρίως μια γυναικεία έκφανση εγκλήματος την περίοδο του Μεσοπολέμου. Η ιδιαίτερη θέση της γυναίκας καθιστούσε την αυτοκτονία ως μια διαφυγή από τα προβλήματα, κυρίως ερωτικού περιεχομένου, που μπορεί να προέκυπταν. Η αυτοκτονία κατατάσσεται στα εγκλήματα τιμής, γιατί πολλές φορές λάμβανε χώρα για να αποφευχθεί τυχόν ατίμωση λόγω κάποιου ανεκπλήρωτου έρωτα, εγκατάλειψης ή χωρισμού.

Τα εγκλήματα σεξουαλικότητας και τιμής, όπως προβάλλονται από τον ημερήσιο Τύπο, αποτελούν σημαντική και άμεσα προσβάσιμη ιστορική πηγή, καθώς είναι ο πλέον κοινός τόπος για έναν ερευνητή για να αντιληφθεί τον τρόπο με τον οποίο οι εφημερίδες απλά καταγράφουν αλλά και σε πολλές περιπτώσεις ερμηνεύουν μία είδηση.⁶² Επίσης, ο Τύπος διακατέχεται και από την προσωπική ματιά του αρθρογράφου μέσα από την οποία αντικατοπτρίζονται οι αντιλήψεις και τα ιδεώδη της εποχής. Οι αφηγήσεις αυτού του Τύπου χαρακτηρίζονται από τη μίξη είδησης και μυθοπλασίας.

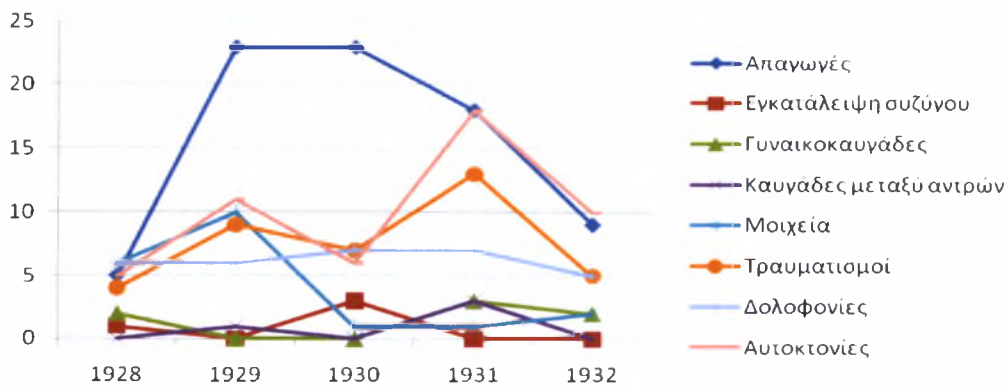
2.2. Εγκλήματα και μεταβολή τους στον χρόνο

Σχ.1 Εγκλήματα Σεξουαλικότητας στη διάρκεια των 5 ετών.

⁶¹ Foucault, M., *ό.π.*, σ.170

⁶² Αβδελά Έ., *ό.π.*, σ.23

Σχ.2 Εγκλήματα Τιμής στη διάρκεια των 5 ετών.

Η οικονομική κρίση, η έλευση των προσφύγων, η συμβίωση Εβραίων και Χριστιανών και το Φεμινιστικό Κίνημα ήταν από τα κύρια αίτια που έφεραν ανακατατάξεις στην κοινωνία της Θεσσαλονίκης κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, και προκάλεσαν την έκρηξη εγκληματικών πράξεων και ιδιαίτερα για λόγους σεξουαλικότητας και τιμής. Για τα εγκλήματα ανά κατηγορία, την πενταετία που μελετώ, είτε πρόκειται για εγκλήματα σεξουαλικότητας είτε πρόκειται για εγκλήματα τιμής, τα νούμερα μένουν σχετικά σταθερά, καθώς δεν υπάρχουν ιδιαίτερες αυξομειώσεις από χρόνο σε χρόνο. Αυτό καταδεικνύει ότι τα εγκλήματα σεξουαλικότητας και τιμής αποτελούν μία σταθερά για την κοινωνία της Θεσσαλονίκης την περίοδο του Μεσοπολέμου. Εξάιρεση αποτελούν οι βιασμοί, που παρουσιάζουν αύξηση το 1930, με την παράλληλη πτώση της πορνείας την ίδια εποχή. Μία πιθανή ερμηνεία σε αυτό το γεγονός θα μπορούσε να δώσει ένα άρθρο της *Μακεδονίας* που δημοσιεύτηκε τον Δεκέμβριο του 1929, στο οποίο αναφέρεται η «σύντονος καταδίωξις των ελευθεριαζουσών γυναικών» από την αστυνομία. Σύμφωνα με αυτό το άρθρο, το Τμήμα Ηθών συλλαμβάνει τις εκπορνευόμενες γυναίκες, όπου και αν βρίσκονται, και τις παραπέμπει πρώτα σε γιατρούς και στη συνέχεια στον εισαγγελέα. Αυτό έχει ως στόχο, όπως ισχυρίζονται οι αστυνομικοί, να μειωθούν τα αφροδίσια νοσήματα και συγχρόνως η εκμετάλλευση και εκπόρνευση μικρών ανήλικων κοριτσιών⁶³. Παρατηρείται δηλαδή από τα τέλη του 1929 οργανωμένη κρατική προσπάθεια για την εξάλειψη ή μείωση της πορνείας. Η αποκλειστική στροφή προς την καταπολέμηση της παραβατικής όψης της πορνείας

⁶³ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 1/12/1929, σ. 5

ερμηνεύει πιθανόν την ταυτόχρονη αύξηση σεξουαλικών εγκληματικών συμπεριφορών, όπως είναι οι βιασμοί.

Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω σχεδιαγράμματα, η εγκληματικότητα από το 1928 έως το 1929 παρουσιάζει άνοδο, ενώ από το 1929 έως το 1930 παρατηρείται τάση μείωσης. Το γεγονός αυτό ενδεχομένως οφείλεται στην κρίση της οικονομίας αλλά και της κοινωνίας της εποχής. Οι χρηματοοικονομικές αλλαγές και η κίνηση του κεφαλαίου επηρέασαν και την πόλη της Θεσσαλονίκης, η οποία επλήγη ιδιαίτερα από την οικονομική κρίση κυρίως από το 1932, αλλά με εμφανείς τις επιπτώσεις της ήδη από το 1929, αφού ήταν μια πόλη της οποίας το μεγαλύτερο μέρος της οικονομίας στηριζόταν στο εμπόριο και τις διεθνείς συναλλαγές, με αποτέλεσμα την κοινωνικοοικονομική αστάθεια και την πρόκληση πράξεων ανομίας.⁶⁴ Επιπλέον, οι κοινωνικές ανακατατάξεις που δημιουργήθηκαν από την έξοδο της γυναίκας από το σπίτι, τη σταδιακή ενσωμάτωσή της στο εργατικό δυναμικό και την ανακατανομή των ρόλων μεταξύ του άνδρα και της γυναίκας με την τελευταία να μυείται στις φιλελεύθερες ιδέες του Φεμινιστικού Κινήματος και να διεκδικεί τα δικαιώματά της στην κοινωνία⁶⁵, επηρέασαν τις σχέσεις των δύο φύλων και αποτέλεσαν κίνητρο εγκληματικών διαφυλετικών ενεργειών.

Οι απαγωγές, αν και το 1928 είναι ελάχιστες, εκτινάσσονται σε συχνότητα κατά τα έτη 1929-1930 από 5 σε 23. Αυτό μπορεί να βασιστεί στο γεγονός ότι η γυναίκα αποκτά περισσότερες ελευθερίες και αποφασίζει πλέον η ίδια για το σύντροφό της. Είναι συνετό επομένως να αναζητήσουμε τα αίτια στις αρχές της Φεμινιστικής Θεωρίας, όπως αναφέρθηκε ήδη ανωτέρω, πυρήνα της οποίας αποτέλεσε ο εκμηδενισμός της τότε ισχύουσας φυλετικής ανισότητας. Μία θεωρία που ανατρέπει όλα όσα θεωρούνται δεδομένα, και μάλιστα εντός μίας κοινωνίας απροετοίμαστης για την υποδοχή και υιοθέτηση νέων και φιλελεύθερων ιδεών, είναι αναμενόμενο αν μη τι άλλο να προκληθούν αντιδράσεις ικανές να εκφραστούν ποικιλοτρόπως, ακόμη και βίαια.

2.3 Οι ταξικές παράμετροι με βάση το επάγγελμα

Σε αυτή την ενότητα θα εστιάσουμε στην κοινωνική τάξη των δραστών. Θα ερευνηθεί εάν υπάρχουν εγκλήματα που χαρακτηρίζουν μόνο τα κατώτερα στρώματα

⁶⁴ Βλ. Mazower, M. *ό.π.* και Pierron, B., *ό.π.*

⁶⁵ Αβδελά, Έ., Ψαρρά, Α., *ό.π.*, σ. 238

ή εάν η τάξη δεν παίζει καθοριστικό ρόλο στην παραβατική συμπεριφορά. Επίσης, θα εξεταστεί εάν το κοινωνικό υπόβαθρο του θύτη επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται το εκάστοτε έγκλημα. Εάν δηλαδή τα εγκλήματα όπου εμπλέκονται μέλη της ανώτερης τάξης της πόλης περιγράφονται με τον ίδιο τρόπο με τα αντίστοιχα εγκλήματα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Όσον αφορά στις αποπλανήσεις, από την εφημερίδα αντλούμε τα στοιχεία πως οι «άντρες-«σάτυροι» ανήκουν κατά κύριο λόγο στη μικρομεσαία και στην εργατική κοινωνική τάξη, όπως φαίνεται από τα επαγγέλματά τους, λοχίας, υποδηματοποιός, λογιστής, δεκανέας, καπνεργάτης, τροχιοδρομικός υπάλληλος κ.ά.. Αντιθέτως, οι γυναίκες προέρχονται από όλες τις κοινωνικές βαθμίδες.

Αξίζει ωστόσο να αναφερθούν τρία περιστατικά αποπλανήσεων όπου ο θύτης και στις τρεις περιπτώσεις ήταν άτομο με σχετική οικονομική επιφάνεια. Ένα τέτοιο συμβάν αποτελεί ένας φαρμακοποιός, ο οποίος προσήγαγε στη δικαιοσύνη πλαστά πιστοποιητικά ηλικίας για την ερωμένη του για να την παραστήσει ως ενήλικη και να διαφύγει τις συνέπειες της αποπλανήσεώς της.⁶⁶ Το 1932 αναφέρονται δύο παρόμοια συμβάντα, όπου στο ρόλο του θύτη εντοπίζουμε δύο γιατρούς. Ο μεν πρώτος, προκειμένου να καταφέρει να ασελγήσει σε βάρος κοριτσιών, τους έριχνε προηγουμένως είτε στο φαγητό τους είτε στα διάφορα ροφήματα ναρκωτικές ουσίες.⁶⁷ Ο δε δεύτερος, όταν μια κοπέλα ηλικίας δεκαοκτώ ετών τον επισκέφτηκε στο ιατρείο του για να ζητήσει τις υπηρεσίες του για ένα πρόβλημα υγείας, εκείνος «θαμπωμένος από την ομορφιά της» και θέλοντας να την αποπλανήσει, την παρέσυρε με την υπόσχεση πως, εάν γινόταν δικιά του, θα την πάντρευε με κάποιον ανιψιό του. Στο τέλος, την παράτησε και, ακόμη και όταν βρέθηκε στη θέση του κατηγορουμένου για αυτή του τη πράξη, ισχυρίστηκε πως η κοπέλα ήταν «αμέμπτων» ηθών και ότι η υποβληθείσα μήνυση αποτελεί σκηνοθεσία.⁶⁸

Στις περιπτώσεις των βιασμών, όπως προκύπτει από την εφημερίδα, και τα θύματα και οι δράστες προέρχονται από όλες τις κοινωνικές βαθμίδες, αν και οι περιπτώσεις για γυναίκες και άντρες δράστες της ανώτερης κοινωνικής τάξης είναι λίγες. Οι περισσότεροι θύτες ασκούν επαγγέλματα της κατώτερης τάξης, όπως αυτά του αρτεργάτη, ιδιοκτήτη καφενείου, καπνεργάτη, θυρωρού, δασονόμου, γεωργού, ή ανήκουν στα σώματα Στρατού (δεκανέας).

⁶⁶ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 14/6/1929, σ.3

⁶⁷ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 16/10/1932, σ.2

⁶⁸ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 26/8/1932, σ.3

Στις περιπτώσεις των απαγωγών, σύμφωνα με την έρευνα, και οι δράστες και τα θύματα προέρχονταν από όλες τις κοινωνικές τάξεις. Οι δράστες ήταν κατά κύριο λόγο έμποροι, στρατιωτικοί, χωροφύλακες, εργάτες, ακόμη και γιατροί. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι όλα τα κοινωνικά στρώματα μοιράζονταν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό κοινές πρακτικές και αξίες και αυτό προκύπτει από τη διευρυμένη κοινωνική διαστρωμάτωση των δραστών.

Η γυναίκα ως θύμα προέρχεται από όλες τις κοινωνικές τάξεις κάτι που αποδεικνύει ότι η θέση της γυναίκας παραμένει κατώτερη από του άντρα ανεξάρτητα από την κοινωνική βαθμίδα στην οποία ανήκει. Η γυναίκα είτε ήταν αριστοκρατικής είτε ταπεινής καταγωγής μπορούσε εύκολα να αποτελέσει θύμα της επιβολής της ερωτικής επιθυμίας ενός άνδρα, αφού πρόκειται ακόμη για μια ανδροκρατούμενη πόλη, η οποία δεν αναγνώριζε την εξουσία στις γυναίκες.

Εγκλήματα στα οποία οι άντρες προέρχονταν από την ανώτερη κοινωνική τάξη, έπαιρναν μεγαλύτερες διαστάσεις και παρουσιάζονταν στο Τύπο εκτενέστερα, εφόσον οι αστοί αποτελούσαν πρότυπα για την κοινωνία όχι μόνο γιατί ήταν πλούσιοι, αλλά γιατί ήταν και μορφωμένοι. Στον αντίποδα, εγκλήματα που είχαν ως δράστες άντρες των κατώτερων κοινωνικών τάξεων δεν αναφέρονταν συστηματικά και με χαρακτηρισμούς για το θύμα ή τον δράστη, καθώς θεωρούνταν κάτι καθημερινό λόγω του ότι επρόκειτο για άτομα χωρίς παιδεία. Τα εγκλήματα με δράστες ή θύματα της ανώτερης κοινωνικής τάξης αναφέρονται ελάχιστα, πιθανόν εξαιτίας της πρακτικής δυνατότητας της αστικής τάξης να εξαγοράζει τη «σιωπή» των δημοσιογράφων. Αντιθέτως, εγκλήματα των χαμηλότερων τάξεων γίνονταν γνωστά με μεγαλύτερη ευκολία.

2.4 Οι χώροι όπου τελούνται τα εγκλήματα

Ο τόπος των εγκλημάτων διέφερε κάθε φορά, οπότε δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε με σιγουριά τις περιοχές αυξημένης εγκληματικότητας. Σύμφωνα με τις ενδείξεις μας από την εφημερίδα το 90% των αποπλανήσεων έχει να κάνει με κλειστούς χώρους, κάποια δωμάτια σπιτιών ή ξενοδοχείων, ενώ υπάρχουν και δυο αποπλανήσεις που έλαβαν χώρα σε ένα υπαίθριο μέρος έξω από ένα εργοστάσιο και σε μια ακρογιαλιά. Οι περιοχές που παρουσιάζουν αυξημένη εγκληματικότητα στη Θεσσαλονίκη με βάση τα στοιχεία της εφημερίδας και στιγματίστηκαν ως κακόφημες, διότι συνέβησαν εκεί περιστατικά αποπλανήσεων, είναι οι εξείς :

προσφυγικοί και εργατικοί συνοικισμοί, όπως οι Χαρατζήδες και Χατζή Μπαχτσέ, αλλά και οι εβραϊκοί συνοικισμοί Ρεζή, και Βαρδάρη, και τέλος ο συνοικισμός στο εργοστάσιο Μεταξουργίας. Επίσης αποπλανήσεις έγιναν στο κέντρο της πόλης σε παραπήγματα του κέντρου της Θεσσαλονίκης στην οδό Τσιμισκή, στη Μητροπόλεως, όπως και στις οδούς Προφήτου Ηλία, Αιγύπτου, οδός Αλλατιν, Σαραφοπούλου, στη Μοναστηρίου στα δυτικά της πόλης, όπως και στον Συνοικισμό Επταλόφου όπου και έγιναν δυο αποπλανήσεις, στην οδό Ιωαννίνων, και στη Λεωφόρο Δημοκρατίας.

Όσον αφορά τους βιασμούς σύμφωνα με το άρθρο της εφημερίδας προκύπτουν τα παρακάτω στοιχεία. Οι βιασμοί συνήθως γίνονταν σε κλειστούς χώρους στο κέντρο της πόλης, όπως δωμάτια σπιτιών ή σε χώρους εργασίας, όπως μαγειρεία, ή χώρους σύναξης και διασκέδασης, όπως για παράδειγμα το «καταγώγιο του Καπάν», όπου οι δράστες έβρισκαν την ευκαιρία να ενεργήσουν γιατί απουσίαζε είτε κάποιο μέλος της οικογένειας, όπως ο σύζυγος ή ο πατέρας, είτε κάποιος υπάλληλος. Ωστόσο, παρατηρούνται να διαπράττονται και βιασμοί στο δρόμο. Τέτοια περιστατικά έλαβαν χώρα σε περιοχές της ανατολικής Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα στο συνοικισμό της Καλαμαριάς, στη Νέα Μηχανιώνα, στο συνοικισμό Χαρμανκιοι, έξωθι των Καπουτζήδων, στο συνοικισμό Χαριλάου, αλλά και στο κέντρο της πόλης στην οδό Πτολεμαίου 27, καθώς και όπισθεν των Βουλγαρικών Νεκροταφείων, αλλά και στο ατμόπλοιο «Ελενα Μ».

Απαγωγές με βάση την εφημερίδα *Μακεδονία* έχουν γίνει στον συνοικισμό Αγίας Φωτεινής, οδός Παρασικάκη, στο κέντρο της πόλης, στην οδό Εγνατίας 28, Μοναστηρίου 15, Μοναστηρίου 67, στα ξενοδοχεία του κέντρου «Εμπορικών», «Πεντάπολις», στην οδό Κ.Μενελάου 20, Ηλείου, Τερψιθέας 3, Πεστών 26, και τέλος στον συνοικισμό Κουλέ-Καφέ.

Οι αυτοκτονίες έλαβαν χώρα σε σημεία της πόλης όπως στη Λεωφόρο Δημοκρατίας 5, στο ξενοδοχείο «Νίκη», στην ακτή Φυλήρου, προ του «Μεντιτεράνειαν» θάλασσαν, σε οίκο ανοχής επί της οδού Αγγελάκη, στην οδό Σελίτσης, στη συνοικία Μεβλαχανέ, υπό τα δέντρα του Σεϊχ-Σου, στο κέντρο του Καραμπουρνού και στο συνοικισμό 151, προ του Μπω Ριβαιζ θάλασσα, προ του Λευκού Πύργου θάλασσα (προκουμαία), στο ξενοδοχείο «Όλυμπος Παλάς», στη θάλασσα παρά την Αρετσού, και στα ερείπια της Παλαιάς Σχολής Τεχνιτών.

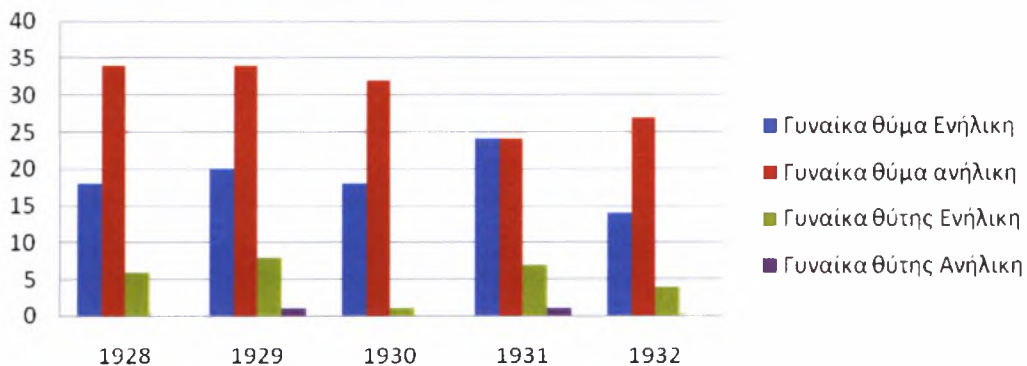
Εάν λάβουμε υπόψη τον χώρο των πραγματοποιηθεισών αυτοκτονιών παρατηρούμε πως αυτές συνέβησαν κυρίως σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από μεγάλη έκταση και ως εκ τούτου δύνανται να φιλοξενούν πλήθος κόσμου. Η επιλογή

πολυσύχναστου χώρου για μία πράξη τέτοιας φύσεως ίσως μπορεί να εξηγηθεί αν αναλογιστούμε τη νοοτροπία της εποχής όσον αφορά τον εξαγνισμό για μία παράνομη και κατακριτέα πράξη, όπως για παράδειγμα η «μοιχεία» από τη σύζυγο. Ο εξαγνισμός ερχόταν φυσικά είτε μέσω της τιμωρίας της από τον σύζυγο που περιελάμβανε τη θανάτωση, είτε μέσω της αυτοκτονίας από την ίδια τη σύζυγο. Στην περίπτωση αυτή επικρατούσε γενικά η άποψη ότι έστω και την ύστατη εκείνη στιγμή μπορούσε να «τιμήσει» τον αδικημένο σύζυγό της τιμωρώντας τον εαυτό της δημόσια και αναγνωρίζοντας έτσι το σφάλμα της σε ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων εκθέτοντας παράλληλα, στο έπακρον, και τον ίδιο της τον εαυτό.

Τέλος, τα εγκλήματα τιμής λάμβαναν χώρο ως επί το πλείστον σε κλειστούς οικιακούς χώρους. Η χωροταξική τοποθέτηση των συζυγικών εγκλημάτων, σύμφωνα με τον Peter D. Chimbos , σχετιζόταν με τα μέρη όπου περνούσαν τον περισσότερο χρόνο τους τα ζευγάρια ή αλλιώς με τα μέρη όπου συντελούνταν οι εντονότερες ρήξεις ανάμεσά τους⁶⁹. Ειδικότερα, παρατηρείται μία έμφυλη διαφοροποίηση στους τόπους των εγκλημάτων τιμής, με τις γυναίκες να εντοπίζονται ως θύματα στο εσωτερικό του σπιτιού ενώ τους άντρες σε ανοιχτούς χώρους⁷⁰.

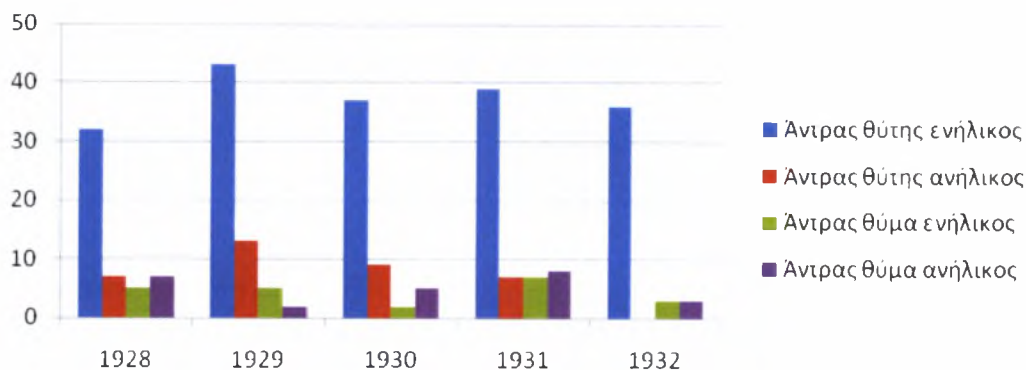
2.5 Έμφυλες διαστάσεις εγκλημάτων. Γυναίκες θύματα και γυναίκες θύτες

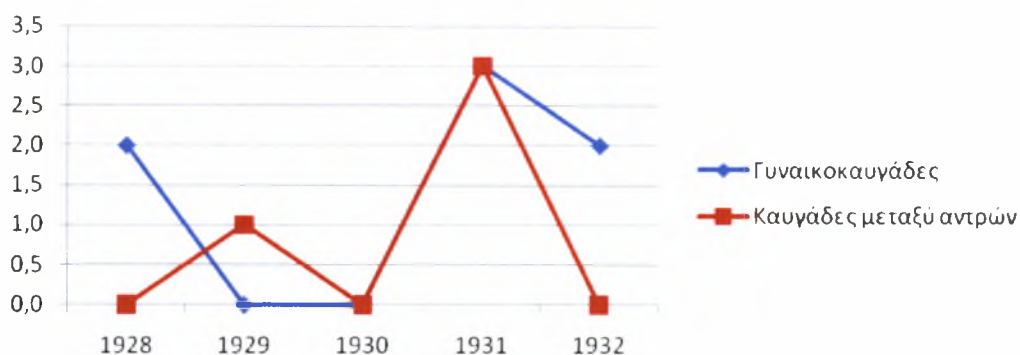
Σχ.3 Γυναίκες (ενήλικες-ανήλικες) θύτες-θύματα.

⁶⁹ Chimbos, Peter D., «Spousal Homicides in Contemporary Greece» στο International Journal of Comparative Sociology, 39, 1998, p. 217

⁷⁰ Chimbos, Peter D, «A Study of Patterns in Criminal Homicides in Greece» στο International Journal of Comparative Sociology, 34, 1993, p.265-266

Σχ.4 Αντρες (ενήλικοι-ανήλικοι) θύτες-θύματα.

Σχ.5 Εγκλήματα μόνο μεταξύ αντρών-γυναικών.

Όσον αφορά το σχεδιάγραμμα θυτών – θυμάτων (Σχ.3) δεν παρατηρούνται ιδιαίτερες αυξομειώσεις στον αριθμό των ενήλικων γυναικών θυμάτων στη διάρκεια των πέντε ετών, με μία μόνο σχετική διαφοροποίηση το έτος 1931. Έτσι, το 1928 ο αριθμός των ενήλικων γυναικών θυμάτων ανέρχονται σε 18, το επόμενο έτος σε 20, το 1930 σε 18, το 1931 σε 24 και το 1932 σε 14. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στην περίπτωση των ανήλικων γυναικών που υπήρξαν θύματα, έτσι ώστε να ανέρχονται το 1928 και το 1929 σε 34, το 1930 σε 32, το 1931 σε 24 και το 1932 σε 27. Ωστόσο, οι ανήλικες γυναίκες ως θύματα υπερτερούν αριθμητικά των θυμάτων των λοιπών κατηγοριών στη χρονική περίοδο που εξετάζουμε. Αυτό ίσως οφείλεται στη μικρή σωματική διάπλαση και φυσική αδυναμία μιας ανήλικης γυναίκας, που εκ των πραγμάτων δε δύναται να προβάλλει κανενός είδους αξιόλογη αντίσταση, καθώς επίσης και στην απειρία και ευκολοπιστία ενός νεαρού κοριτσιού, που αποτελεί έτσι τον πιο ιδανικό στόχο επίθεσης.

Στις περιπτώσεις όπου οι γυναίκες βρίσκονται στην πλευρά του θύτη οι αριθμοί μειώνονται σημαντικά. Έτσι το 1928 οι ενήλικες γυναίκες θύτες ήταν 6, το 1929 ήταν 8, το 1930 μόλις 1, το 1931 ήταν 7 και το 1932 ήταν 4. Για τις περιπτώσεις που η θύτης ήταν ανήλικη τα νούμερα είναι σχεδόν μηδενικά. Κατά τα έτη 1928, 1930, 1932 δε σημειώθηκε κανένα ανάλογο περιστατικό. Μόνο το 1929 και 1931 υπήρξε ανήλικη θύτης, μία τον αριθμό.

Στο σχεδιάγραμμα για τους άνδρες θύτες-θύματα (Σχ.4) παρατηρούμε τα εξής: το 1928 οι ενήλικοι θήτες αριθμούσαν 32, το 1929 ανέρχονταν σε 43, το 1930 σε 37, το 1931 σε 39 και το 1932 σε 36. Αντίθετα, οι ανήλικοι θύτες ανέρχονταν το 1928 σε 7, το 1929 σε 13, το 1930 σε 9, το 1931 σε 7, ενώ το 1932 δε σημειώθηκε κανένα ανάλογο περιστατικό. Όσον αφορά τους ενήλικους άνδρες θύματα τα έτη 1928 και 1929 ήταν 5, για το κάθε έτος ξεχωριστά, το 1930 ήταν 2, ενώ το 1931 και 1932 ήταν 7 και 3 αντίστοιχα. Το 1928 οι ανήλικοι άνδρες θύματα ήταν 7, το 1929 ήταν 2, το 1930 ήταν 5, το 1931 ήταν 8 και τέλος το 1932 ήταν 3. Στο παρόν σχεδιάγραμμα τα μεγαλύτερα ποσοστά σημειώνουν οι ενήλικοι άνδρες θύτες και αυτό γιατί ένας ενήλικος άντρας ανεπτυγμένος σωματικά μπορεί να ηγηθεί μιας επίθεσης και να ανταπεξέλθει με σχετική ευκολία σε τυχόν απρόβλεπτες καταστάσεις

Το σχεδιάγραμμα (Σχ.5) εξετάζει τα εγκλήματα μόνο μεταξύ ανδρών – γυναικών. Σύμφωνα με αυτό οι καυγάδες γυναικών το 1928 ανέρχονται στο ποσοστό του 2% το οποίο κατά το επόμενο έτος φτάνει σε μηδενικό ποσοστό μέχρι και το 1930. Κατά το 1931 σημειώνεται απότομη αύξηση του φαινομένου με το ποσοστό να ανέρχεται στο 3% για να πέσει το 1932 στο 2%. Οι καυγάδες μεταξύ ανδρών ξεκινούν το 1928 από μηδενική βάση για να σημειώσουν το 1929 ποσοστό της τάξεως του 1%. Κατά το 1930 το ποσοστό των καυγάδων των ανδρών μηδενίζεται και πάλι. Το επόμενο έτος, το 1931, όπως ακριβώς συνέβη και στην περίπτωση των γυναικών, το ποσοστό ανεβαίνει στο 3% για να μηδενιστεί για τρίτη φορά κατά το 1932. Οι γυναίκες υπερασπίζονται πλέον την τιμή τους και την τιμή της οικογένειάς τους. Το ίδιο ισχύει και για τους άνδρες καθώς σύμφωνα με τα δεδομένα της εποχής, για να προστατέψουν την τιμή τους οι καυγάδες αποτελούσαν επιτακτική ανάγκη.

Ποιοτική ανάλυση

2.6 Οι αξίες της τιμής και της ντροπής ως αιτίες εγκλημάτων.

Σε αυτή την ενότητα θα αναζητηθούν οι λόγοι που ωθούν τη γυναίκα προς το έγκλημα τόσο ως θύτη όσο και ως θύμα. Θα ερευνηθεί ο τρόπος και οι περιπτώσεις κατά τις οποίες συνδέονται οι λόγοι αυτοί με τις αξίες της τιμής και της ντροπής, αλλά και με την αξία του γάμου. Επιπροσθέτως, θα ερευνηθεί εάν υπάρχουν περιπτώσεις, όπου η γυναίκα εγκληματεί για λόγους που δεν σχετίζονται με την τιμή και την ντροπή.

Ο έμφυλος χαρακτήρας των εγκλημάτων τιμής και ντροπής στη μεσοπολεμική κοινωνία έχει συνδέσει τη γυναικεία σάρκα με την εγκληματική συμπεριφορά. Οι γυναίκες υπήρξαν θύματα αποτρόπαιων πρακτικών θανάτου. Ο άνθρωπος της νεωτερικής εποχής βλέπει το γυναικείο σώμα με ηδονικό και σεξουαλικό περιεχόμενο ακόμη και όταν πρόκειται για νεκρό σώμα.⁷¹ Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί η γυναίκα έχει συνδεθεί με την σεξουαλικότητα και την αναπαραγωγή. Επίσης, η γυναικεία οντότητα στο φαντασιακό φάσμα έχει τον ρόλο του σώματος και της σάρκας.

Η τιμή είναι η θεμελιακή κοινωνική αξία και ο συνδετικός ιστός που ενώνει τα μέλη μιας οικογένειας σε έναν κόσμο οργανωμένο με βάση την αντιπαλότητα και την εχθρότητα μεταξύ όσων οικογενειακών ομάδων δε συνδέονται με συγγένεια ή γάμο.⁷²

Η τιμή συνιστά ιδιότητα που εξαρτάται τόσο από την αυτοεκτίμηση του ατόμου όσο και από τη δημόσια αναγνώριση της αξίας του, και με βάση την οποία αποτιμάται το κύρος του ίδιου και της οικογένειάς του.⁷³ Η διατήρησή της που προδιαγράφει αυστηρά διαφορετικές συμπεριφορές για τους άντρες και τις γυναίκες σε ένα πλαίσιο συμπληρωματικότητας και παραδοχής της ανδρικής υπεροχής. Αν για μια γυναίκα η τιμή της είναι συνώνυμη με τη σεξουαλική της αγνότητα και εγκράτεια και εκφράζεται με την ιδιότητα της ντροπής, για έναν άντρα ταυτίζεται με την ικανότητά του να προστατεύει την τιμή της οικογένειάς του και να διατηρεί έτσι την υπόληψη και το κύρος της, δηλαδή με τον ανδρισμό.

⁷¹ Foucault, M., *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Τόμος 3. Η μέριμνα για τον εαυτό μας*, μτφρ. Γ. Κωνσταντινίδης, εκδ. Ράππα, Αθήνα 1982, σ.113-163

⁷² Αβδελά, Ε., ό.π., σ. 14

⁷³ Αβδελά, Ε., ό.π., σ. 14

Άρρηκτα συνδεδεμένο με το ζήτημα της τιμής⁷⁴ είναι και το ζήτημα της ντροπής. Ένα άτομο αισθάνεται ντροπιασμένο, όταν παρουσιάζεται ανήθικο στα μάτια των φίλων του, αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας, λόγω μιας απρεπούς συμπεριφοράς. Πρέπει να τονιστεί πως η ντροπή είναι γυναικεία ιδιότητα, ενώ το φιλότιμο είναι ανδρική. Το φιλότιμο⁷⁵ διευκρινίζει τη σχέση ανάμεσα στην τιμή και την ντροπή και καθορίζει τον βαθμό που θα μπορούσε, ή όχι, μέσω κάποιας πράξης να αποκατασταθεί η τιμή. Ετυμολογικά *φιλότιμο* είναι «η αγάπη της τιμής» και χρησιμοποιείται για να ταυτοποιήσει τον χαρακτήρα κάποιου, ο οποίος ενδιαφέρεται για την τιμή και το όνομα του περισσότερο από όλα. Προκειμένου να τα διασφαλίσει είναι διατεθειμένος να κάνει τα πάντα. *Φιλότιμος* θεωρείται αυτός ο οποίος είναι αποδέκτης του σεβασμού της κοινωνίας. Στον αντίποδα, υπάρχει ο *αφιλότιμος*, ο οποίος δεν βιώνει την ντροπή, γιατί δεν ασχολείται και δεν τον ενδιαφέρει η γνώμη των άλλων. Κατά συνέπεια, αυτός ο άνθρωπος, σε περίπτωση που πραγματοποιηθεί ένα συμβάν το οποίο θα αμαυρώσει την τιμή του, δεν θα κάνει τίποτα για να αποκαταστήσει την υπόληψή του.

Η προσβολή της τιμής μπορεί να επέλθει για διαφορετικούς λόγους σε έναν άντρα από ότι σε μια γυναίκα⁷⁶. Οι άντρες αισθάνονται ντροπιασμένοι είτε όταν οι ίδιοι δεν συμπεριφέρονται με τον κατάλληλο τρόπο σαν σύζυγοι είτε όταν οι γυναίκες της οικογενείας τους, όπως αδελφή, μητέρα, ξαδέλφη και η σύζυγός τους, μέσω των συμπεριφορών τους υπονομεύουν το κύρος τους. Μια γυναίκα θεωρείται ανήθικη όταν συμπεριφέρεται σαν άντρας απολαμβάνοντας την ελευθερία, κυρίως τη σεξουαλική ελευθερία.

Άξιο αναφοράς, ωστόσο, και έρευνας είναι το γεγονός ότι στη νεωτερική κοινωνία πολλές γυναίκες έχουν πλέον τον ρόλο του πρωταγωνιστή-δολοφόνου σε πολλά εγκλήματα διαπροσωπικής βίας, και όχι μόνο τον ρόλο του θύματος, όπως συνηθιζόταν παλαιότερα, είτε επρόκειτο για εγκλήματα πάθους ή τιμής είτε για τραυματισμούς είτε για μοιχεία. Αυτό συμβαίνει γιατί με τη σταδιακή αστικοποίηση η γυναίκα άρχισε να απολαμβάνει την ελευθερία της, καθώς άρχισε να εργάζεται έξω από το σπίτι και να μην μπορεί να παρακολουθείται στενά από τον άντρα της. Καταλυτικής σημασίας ήταν πλέον και το γεγονός ότι η γυναίκα είχε πλέον λόγο και

⁷⁴ Αβδελά Έ., *ό.π.*, σ.33

⁷⁵ Αβδελά, Έ., *ό.π.*, σ.33 και Safilos-Rothschild, C., «Honour crimes in contemporary Greece», *The British Journal of Sociology*, 20, 2, 1969, p. 205-206

⁷⁶ Safilos-Rothschild, C., *ό.π.*, p. 207

για την προσωπική της ζωή, καθώς δε χρειαζόταν πια να ρωτάει την οικογένεια της για τον ποιον θα παντρευτεί.

Παλαιότερα εάν κάποια γυναίκα αισθανόταν την ηθική κατακραυγή της κοινωνίας της, δηλαδή εάν αισθανόταν ντροπιασμένη για κάποια άσεμνη πράξη της ή απιστία, η μόνη διέξοδος σύμφωνα με την παράδοση ήταν να καταφύγει, εφόσον είχε το «φιλότιμο», όπως έλεγαν, στην αυτοκτονία.⁷⁷ Οι γυναίκες δεν έπρεπε να καταφεύγουν σε πράξεις βίας σε αντίθεση με τους άντρες, για τους οποίους ο μόνος τρόπος να αποκαταστήσουν την τιμή τους και την τιμή της οικογένειάς τους ήταν η επίθεση με κάθε βίαιο τρόπο ακόμη και με φόνο σε όσους συνέβαλαν στο να «αμαυρώσουν» την τιμή τους και την τιμή της οικογένειας. Χαρακτηριστική είναι η φράση «η ντροπή μπορεί να ξεπλυθεί μόνο με αίμα και μόνο οι άντρες της οικογένειας φέρουν αυτή την ευθύνη για την αποκατάσταση της τιμής στο όνομα της οικογένειας».⁷⁸

Η γυναίκα του 20^{ου} αιώνα έχει πλέον αλλάξει και αυτή η αλλαγή αντανακλάται και στην ελληνική κοινωνία της εποχής και πιο συγκεκριμένα στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Αυτό που παραμένει ίδιο είναι ότι πολλές φορές η θηλυκότητα, επειδή θεωρείται ευάλωτη, αντιπροσωπεύει τη μεγαλύτερη απειλή για την τιμή των ανδρών.⁷⁹ Ένας άνδρας είναι, κοινωνικά αποδεκτός μόνο όταν καταφέρει να κρατήσει και να μην χάσει από τα χέρια του τη γυναίκα που επιθυμεί. Αν αυτό δεν το καταφέρει κρίνεται ως προσωπική αποτυχία του άντρα και καταπατάται η εκτίμησή του από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Θα πρέπει, λοιπόν, να πάρει την κατάσταση στα χέρια του για να αποκαταστήσει τη φήμη του.

Καθώς κανείς ξεφυλλίζει την εφημερίδα *Μακεδονία* της εποχής θα διαπιστώσει πως στις τελευταίες σελίδες κυριαρχούν τα εγκλήματα πάθους και τιμής, στα «ψιλά» δηλαδή της εφημερίδας, οι αυτοκτονίες, οι βιασμοί, οι «άσεμναι» γυναίκες καθώς και πολλοί τραυματισμοί είτε μεταξύ συζύγων είτε μεταξύ αντρών είτε μεταξύ γυναικών. Αυτό όμως που παραμένει κοινό σε αυτά τα άρθρα, είναι τα αίτια αυτών των εγκλημάτων, τα οποία συνήθως επικαλούνται λόγους τιμής ή ντροπής και ερωτικού πάθους. Η τιμή είναι ο πυρήνας που αντιπροσωπεύει η ανδρική και η γυναικεία ακεραιότητα, κάτι το οποίο είναι πολύτιμο στη παραδοσιακή κουλτούρα σε όλες τις Μεσογειακές χώρες.

⁷⁷ Safilos-Rothschild, C., ό.π., p. 207

⁷⁸ Safilos-Rothschild, C., ό.π., p. 207

⁷⁹ Αβδελά, Έ., ό.π., σ.34 και Safilos-Rothschild, C., ό.π., p. 208

Όπως περιγράφονται στον ημερήσιο Τύπο την περίοδο 1928-1932 στην Θεσσαλονίκη τα εγκλήματα ντροπής και τιμής κατέχουν κυρίαρχη θέση. Τα εγκλήματα αυτά αφορούν εξίσου άντρες και γυναίκες. Πολλά από αυτά οφείλονται σε λόγους ζηλοτυπίας, μοιχείας, «διαζυγίου», αλλά και σε ακούσιες και κυρίως εκούσιες απαγωγές. Άλλα, αποτελούν αυτοκτονίες και απόπειρες βιασμών ή σεξουαλικής παρενόχλησης. Το ενδιαφέρον, ωστόσο, προσανατολίζεται στο γεγονός ότι πολλές φορές οι γυναίκες αποτελούν το κίνητρο για πολλά εγκλήματα που διαπράττουν οι άντρες, τα λεγόμενα «δια λόγους τιμής». Όπως προκύπτει από την Μακεδονία, τις περισσότερες φορές, αυτά τα εγκλήματα τοποθετούνται στις τελευταίες σελίδες με «ψιλά» γράμματα ή μαζί με τα αστυνομικά παρουσιάζοντας στην ανάλυση μια ελλειπτικότητα. Η ελλειπτικότητα αυτή για αυτού του είδους τις ειδήσεις-εγκλήματα μαρτυρεί τον αυτονόητο τόνο και τη σαφήνεια του νοήματος της. Οι περισσότερες ειδήσεις αυτού του είδους αναφέρουν φόνο ή τραυματισμό κάποιου άντρα από έναν άλλο άντρα, τον φόνο ή τον τραυματισμό μιας γυναίκας από τον σύζυγο ή τον αδερφό της καθώς και τον φόνο ενός άντρα από την σύζυγό του.⁸⁰

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο τραυματισμός μιας εικοσιεπτάχρονης γυναίκας από τον, εν διαστάσει, τριαντάχρονο σύζυγό της, δημοτικό υπάλληλο στο επάγγελμα, ο οποίος λόγω λογομαχίας που είχε με την γυναίκα του για τη διατροφή της κόρης τους την πυροβόλησε τετράκις, γιατί όπως ισχυρίστηκε στην αστυνομία τον προκάλεσε η ίδια.⁸¹ Ο δράστης δεν μπορούσε να αντέξει το γεγονός ότι η σύζυγός του όσο διάστημα βρισκόντουσαν σε διάσταση είχε διάφορους ερωτικούς συντρόφους. Για το μόνο που μετάνιωσε όπως είπε ο ίδιος, είναι πως δεν κατάφερε να τη σκοτώσει. Οι περισσότερες περιπτώσεις τραυματισμού σε ζευγάρια που βρίσκονταν σε διάσταση, ήταν γιατί ο άντρας δε μπορούσε να αντέξει ότι τον εγκατέλειψε η γυναίκα του ή γιατί τον αντικατέστησε με κάποιον άλλον. Συνεπώς το έγκλημα χαρακτηρίζεται ως «έγκλημα δια λόγους τιμής».

Στις περιπτώσεις που τα εγκλήματα ήταν για λόγους τιμής και πάθους ο θύτης χαρακτηρίζεται με πιο ήπιους χαρακτηρισμούς από την εφημερίδα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα ενός αδελφού ο οποίος τραυμάτισε την αδελφή του στην οδό Ιουλιανού 22.⁸² Η αδελφή του δράστη ήταν ιερόδουλη και παρά τις υποσχέσεις της προς τον ίδιο συνέχισε να είναι και μετά το γάμο της, κάτι που

⁸⁰ Αβδελά, Έ., *ό.π.*, σ.38

⁸¹ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 20/11/1929, σ. 4

⁸² Εφημερίδα *Μακεδονία*, 24/6/1930, σ.4

εκείνος έμαθε. Πήγε λοιπόν, στο σπίτι της να την συνετίσει και να της πει πως αν το μάθει ο σύζυγός της θα την εγκαταλείψει παρόλο που την είχε συγχωρήσει για το παρελθόν της. Η απάντηση του θύματος ήταν όμως πως μπορούσε να αγαπά όποιον ήθελε. Μη μπορώντας να αντέξει αυτά της τα λόγια, την πυροβόλησε ανεπιτυχώς και την ξυλοκόπησε προκαλώντας της τραύματα στο κεφάλι.

Τα εγκλήματα τιμής έχουν ως θύματα μόνο γυναίκες εξ αιτίας της απιστίας που είχαν διαπράξει. Χαρακτηριστικό έγκλημα τιμής είναι αυτό που διαπράχθηκε το 1931 στο συνοικισμό Νεάπολης της Θεσσαλονίκης.⁸³ Ένα ζευγάρι μαζί με το δύο ετών παιδί τους μόλις είχαν μετακομίσει λόγω του επαγγέλματος του συζύγου. Νοίκιασαν ένα μικρό δωμάτιο και τους δύο πρώτους μήνες όλα ήταν όμορφα. Τον τρίτο μήνα πήγε κάποιος και είπε στον άντρα πως η γυναίκα του τον απατά με διάφορους νέους. Τότε άρχισαν οι καβγάδες στο σπίτι, μέχρι που στο τέλος, ο άντρας εγκατέλειψε τη σύζυγό του και πήρε και το παιδί τους το οποίο το έστειλε στους γονείς του στη Βέροια για να το αναθρέψουν. Παρόλη την ντροπή που ένιωθε λόγω των πράξεων της συζύγου του, την αγαπούσε ακόμη και την επισκεπτόταν κάθε βράδυ στο σπίτι που πριν λίγο καιρό ζούσαν μαζί. Είχε δηλαδή, ως ερωμένη τη σύζυγό του. Ένα βράδυ όμως πήγε κάποιος και του είπε πως η γυναίκα του συνεχίζει αυτές τις ανήθικες πράξεις της και πως την είδαν αγκαλιά με κάποιο νέο. Πήγε λοιπόν στο σπίτι, όπως κάθε βράδυ, και μετά από ένα καβγά που είχαν η γυναίκα ομολόγησε πως τον απατά. Μη μπορώντας να αντέξει τη ντροπή πυροβόλησε και σκότωσε τη σύζυγό του με εννιά σφαίρες στο κεφάλι.

Τα εγκλήματα τιμής, όμως, δεν έχουν ως πρωταγωνιστές ζευγάρια αλλά και αδέρφια. Το 1928, ένας αδερφός σκότωσε την αδερφή του γιατί ήταν ιερόδουλη⁸⁴. Παρά τις επανειλημμένες παρατηρήσεις και παρακλήσεις του, η 19άχρονη κοπέλα δε δεχόταν να σταματήσει αυτή τη δουλειά και να επιστρέψει στο σπίτι τους. Τα λόγια της, ήταν, πως δική της είναι η ζωή και θα κάνει ότι θέλει και ότι δεν την ενδιαφέρει τι λέει ο κόσμος αλλά και με το γεγονός ότι τον απείλησε να τον χτυπήσει με ένα δοχείο, έκανε έξω φρενών τον αδελφό της, ο οποίος την δολοφόνησε με δεκαοχτώ μαχαίριες. Ο αδελφοκτόνος, αφού ομολόγησε το έγκλημά του, είπε πως δεν μετανιώνει για το έγκλημα, καθώς εφόσον η αδερφή του δεν είχε σκοπό να αλλάξει τη ζωή της, ήταν ο μόνος τρόπος για να αποκαταστήσει τη τιμή της οικογένειας. Ανάλογα κρούσματα παρατηρήθηκαν και τις επόμενες χρονιές είτε γιατί οι κοπέλες

⁸³ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 21/11/1931, σ. 6

⁸⁴ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 13/12/1928, σ.1

ήταν ιερόδουλες είτε γιατί είχαν πολλούς αγαπητικούς. Οι ιερόδουλες αποτελούν κυρίως θύματα, σύμφωνα με την εφημερίδα, εξαιτίας της φύσης του επαγγέλματός τους, αλλά και εξαιτίας της προκλητικής συμπεριφοράς τους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα είτε οι σύζυγοι είτε οι συγγενείς, όπως τα αδέρφια, να θέλουν να αποκαταστήσουν την τιμή τους.

Τα εγκλήματα πάθους και τιμής αποτελούν εξέχουσα κατηγορία εγκλημάτων και εμφανίζονται στον τύπο σαν ένα γεγονός κοινότοπο. Τα πάθη κυριαρχούσαν και συχνά οδηγούσαν σε βίαια ξεσπάσματα που κατέληγαν στο θάνατο. Τα εγκλήματα πάθους είναι μια ιδιαίτερη κατηγορία εγκλημάτων, καθώς δε γίνονται προμελετημένα αλλά εν βρασμώ ψυχής λόγω της ανεξέλεγκτης συναισθηματικής φόρτισης. Μέσα από αυτά αναδύονται και τα εγκλήματα τιμής. Τις περισσότερες φορές, τα εγκλήματα τιμής παρουσιάζονται σαν κάτι το οποίο δε χρειάζεται ιδιαίτερες εξηγήσεις αναφορικά με τους λόγους που επικαλείται ένας άντρας που σκότωσε μια γυναίκα, ο αδερφός την αδερφή του, ο σύζυγος τη σύζυγό του, και τους οποίους θεωρεί αρκετά εύγλωττους ώστε από μόνοι τους να εξηγούν πως έφτασε σε μια τόσο ακραία πράξη. Συνήθως, ο δράστης ήταν άντρας, ο οποίος σκότωνε δια λόγους τιμής για να διασφαλίσει το όνομα του και τη φήμη του στη κοινωνία την οποία ζούσε και να μην αισθάνεται ντροπιασμένος. Η γυναίκα αντίθετα, δε μπορούσε να κάνει το ίδιο καθώς η θέση αλλά και οι δυνατότητές της, δεν της το επέτρεπαν. Έτσι, μοναδική λύση ήταν η αυτοκτονία, προκειμένου να ξεφύγουν από το αίσθημα της ντροπής οι άντρες της οικογένειας.

2.6.1 Ο γάμος ως αίτιο της αποπλάνησης.

Σε αυτή την υποενότητα θα ερευνήσουμε τι μας φανερώνουν τα εγκλήματα όπως οι αποπλάνησεις για τη σημασία του γάμου και της υπόσχεσης σε γάμο την εποχή εκείνη, αλλά και για την αθέτηση της τήρησης της υπόσχεσης. Εκείνη την εποχή η αποπλάνηση με υπόσχεση για γάμο ήταν έγκλημα. Ο θεσμός του γάμου είχε ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση της γυναικείας ταυτότητας.

Οι πιο συνηθισμένες αποπλάνησεις τις χρονιές αυτές έχουν να κάνουν με επιτήδειους οι οποίοι προκειμένου να καταφέρουν να αποπλανήσουν μια κοπέλα, της τάζουν γάμο και στη συνέχεια, αφού πετύχουν το σκοπό τους, την παρατάνε. Αυτές οι

περιπτώσεις 33 στον αριθμό, αποτελούν το 74,1% των αποπλανήσεων. Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονιστεί και να αναδειχθεί η αξία του γάμου εκείνη την εποχή.⁸⁵

Χαρακτηριστική είναι μία υπόθεση αποπλάνησης που σχετίζεται με την αξία που έδιναν στο θεσμό του γάμου. Ένα κοινωνικό σκάνδαλο αναστάτωσε την περιοχή της Νέας Μηχανιώνας στη Θεσσαλονίκη από έναν νεοδιορισθέντα τελωνειακό, σαράντα πέντε ετών, ο οποίος ήταν έγγαμος.⁸⁶ Εγκαταστάθηκε λοιπόν, με την οικογένεια του σε ένα σπίτι που βρισκόταν κοντά στην οικία μιας χήρας, η οποία ζούσε με την δεκατετράχρονη κόρη της. Αν και έγγαμος, «ενθουσιάστηκε» από τη μικρή κοπέλα την οποία άρχισε να την πολιορκεί και μετά από κάποιο διάστημα αποφάσισε πως θα καταφέρει να την αποπλανήσει. Το σχέδιό του λοιπόν, είχε ως εξής: παρουσιάστηκε στη μητέρα του ανήλικου κοριτσιού και της εκμυστηρεύτηκε πως δεν τα πάει καλά με τη σύζυγό του και πως επρόκειτο να χωρίσει. Γι' αυτό λοιπόν, ζήτησε από τη χήρα το χέρι της κόρης της, η οποία το έδωσε χωρίς να σκεφτεί την τεράστια διαφορά ηλικίας και χωρίς να περιμένει πρώτα να χωρίσει επίσημα από τη γυναίκα του. Έτσι, ο σαρανταπεντάχρονος άντρας κατάφερε να αποπλανήσει το θύμα του και να αφήσει την ανήλικη κοπέλα έγκυο. Μετά την ανακοίνωση της εγκυμοσύνης του ανήλικου κοριτσιού στον «άντρα της», και ενώ διένυε τον τέταρτο μήνα της εγκυμοσύνης, εγκαταλείφθηκε από τον ίδιο με τη δικαιολογία ότι μετατέθηκε σε άλλο μέρος παρά τη θέλησή του. Με το πέρας των ανακρίσεων διαπιστώθηκε πως δεν ήταν τελωνειακός, όπως είχε ισχυριστεί, αλλά τελωνοφύλακας στη Νέα Μηχανιώνα.

Βλέποντας αυτού του είδους τα εγκλήματα, δηλαδή τις αποπλανήσεις με πρόφαση το γάμο, μπορούμε να οδηγηθούμε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με το φύλο και συγκεκριμένα τη γυναίκα. Σύμφωνα με τον τύπο⁸⁷, το μεγαλύτερο ποσοστό (75,9%) των θυμάτων των αποπλανήσεων ήταν γυναίκες, 44 στον αριθμό. Επίσης, το γεγονός ότι η ίδια ήθελε να αποδράσει από το αυστηρό οικογενειακό περιβάλλον, αποτελεί το λόγο που οι γυναίκες ήταν αρκετά ευκολόπιστες ως προς τις υποσχέσεις

⁸⁵ «Ο γάμος αποτελούσε έναν κοινωνικό θεσμό με μεγάλη εννοιολογική σημασία τόσο για την επίτευξη και εκπλήρωση του προορισμού του κάθε ανθρώπου, να δημιουργήσει δηλαδή τη δική του οικογένεια, όσο και για την κοινωνική επιφάνεια κυρίως της οικογενείας. Βρισκόμαστε σε μία εποχή κατά την οποία οι νεαρές κοπέλες, μεγαλωμένες αναλόγως από το οικογενειακό τους περιβάλλον, έθεταν ως μοναδικό τους σκοπό την εύρεση ενός άντρα. Συνεπώς, προς επίτευξη του στόχου τους και βαδίζοντας στα τυφλά εξαπατούνταν ιδιαίτερα εύκολα από τους φερόμενους ως γαμπρούς».

⁸⁶ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 1/6/1932, σ.1

⁸⁷ Εφημερίδα *Μακεδονία*

που τις έδιναν οι άρρενες. Οι αποπλανήσεις καταδεικνύουν τη σεξουαλική αντικειμενοποίηση των γυναικών από το ανδρικό φύλο. Η γυναίκα θεωρούνταν άτομο κατώτερης κατηγορίας από τον άντρα. Η γυναικεία σεξουαλικότητα αυτοπροσδιορίζεται με βάση το σώμα της γυναίκας, και αυτό αντιστρόφως προσδιορίζεται με βάση τη σεξουαλικότητα της. Όταν κάθε φορά θίγεται η σεξουαλικότητα ενός ατόμου, τότε το άτομο αυτό κινητοποιεί το αίσθημα του φιλότιμου του και γι' αυτό οι αποπλανήσεις αυτές κατέληγαν σε μηνύσεις και στη συνέχεια στα δικαστήρια.⁸⁸

Η σεξουαλικότητα της γυναίκας, ήταν στενά συνδεδεμένη με το πατριαρχικό σύστημα και την έννοια της πατριαρχίας καθώς το γυναικείο σώμα υπόκειται σε αυστηρό έλεγχο από το οικογενειακό περιβάλλον. Η γυναικεία σεξουαλικότητα, ελέγχεται σε ένα πρώτο στάδιο από το πατέρα της γυναίκας και έπειτα από το σύζυγό της. Οι αποπλανήσεις αποτελούν την ενδιάμεση κατάσταση από αυτά τα δύο στάδια και αυτό είναι δείγμα επιβεβαίωσης του πατριαρχικού συστήματος, αφού η αποπλάνηση γίνεται έπειτα από υπόσχεση γάμου στο θύμα.

2.6.2 Η ομορφιά ως αίτιο εγκλημάτων

Άξιο αναφοράς είναι πως βρέθηκαν πολλά κρούσματα, στα οποία οι δράστες στην απολογία τους, ομολογούσαν, πως η αιτία που τους ανάγκασε να διαπράξουν το έγκλημα ήταν συνήθως η ομορφιά των θυμάτων. Τα κίνητρα των βιασμών, όπως αυτά προκύπτουν από το λόγο των βιαστών, συνήθως σχετίζονται με την ομορφιά και την αδυναμία της γυναικείας φύσης. Τα κυριότερα εγκλήματα, στα οποία οι δράστες επικαλούνται τέτοιου είδους αίτια είναι συνήθως αυτά των αποπλανήσεων και των βιασμών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εγκλήματος που έχει ως κίνητρο την ομορφιά και την θηλυκότητα της γυναίκας είναι το εξής: ένας ερωτευμένος δεκαοκτάχρονος τραυμάτισε μια δεκαεπτάχρονη στην οικία της οδού Φιλίππου, με δεκαεπτά μαχαιριές γιατί έμαθε πως είχε σχέσεις με άλλους δύο και γιατί όταν πήγε να την ζητήσει από τη μητέρα της, εκείνη τον έδωξε.⁸⁹ Ο ερωτευμένος νέος έπραξε αυτό το έγκλημα γιατί δεν μπορούσε να φανταστεί πως αυτή η κοπέλα δεν ήταν δικιά του. Οι μαχαιριές ήταν στο πρόσωπο αλλά κατά κύριο λόγο στα χέρια της κοπέλας, τα οποία έβαλε μπροστά

⁸⁸ Foucault, M., *ό.π.*, σ.95-143

⁸⁹ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 27/12/1930,σ.1

στο πρόσωπο της για να προφυλαχτεί. Ο δράστης στην απολογία του ομολόγησε το έγκλημα του και δήλωσε πως μόλις βγει από τη φυλακή θα την διεκδικήσει ξανά γιατί την αγαπάει. Οι μαχαιριές είχαν ως στόχο όπως είπε, να την κάνει να φαίνεται πιο άσχημη για να μην την θέλουν άλλοι άντρες. Σε αυτή την περίπτωση ο δράστης επιχειρεί να στερήσει τη γυναίκα από τα θέληγρά της, δηλαδή από τη γυναικεία της υπόσταση. Γι αυτό ακριβώς το λόγο οι πρώτες μαχαιριές κατευθύνονται στο πρόσωπο που θεωρείται στοιχείο ομορφιάς.⁹⁰

Μέσα από όλα τα κρούσματα βιασμού και αποπλανήσεων που συλλέχθηκαν μπορούμε να οδηγηθούμε σε κάποια συμπεράσματα που αφορούν τη γυναίκα. Ο βιασμός αποτελεί μέρος αυτής της ιδέας. Η σεξουαλικότητα της γυναίκας είναι αυτό που την καθιστά το αντικείμενο πόθου σε πολλές περιστάσεις. Ο βιασμός, επίσης, είναι ένας τρόπος ελέγχου της γυναίκας. Αυτή η σεξουαλική πράξη έθιγε τη γυναίκα όχι μόνο σωματικά και ψυχολογικά, αλλά και κοινωνικά, καθώς κατά την διάρκεια της περιόδου την οποία πραγματεύομαι υπήρχε ένα πρότυπο που ήθελε τη γυναίκα «αγνή». Μέσω του βιασμού, λοιπόν, η γυναίκα έχανε τη «αγνότητά» της με αποτέλεσμα να μην μπορεί πλέον να παντρευτεί και να κάνει τη δική της οικογένεια. Παράλληλα, όμως, έχανε και την αξιοπρέπειά της στην κοινωνία γιατί στιγματιζόταν. Η βίαιη σεξουαλική πράξη, συνδέεται με την κυριαρχία των ανδρών τη στιγμή του εγκλήματος και την επίδειξη της δύναμής τους, καθώς αποδεικνύει και τη θέση της γυναίκας, η οποία ήταν κατώτερη από του άντρα. Η γυναίκα δηλαδή, αντιμετωπιζόταν ως ένα εκμεταλλεύσιμο αγαθό του οποίου η χρήση καθοριζόταν από τον άνδρα. Η άσκηση της βίας από τον άντρα προς τη γυναίκα είναι μια πρακτική που προδίδει τα πολιτισμικά πρότυπα της εποχής. Ο άντρας κατοχυρώνει τα δικαιώματά του πάνω στο γυναικείο σώμα, επιβάλλοντας με τη βία τη θέλησή του.

Ο μεγάλος αριθμός βιασμών την περίοδο του Μεσοπολέμου, και συγκεκριμένα αυτής της πενταετίας που ερευνώ, μας οδηγεί να συμπεράνουμε πως οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης, η ανοχή και η ανομία ήταν και αίτια έξαρσης των βιασμών. Οι γυναίκες την εποχή του μεσοπολέμου άρχισαν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και έβγαιναν στην αγορά εργασίας. Το γεγονός αυτό ότι το γυναικείο φύλο άρχισε να εκτίθεται στην κοινωνία περισσότερο φαίνεται να εξηγεί γιατί οι περιπτώσεις των βιασμών παίρνουν μια τέτοια δημοσιότητα εκείνη την περίοδο και αναφέρονται τόσο συχνά από τον Τύπο.

⁹⁰ Vigarello, G., *ό.π.*, σ. 269-277

2.7 Πώς περιγράφεται η γυναίκα θύτης και ο άντρας θύμα;

Σε αυτή την ενότητα θα αναλύσουμε πως περιγράφεται η γυναίκα θύτης από τον τύπο και συγκεκριμένα την εφημερίδα της Μακεδονίας αλλά και ο άνδρας θύμα. Θα εστιάσουμε στους χαρακτηρισμούς που χρησιμοποιεί η εφημερίδα. Θα ερευνήσουμε εάν διαφέρουν κατά περίπτωση ή εάν παραμένουν σταθεροί. Και τέλος θα σχολιάσουμε ποια είναι η στάση της εφημερίδας όταν ο θύτης είναι ιερόδουλη.

Αν και περίεργο για τα δεδομένα της εποχής, μία γυναίκα στην οδό Φιλίππου αποπειράθηκε να σκοτώσει το σύντροφο της τραυματίζοντάς τον στο χέρι με πιστόλι γιατί παρά τις προσπάθειες που έκανε και τις παρακλήσεις της, εκείνος δεν την ήθελε πια και την απέφευγε σταματώντας να πηγαίνει στα ραντεβού τους και με το να μην απαντάει στις επιστολές της.⁹¹ Η δράστης ομολόγησε πως δεν μετανιώνει για το έγκλημά της και πως δεν είχε σκοπό να τον πυροβολήσει με το πιστόλι αλλά να αυτοκτονήσει η ίδια. Την προκάλεσαν όμως, όπως είπε, τα λόγια του και η ψυχρότητά του. Σύμφωνα με την *Μακεδονία* η περίπτωση αυτή εγκλήματος είναι πρωτάκουστη καθώς δεν παρατηρείται συχνά η γυναίκα ως θύτης και μάλιστα να διαπράττει έγκλημα με πιστόλι. Επίσης, οι χαρακτηρισμοί που της αποδίδονται είναι «ερωτευμένην νέαν και εγκαταλειφθείσα». Με αυτούς τους χαρακτηρισμούς ο τύπος προσδίδει στο έγκλημα μια διαφορετική διάσταση από αυτή που συνηθίζεται σε τέτοιου είδους εγκλήματα. Μέσα από τη περιγραφή του εγκλήματος δίνει την εντύπωση στον αναγνώστη πως δικαιολογεί και προσπαθεί να ελαφρύνει τη θέση της. Από την άλλη πλευρά παρουσιάζει το θύμα σαν ένα σκληρό άντρα «σκληρός εραστής», ο οποίος δεν λυγίζει μπροστά στις παρακλήσεις της πρώην αγαπημένης του.

Πολλές φορές, οι γυναίκες, λόγω ερωτικής αντιζηλίας κυρίως, έρχονται σε συμπλοκή μεταξύ τους. Οι λεγόμενοι «γυναικοκαβγάδες» αποτελούν το 2,2% των εγκλημάτων, όπως παρουσιάζονται μέσα από την *Μακεδονία*. Δυο Εβραίες ενεπλάκησαν βιαίως λόγω ερωτικής αντιζηλίας και τραυμάτισε η μια την άλλη με ξύλο.⁹² Αντίστοιχα, δύο γυναίκες τραυματίστηκαν γιατί η μια ξεμάλλιασε την άλλη λόγω ζηλοτυπίας. Η μια από τις δυο, πίστευε πως ο άντρας της είχε παράνομη σχέση με την άλλη. Οι καυγάδες μεταξύ γυναικών δε μένουν μόνο σε τραυματισμούς μέσω

⁹¹ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 11/1/1931, σ.1

⁹² Εφημερίδα *Μακεδονία*, 14/7/1928, σ.3

διάφορων αντικειμένων, πετρών ή ακόμη και με τα ίδια τους τα χέρια, αλλά υπάρχουν ενδείξεις και για τραυματισμούς μέσω όπλου. Μια γυναίκα, την οποία είχε εγκαταλείψει ο άντρας της και ζούσε με την ερωμένη του επισκέφτηκε το σπίτι τους και τραυμάτισε την ερωμένη με δύο σφαίρες στο πόδι και το χέρι.⁹³ Οι λεγόμενοι γυναικοκαβγάδες παρουσιάζονται στην εφημερίδα *Μακεδονία* με ένα κωμικοτραγικό και συγχρόνως ειρωνικό τρόπο δείχνοντας έτσι για ακόμη μια φορά τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία εκείνη τη περίοδο. Η *Μακεδονία* δεν χαρακτηρίζει τόσο τα πρόσωπα – γυναίκες όσο το σκηνικό. Τις περισσότερες φορές χαρακτηρίζει τους καυγάδες αυτούς ως «ξεμαλλιάσματα». Σε αυτούς τους καυγάδες ο άντρας-θύμα είναι αποστασιοποιημένος και δεν λαμβάνει μέρος στο καυγά παρά μόνο στέκεται ως παρατηρητής.

Ένα άλλο κρούσμα εγκληματικής πράξης είναι αυτό μιας ιερόδουλης, η οποία με τη βοήθεια μιας φίλης της ξυλοκόπησαν έναν άνδρα ο οποίος την είχε προσβάλλει. Ως αντίποινα η ιερόδουλος του έκλεψε το πορτοφόλι. Ο άντρας-θύμα παρουσιάζεται ανήμπορος και η γυναίκα(ιερόδουλος)-θύτης δυναμική, υπερασπίζοντας τον εαυτό της με κάθε τρόπο αλλά και συγχρόνως εκδικητική.⁹⁴

Η γυναίκα συνδέεται στενά με τον θεσμό της οικογένειας. Όταν αυτός απειλείται και μαζί με αυτόν και οι ρόλοι που αναλαμβάνει η γυναίκα θέλοντας να αποφύγει την περιθωριοποίηση, στρέφεται εναντίον της εκάστοτε γυναίκας που επιθυμεί να πάρει τη θέση της. Είναι κατά κάποιον τρόπο ένα είδος μάχης επιβίωσης. Επιπλέον, λόγω του χαμηλού επιπέδου μόρφωσης που κατείχαν οι γυναίκες, αλλά και του αποκλεισμού τους από τον κοινωνικό βίο, οι γυναίκες δεν είχαν αναπτύξει το συναίσθημα της αλληλεγγύης όσον αφορά τα ζητήματα φύλου. Σε αυτό το σημείο αντανακλάται και ένας από τους μεγαλύτερους κοινωνικούς φόβους, δηλαδή, η συσπείρωση των γυναικών με αποτέλεσμα τη διεκδίκηση κοινωνικών και ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων.

2.8 Πώς περιγράφεται η γυναίκα θύμα; Πώς περιγράφεται ο άντρας θύτης;

Η *Μακεδονία* χρησιμοποιεί χαρακτηρισμούς για τον άντρα-θύτη κυρίως σε εγκλήματα που αφορούν αποτρόπαιες πράξεις, όπως αυτές των βιασμών και των αποπλανήσεων, οι οποίες σχετίζονται πολλές φορές και με ανήλικα θύματα. Οι πιο

⁹³ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 22/8/1932, σ.2

⁹⁴ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 15/10/1930, σ.3

συχνοί χαρακτηρισμοί είναι «σάτυρος, κτήνος, βλεδυρός». Πολλές φορές εκτός από τους χαρακτηρισμούς αυτούς ο Τύπος παρουσιάζει την ιδιότητα, εμφάνιση, τις κινήσεις και τα αισθήματα του δράστη.⁹⁵

Εγκλήματα στα οποία κυριαρχούν τέτοιου είδους χαρακτηρισμοί είναι κατά κύριο λόγο βιασμοί, αποπλανήσεις και τραυματισμοί ή φόνοι. Κάποιοι βιασμοί χαρακτηρίζονται ως «ειδεχθείς» λόγω των θυτών και των θυμάτων τους. Ένας εξηντάχρονος θυρωρός- «βλεδυρός σάτυρος» της Δημοτικής Σχολής στο Τσινάρ βίασε μια δεκάχρονη μαθήτρια και όπως προέκυψε από τις ανακρίσεις, στο παρελθόν είχε αποπειραθεί να βιάσει και άλλα ανήλικα κορίτσια της σχολής.⁹⁶

«Ζωώδης» χαρακτηρίζεται από τον Τύπο κάθε περίπτωση ομαδικού βιασμού. Ο ομαδικός βιασμός, έχει μεγάλη συχνότητα, αυτές τις χρονιές παρατηρούνται 4 περιστατικά με θύματα πολλές ανήλικες υπηρέτριες αλλά και πολλά μικρά κορίτσια ηλικίας εφτά και οκτώ ετών που έβρισκαν στο δρόμο.⁹⁷

Δράστης ενός «βδελυρού» βιασμού, όπως χαρακτηρίστηκε από τον Τύπο, υπήρξε ένας σαραντάχρονος άντρας, ιδιοκτήτης καφενείου, στο συνοικισμό της Καλαμαριάς, ο οποίος επωφελήθηκε από την απουσία του γείτονά του και οδήγησε την οκτάχρονη κόρη του στο δωμάτιό του με σκοπό να την βιάσει⁹⁸. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ίδια, την φώναξε να του πάει ψάρια στο σπίτι του και για να μην φωνάζει, της έδωσε δύο δραχμές στο χέρι και άρχισε να την φιλάει. Την κατάλληλη όμως στιγμή εμφανίστηκε ανύποπτος ο πατέρας του μικρού κοριτσιού και αντίκρισε αυτό το θέαμα, την κόρη του να προσπαθεί να ξεφύγει. Στην απολογία του ο δράστης δεν είπε πως μετάνιωσε για αυτή την αποτρόπαια πράξη του αλλά υποστήριξε πως έκανε αυτό που ήθελε και πως δεν τον ενδιαφέρει τίποτε. Αντίστοιχα, «άγριος» και «κτηνώδης» χαρακτηρίστηκε από τον τύπο ένας αλλεπάλληλος βιασμός μιας δεκαεπτάχρονης υπηρέτριας το 1929 από 5 διαφορετικούς άντρες.⁹⁹

Εκτός από το γεγονός πως στον Τύπο οι βιασμοί και οι αποπλανήσεις παρουσιαζόταν σαν μέρος της καθημερινότητας, αξίζει να αναφερθεί και στην διαφορετική σκοπιά που ο Τύπος σχολιάζει τα όρια της ηλικίας των θυμάτων. Υπάρχει διαφορά στον τρόπο που παρουσιάζεται ο βιασμός μίας ενήλικης κοπέλας και μίας ανήλικης. Διαφαίνεται η σύγκρουση δύο διαφορετικών αντιλήψεων για τη

⁹⁵ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 5/12/1929, σ. 6, 3/4/1932, σ.3

⁹⁶ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 9/2/1928, σ.3

⁹⁷ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 3/4/1930, σ.3, 24/8/1930, σ.6, 16/5/1928, σ.5, 16/10/1928, σ.3

⁹⁸ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 5/7/1929, σ.2

⁹⁹ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 5/12/1929, σ. 6

σεξουαλική ωρίμανση των γυναικών. Η ανήλικη γυναίκα παρουσιάζεται συνήθως με χαρακτηρισμούς όπως, «νεαρή μαθήτρια, μικρήν κορασίdan, ανήλικη» ή ακόμη τονίζοντας την ηλικία της, «8έτιdan», δίνοντας έτσι, ένα δραματικό ύφος στο έγκλημα και καταδεικνύοντας την αποτρόπαια αυτή πράξη. Αντίθετα, για τις ενήλικες γυναίκες ο Τύπος δεν χρησιμοποιεί κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηρισμό, παρά μόνο τονίζοντας την ηλικία τους «40άχρονη».

Στα εγκλήματα τιμής ο δράστης δεν χαρακτηρίζεται από τον Τύπο και αυτό γιατί η κοινωνία θεωρεί αυτή του τη πράξη ως θύτη εν μέρει αποδεκτή εφόσον επρόκειτο για την αποκατάσταση της τιμής του. Για παράδειγμα, σε εγκλήματα τιμής που αφορούν τη μοιχεία, την εγκατάλειψη συζύγου ή ακόμη και την ανάρμοστη συμπεριφορά της συζύγου ο Τύπος χαρακτηρίζει τόσο το θύτη όσο και το θύμα είτε με τα ονόματά τους είτε με την ιδιότητά τους (επάγγελμα).¹⁰⁰

Τέλος, οι τραυματισμοί τονίζουν την ιδιαίτερη φύση της γυναίκας. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η γυναίκα καταδεικνύεται ως το αδύναμο φύλο και αυτός είναι ο λόγος που συχνά αδυνατεί να υπερασπιστεί αποτελεσματικά τον εαυτό της. Σε άλλες περιπτώσεις, η γυναίκα μετατρέπεται σε αυτουργό εξαιτίας των έντονων συναισθημάτων που βιώνει. Η γυναίκα ήταν συχνά το θύμα και σπανιότερα ο θύτης, λόγω της εξουσίας που έχει ο άντρας πάνω στο γυναικείο σώμα και τη σεξουαλικότητα που αυτό εκπέμπει. Το κοινωνικό καθεστώς θέλει τη γυναίκα να υποτάσσεται στον άντρα, ακόμη και όταν αυτός την κακοποιεί αλλά όταν εξαντλείται η υπομονή, τον λόγο παίρνει η βία, με αποτέλεσμα οι γυναίκες συχνά να προσπαθούν να ξεφύγουν από αυτή την αντρική κυριαρχία. Μέσα από τους τραυματισμούς, προκύπτει πως η οικογενειακή βία ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη παρόλο που ο Τύπος κοινοποιεί μόνο ορισμένα περιστατικά που είχαν αιματηρή κατάληξη.

2.9 Σχέση φύλου, εγκλήματος και εθνότητας.

Σε αυτή την ενότητα θα πραγματευτούμε τα εγκλήματα που σχετίζονται με την εθνότητα. Θα εστιάσουμε σε ποιες παραβατικές συμπεριφορές εμπλέκονται Εβραίες- Εβραίοι. Τι μας λένε αυτές για το εύρος των χριστιανο-εβραϊκών σχέσεων στην πόλη; Θα αναλύσουμε πώς αναπαρίσταται η εβραία θύμα ή θύτης σε μια εφημερίδα που φημίζεται για τον αντισημιτισμό της.¹⁰¹

¹⁰⁰ Εφημερίδα Μακεδονία, 13/10/1931, σ. 6

¹⁰¹ Pierron, B., *ό.π.*, και Mazower, M., *ό.π.*, και Fleming, K., *ό.π.*

Όπως είναι φυσικό σε μια πολυπολιτισμική πόλη, όπως είναι η Θεσσαλονίκη πολλές φορές οι διαφορετικές εθνότητες που υπάρχουν εμπλέκονται μεταξύ τους. Στις περιπτώσεις των αποπλανήσεων ενδιαφέρον είναι ότι ανάμεσα στις γυναίκες που αποτελούν τα θύματα υπάρχουν και τρεις Ισραηλίτισσες, οι οποίες υπήρξαν θύματα αποπλάνησης χριστιανών.¹⁰² Αντίστοιχα, υπάρχουν και αγόρια Ισραηλίτες που κακοποιήθηκαν από άντρες χριστιανούς¹⁰³.

Στις περιπτώσεις βιασμών-αιμομιξίας μια περίπτωση Ισραηλιτών αναφέρθηκε με μελανά χρώματα από τον τύπο της εποχής. «Φρικτό» χαρακτηρίστηκε από τον τύπο το αιμομικτικό κρούσμα το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 3/9/1931, όπου σύμφωνα με το άρθρο της εφημερίδας, ανάλογο έγκλημα είχε να συμβεί από το 1925. Πρόκειται για μια οικογένεια Ισραηλιτών όπου μετά το θάνατο της μητέρας, η φροντίδα των δύο ανήλικων παιδιών είχε περιέλθει στα χέρια του πατέρα. Ο πατέρας-«ανθρωπόμορφο τέρας» όπως τον χαρακτήρισε ο Τύπος, βίαζε την δεκαπεντάχρονη κόρη του κατ' επανάληψη επί 25 συνεχόμενες μέρες. Σύμφωνα με την μαρτυρία του μικρού κοριτσιού, αρχικά στη θεία του και στη συνέχεια στο αστυνομικό τμήμα, ένα βράδυ ενώ κοιμόταν στον ίδιο κρεβάτι με τον δεκαεπτάχρονο αδερφό της και τον πατέρα της, ξύπνησε απότομα λόγω του ότι ο πατέρας της, της έκλεινε το στόμα με ένα μαντήλι, προκειμένου να προλάβει τις φωνές της. Παρ' όλες τις προσπάθειές της να καλέσει σε βοήθεια δεν τα κατάφερε, γιατί ο «κτηνώδης» «απαίσιος αιμομίκτης πατέρας» απειλούσε πως θα την πνίξει. Αφού την βίασε, την ξυλοκόπησε για να σταματήσει να κλαίει και για να μην τολμήσει να τον καταγγείλει στην αστυνομία ή στους συγγενείς τους. Με τη βοήθεια του αδερφού της κατάφερε να αποδράσει από το σπίτι, στο οποίο ο κακούργος πατέρας την κλείδωνε καθημερινά μαζί με τον αδερφό της κάθε φορά που έφευγε για τη δουλειά του. Ο αδερφός του κοριτσιού όλες αυτές τις μέρες προσπαθούσε να αποτρέψει αυτή την πράξη του πατέρα του αλλά δεν τα κατάφερε, καθώς ο πατέρας του τον ξυλοκοπούσε και στη συνέχεια τον είχε κλειδωμένο στην κουζίνα του σπιτιού. Το έγκλημα έλαβε χώρα στην οδό Δημοκρατίας.

Αφού κατάφερε να αποδράσει, κατευθύνθηκε προς το σπίτι της θείας της, όπου της διηγήθηκε τι συνέβη και πως πριν πέντε ημέρες διαπίστωσε πως ήταν έγκυος από τον πατέρα της. Η θεία της, συγκλονισμένη, αφού πήγε σπίτι και ελευθέρωσε και τον ανιψιό της πήγε στο τμήμα για να καταγγείλει το συμβάν. Η

¹⁰² Εφημερίδα *Μακεδονία*, 16/2/1928, σ.3, 20/6/1930, σ.3

¹⁰³ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 14/5/1931, σ.5, 25/5/1931, σ.3, 23/6/1931, σ.6

αστυνομία συνέλαβε τον πατέρα, ο οποίος ομολόγησε και παραδέχτηκε το έγκλημά του. Σύμφωνα με τον ίδιο, αυτό που τον οδήγησε στην αποτρόπαια πράξη ήταν το γεγονός ότι ήταν ήδη ένα χρόνο χήρος και δε μπορούσε να βρει άλλη γυναίκα. Ο αιμομίκτης πατέρας οδηγήθηκε στη φυλακή. Ο Τύπος της εποχής χρησιμοποίησε έντονους χαρακτηρισμούς για τον πατέρα βιαστή όπως «κτηνώδη» και «απαίσιο αιμομίκτη πατέρα».

Άλλη μία περίπτωση βιασμού Εβραίου εναντίον Χριστιανής είναι η παρακάτω: Ένας «έκφυλος» Εβραίος επιτέθηκε με σκοπό να βιάσει μια κυρία της ανώτερης κοινωνικής τάξης. Η γυναίκα ήταν σύζυγος γνωστού γιατρού. Ενώ διέσχιζε το δρόμο, της επιτέθηκε ο «βάνουσος» (όπως τον χαρακτηρίζει ο Τύπος) άντρας και αποπειράθηκε να την βιάσει. Στις φωνές της γυναίκας έσπευσε ένας χωροφύλακας, στον οποίο όμως ο άντρας ισχυρίστηκε πως είναι ο σύζυγός της. Ο χωροφύλακας τότε απομακρύνθηκε και βίασε την άτυχη γυναίκα. Στη συνέχεια όμως, από τις μαρτυρίες κάποιων ανθρώπων που αντιλήφθηκαν το έγκλημα, αποκαλύφθηκε η πραγματική ταυτότητα του άντρα και η γυναίκα μεταφέρθηκε σχεδόν λιπόθυμη στο σπίτι της. Όπως ισχυρίστηκε «ο έκφυλος άντρας», οδηγήθηκε σε αυτή του την πράξη από μια ανώτερη δύναμη.

Μελετώντας περαιτέρω τις σχέσεις εβραίων και χριστιανών ανακαλύπτουμε πως σε αρκετές απαγωγές ο δράστης είναι χριστιανός και το θύμα Εβραία ή και το αντίθετο. Τα περιστατικά αυτά είναι έξι. Σε όλες τις περιπτώσεις ο άντρας είναι Χριστιανός και η γυναίκα Εβραία εκτός από ένα που ο δράστης είναι Αρμένιος. Την περίοδο εκείνη, έχουν παρατηρηθεί πολλά περιστατικά σχέσεων μεταξύ Χριστιανών και εβραίων. Αρχικά, επειδή οι περισσότερες οικογένειες δεν δέχονταν τέτοιου είδους σχέσεις, τα ζευγάρια οδηγούνταν στην απαγωγή και τις περισσότερες φορές είχαν αίσιο τέλος.

Ένας ενωμοτάρχης είχε ερωτευθεί μια Εβραία αλλά οι δικοί της δεν τον ήθελαν και αποφάσισε να την απαγάγει. Αφού τους βρήκαν, οι δικοί της επέτρεψαν αυτό το γάμο και μάλιστα η κοπέλα βαφτίστηκε και χριστιανή. Ανάλογο περιστατικό έχει ξανασυμβεί με ενωμοτάρχη και εβραία με τη μόνη διαφορά ότι οι προσπάθειες του ζεύγους για να τους αποδεχθούν οι γονείς της κοπέλας διήρκησαν δύο χρόνια. Οι γονείς της εβραιοπούλας κατέφυγαν σε ακραίες πρακτικές προκειμένου να την χωρίσουν με τον χριστιανό χωροφύλακα. Συγκεκριμένα οι γονείς της κοπέλας δήλωσαν ότι θα της έκοβαν τα μαλλιά για να μην ακολουθήσει τον εραστή της. Με αυτή την τιμωρία αποσκοπούσαν να στερήσουν τη θηλυκότητα της κοπέλας, δηλαδή

να της στερήσουν αυτό που την καθιστούσε γυναίκα. Ωστόσο, παρόλες τις προσπάθειές τους η απαγωγή έγινε καθώς και η βάφτιση της Εβραίας κοπέλας σε χριστιανή.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι αυτό ενός σοφέρ που ερωτεύτηκε Εβραία. Μετά από πολλές πιέσεις των γονιών της, βλέποντας ότι η κόρη τους είναι ερωτευμένη του ζήτησαν να γίνει Εβραίος, κάτι το οποίο δε δέχτηκε όμως. Μετά από συνεννόηση με την κοπέλα, μέσω επιστολής γιατί οι γονείς της την είχαν κλειδώσει στο σπίτι κατέφυγε στην απαγωγή. Η κοπέλα, δήλωσε πως επιθυμεί να βαφτιστεί χριστιανή. Συμπεραίνουμε πως η τάξη σε αυτές τις περιπτώσεις αποκαθίσταται με το γάμο που προϋποθέτει τη βάφτιση της νέφης σε χριστιανή, δηλαδή των αποεβραϊσμό της. Πρέπει να τονιστεί λοιπόν πως ο θρίαμβος του έρωτα συνοδεύεται και από μια συμβολική νίκη του χριστιανισμού επί του ιουδαϊσμού.

Μια άλλη απόπειρα απαγωγής έγινε μεταξύ πλουσίων οικογενειών, χριστιανών και εβραίων αντίστοιχα στη συνοικία της Αγίας Τριάδος. Δύο νέοι άνθρωποι που αγαπιόταν από μικρά παιδιά, ένας χριστιανός και μια εβραιοπούλα, θέλοντας να επισημοποιήσουν τη σχέση τους και μη μπορώντας λόγω του ότι δεν την επέτρεπαν οι γονείς τους αποφάσισαν να καταστρώσουν ένα σχέδιο για την απαγωγή της κοπέλας. Δυστυχώς όμως τελευταία στιγμή έγιναν αντιληπτοί από τους δικούς τους και παρά τις προσπάθειές τους δεν κατάφεραν ποτέ να είναι επίσημα μαζί.

Στα εγκλήματα πάθους η εφημερίδα χαρακτηρίζει με καυστικά σχόλια όταν ο θύτης είναι Εβραίος. Όπως για παράδειγμα το περιστατικό όπου ένας Εβραίος ξυλοκόπησε άγρια τη γυναίκα του και την τραυμάτισε «δια ξύλου» γιατί επιστρέφοντας στο σπίτι εκείνη έλειπε.

Αντίστοιχη περίπτωση τραυματισμού, με σουγιά αυτή τη φορά, είναι αυτή ενός άντρα ο οποίος δε βρήκε έτοιμο φαγητό όταν επέστρεψε στο σπίτι. Θύμα τραυματισμού έπεσε επίσης, μια γυναίκα που υπέστη άγριο ξυλοδαρμό και σοβαρό τραύμα στην κοιλιά από μαχαίρι από κάποιον άντρα γιατί δεν δεχόταν να συνάψει ερωτικές σχέσεις μαζί του. Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί πως η εθνότητα στην εφημερίδα αναφέρεται μόνο όταν ο δράστης ή το θύμα δεν είναι χριστιανός. Όπως στο πρώτο παράδειγμα που η εφημερίδα αναφέρει «Ένας Εβραίος ξυλοκόπησε», ενώ στο ακριβώς από κάτω η εφημερίδα αναφέρει ότι «Ένας άντρας». Με αυτόν τον τρόπο και αυτήν την διάκριση ο εγκληματίας είναι σαν να ταυτίζεται με τον ετερόδοξο. Συμπεραίνουμε λοιπόν πως υπάρχει έντονος αντισημιτισμός στον

τρόπο που αναπαριστάται η εικόνα του Εβραίου - της Εβραίας από την εφημερίδα Μακεδονία.

Ο λεσβιασμός αποτελεί μια παρέκκλιση της γυναικείας σεξουαλικότητας. Συχνά, το ζήτημα της σεξουαλικότητας προσεγγίζεται ως ζήτημα φύσης, πράγμα το οποίο δεν είναι απολύτως σωστό καθώς έχει αποδειχθεί ότι είναι και ζήτημα επιλογής. Η κοινωνία προσπαθεί να καταστήσει οποιαδήποτε σεξουαλική παρέκκλιση ως μη φυσιολογική και κατακριτέα από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, γιατί απώτερος σκοπός του ανθρώπινου όντος είναι η τεκνοποίηση και οποιαδήποτε πράξη δεν έχει ως αποτέλεσμα αυτή, μπορεί να θεωρηθεί ως ανωμαλία-έγκλημα. Ωστόσο, πρωτάκουστο «έγκλημα» για τα δεδομένα της εποχής ήρθε στη επιφάνεια από τους γείτονες ενός σπιτιού. Ανακαλύφθηκε ένα ζευγάρι ομοφυλόφιλων γυναικών, μιας Ισραηλίτισσας και μιας Χριστιανής, το 1931. Όπως προέκυψε από την ανάκριση, η Ισραηλίτισσα ήταν αυτή που παρέσυρε την χριστιανή. Η Ισραηλίτισσα μάλιστα, όπως αποκαλύφθηκε είχε και άλλες σχέσεις με άλλες γυναίκες πριν από τη χριστιανή, όπως με μια ιερόδουλη. Η Ισραηλίτισσα απειλούσε συνεχώς τη χριστιανή σύντροφό της πως θα την δολοφονούσε σε περίπτωση που την έπιανε με άλλη γυναίκα ή άντρα. Σε αυτό το σημείο πρέπει επίσης να τονιστεί, όπως και παραπάνω, πως η εφημερίδα η οποία ήταν κατεξοχήν μια αντισημιτική εφημερίδα παρουσιάζει το περιστατικό με αντισημιτικούς τόνους. Παρουσιάζεται σαν η Ισραηλίτισσα κοπέλα να παρέσυρε την Χριστιανή παρά τη θέλησή της.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα υπόθεση εγκλήματος αφορά την μοιχεία και έχει να κάνει με ένα ζευγάρι στην οδό Κασσάνδρου. Η γυναίκα υποπτευόταν τον άντρα της πως είχε ερωτικές σχέσεις με μια εικοσάχρονη γειτόνισσα εβραϊκής καταγωγής. Υπήρχαν λοιπόν, καθημερινοί καυγάδες μεταξύ του ζευγαριού γι' αυτό το θέμα. Αφού ο άντρας της την διαβεβαίωσε πως κάτι τέτοιο δεν ισχύει και πως είναι της φαντασίας της, εκείνη καθησυχάστηκε, αλλά όχι για πολύ. Μια μέρα λοιπόν, καθώς επέστρεφε στο σπίτι της βρήκε τον άντρα της να μιλάει στην αυλή του σπιτιού της με την εικοσάχρονη Ισραηλίτισσα και να αγκαλιάζονται. Τότε, όλες οι υποψίες της επιβεβαιώθηκαν και ακολούθησε μεγάλος καυγάς που τους οδήγησε στο αστυνομικό τμήμα.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο τύπος της εποχής μεροληπτούσε υπέρ των χριστιανών φροντίζοντας να προβάλλει με πιο εμφαντικό τρόπο τα κακώς κείμενα των Εβραίων, όπως για παράδειγμα εγκληματικές πράξεις. Έτσι δικαιολογείται και ο χαρακτηρισμός του τύπου ως αντισημιτικός.

2.10 Σχέσεις θύτη και θύματος.

Σε αυτή την ενότητα θα ερευνηθεί η σχέση θύτη και θύματος. Όπως προκύπτει, οι σχέσεις που παρατηρούνται μεταξύ του θύτη και του θύματος την περίοδο 1928-1932, είναι κατά κύριο λόγο επαγγελματικές, φιλικές, οικογενειακές καθώς και σχέσεις μεταξύ αγνώστων.

Σε πολλές περιπτώσεις αναφέρεται ξεκάθαρα αυτή η σχέση. Για παράδειγμα, από περιστατικά αποπλάνησεων και βιασμών παρατηρείται πολλές φορές επαγγελματική σχέση μεταξύ θύτη και θύματος. Τέτοια είναι και η περίπτωση μιας εργάτριας η οποία αποπλάνηθηκε στον χώρο εργασίας από τον προϊστάμενό της¹⁰⁴ καθώς και μιας υπηρέτριας από τον ιδιοκτήτη του σπιτιού στο οποίο δούλευε¹⁰⁵.

Παρατηρούνται επίσης, τρία περιστατικά που ο θύτης ήταν γιατρός και αποπλάνησε κοπέλες που τον είχαν επισκεφτεί για να τις εξετάσει. Αναφέρεται όμως και μια περίπτωση σχέσης θύτη-θύματος μέσα στα πλαίσια της οικογένειας καθώς ο πεθερός μιας κοπέλας ενώ είχαν πάει στους αγρούς για δουλειά, μετά το φαγητό ασέλγησε με βίαιο τρόπο εις βάρος της.¹⁰⁶

Δεν θα μπορούσε να μην αναφερθεί και η απαγωγή κόρης από τον πατριό της. Το ιδιαίτερο της συγκεκριμένης υπόθεσης είναι ότι η απαγωγή συμβαίνει εντός της οικογένειας. Ο σαραντάχρονος άντρας ενώ είχε παντρευτεί την μητέρα της κοπέλας ήταν ο ίδιος που δημιούργησε αθέμιτες σχέσεις με την δεκαεπτάχρονη κόρη της γυναίκας του, την οποία και έπεισε να απαγάγει. Το παράνομο ζεύγος έφυγε και η άτυχη γυναίκα προέβη σε καταγγελία στο αστυνομικό τμήμα.

Πολλές φορές παρατηρούνται και εκουσίες απαγωγές μεταξύ συγγενών εξ' αγχιστείας. Ένας έγγαμος άντρας και πατέρας δύο παιδιών απήγαγε εκουσίως την αδερφή της γυναίκας του, με την οποία οδηγήθηκε σε κάποιο καταφύγιο στην οικία Οθωμανίδος. Νωρίτερα, είχε αφαιρέσει κοσμήματα και χρήματα από τη σύζυγό του αξίας ογδόντα χιλιάδων δραχμών.

Οι αιμομικτικές σχέσεις μας δίνουν ένα ακόμη στοιχείο για τις σχέσεις θυτών και θυμάτων της περιόδου. Ένα κρούσμα αιμομιξίας συνέβη στις 10/12/1932, ότα επίδοξος βιαστής ήταν ένας εικοσιπεντάχρονος άνδρας και θύμα η άτυχη αδερφή του η οποία κατάφερε να σωθεί από τα χέρια του.¹⁰⁷ Ο αδερφός πήγε επίσκεψη στο σπίτι

¹⁰⁴ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 29/5/1931, σ. 3

¹⁰⁵ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 26/8/1932, σ.3

¹⁰⁶ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 9/7/1931, σ.5

¹⁰⁷ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 10/12/1932, σ.4

της έγγαμου δεκάχρονης αδερφής του την ώρα που ο γαμπρός του έλειπε στη δουλειά. Αφού τον φρόντισε και του πρόσφερε καφέ, αυτός της επιτέθηκε με σκοπό να την βιάσει. Έντρομη η άτυχη κοπέλα κατόρθωσε να φύγει από τα χέρια του και να τρέξει στο δρόμο καλώντας για βοήθεια. Ο αδερφός της, ωστόσο, την ακολούθησε και προσπάθησε με βίαιο τρόπο να την οδηγήσει πίσω στο σπίτι όταν παρενέβη η αστυνομία και τον συνέλαβε.

Στη περίοδο την οποία εξετάζουμε, παρατηρήθηκαν επίσης δύο κρούσματα αιμομιξίας, τα έτη 1928 και 1932. Το 1928, δύο αδέρφια είχαν σχέση μεταξύ τους αλλά το έγκλημα έγινε αντιληπτό και οδηγήθηκαν στον ανακριτή όπου κατέθεσαν ψευδώς, πως η κοπέλα είχε σχέση με κάποιο νέο ισχυριζόμενη πως χώρισαν επειδή δεν ταίριαζαν, έτσι ώστε αποκρύψουν τη σχέση τους. Το 1932 αποκαλύφθηκε πως ένας άντρας είχε παράνομη σχέση με την έγγαμη αδελφή του. Αμφότεροι καταδικάστηκαν σε ένα χρόνο φυλάκισης και πρόστιμο δέκα χιλιάδων δραχμών.

Οι παραπάνω περιπτώσεις μας δείχνουν πως οι σχέσεις θύτη-θύματος δεν ήταν πάντα όπως φαινόταν, καθώς κάποιες φορές τα θύματα εκούσια συμμετείχαν στις εκάστοτε εγκληματικές πράξεις, εξαιρώντας φυσικά τις περιπτώσεις αποπλάνησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Έγκλημα και μυθοπλασία στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου

Την περίοδο του Μεσοπολέμου ο Τύπος παίζει σημαντικό ρόλο στην καθημερινότητα των πολιτών¹⁰⁸ καθώς, εκτός από τη συνεχή ενημέρωση που τους προσφέρει για πράγματα που αφορούν την πόλη τους, τη Θεσσαλονίκη, τους μορφώνει, αλλά συγχρόνως τους βοηθάει να ξεχαστούν από την καθημερινότητα μέσω των φαντασιακών κειμένων, μέσω κάποιων διηγημάτων, επιφυλλίδων, μυθιστορημάτων, όπως και κινηματογραφικών επιφυλλίδων¹⁰⁹. Τα κείμενα αυτά αναφέρονται κυρίως στον έρωτα, είτε μεταξύ νέων είτε μεταξύ συζύγων είτε μεταξύ εραστών. Παρόλα αυτά, πολλά από αυτά τα κείμενα περιγράφουν εγκλήματα πάθους και τιμής που προκαλούνται είτε λόγω ζηλοτυπίας είτε λόγω απιστίας είτε λόγω σφοδρού έρωτα, όπου δεν υπάρχει η ανάλογη ανταπόκριση και τα θύματα οδηγούνται στην αυτοκτονία.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλύσουμε κάποια από τα διηγήματα της εποχής που γράφονται από άντρες συγγραφείς και σχετίζονται με εγκλήματα τιμής της εποχής του Μεσοπολέμου. Σχεδόν σε όλα τα διηγήματα που αφορούν εγκληματικές ενέργειες και δημοσιεύονται στη *Μακεδονία*, όπως αποδεικνύεται, οι συγγραφείς εμπνέονται από την έξαρση των εγκλημάτων τιμής, κατά τα έτη 1928-1932. Κάθε διήγημα, λοιπόν, αναπλάθει ως λογοτεχνικό δημιούργημα ένα πραγματικό γεγονός που έλαβε χώρα λίγο πριν τη δημοσίευσή του στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι στη διάρκεια των χρόνων που μελετώ η παρουσία της γυναίκας – συγγραφέα είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Θα αναλυθεί η παρουσίαση του γυναικείου φύλου μέσα από την σκοπιά των συγγραφέων και θα αναδειχθεί η εικόνα που σχηματίζεται σχετικά με τη γυναίκα και το έγκλημα της περιόδου αυτής.

Στο λογοτεχνικό Τύπο, την περίοδο του Μεσοπολέμου, όπως και στους άλλους τομείς κυριαρχεί το ανδρικό φύλο. Παρόλα αυτά, υπάρχουν και ορισμένες εξαιρέσεις, γι' αυτό βλέπουμε και γυναίκες συγγραφείς μυθοπλαστικών κειμένων σε

¹⁰⁸ Μάγερ, Κ, *Ιστορία του Ελληνικού Τύπου* στο <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/e/1/d/metadata-01-0002421.tkl>

¹⁰⁹ Διηγήματα, επιφυλλίδες και μυθιστορήματα σε συνέχειες είναι χαρακτηριστικό του ελληνικού (αλλά και του οθωμανικού τύπου της Θεσσαλονίκης) ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

εφημερίδες. Μέσα από το φύλο του συγγραφέα μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα όσον αφορά τον τρόπο που το κάθε φύλο αντιλαμβάνεται τα εγκλήματα πάθους και τιμής. Φαίνεται ότι οι άντρες συγγραφείς θεωρούν πιο συχνά, σε σχέση με τις γυναίκες, πως το έγκλημα διαπράχθηκε εξαιτίας της γυναικείας δολιοφθοράς.¹¹⁰ Η γυναίκα συχνά παρουσιάζεται ως μοιχαλίδα, άπιστη, άτιμη. Συνήθως, στα διηγήματα που έχουν γράψει οι άνδρες συγγραφείς, ο ήρωας είναι ως επί το πλείστον άντρας. Αυτό συμβαίνει, γιατί ο άνδρας συγγραφέας ταυτίζεται πιο εύκολα με έναν άντρα ήρωα. «Βιώνει» τα πάθη του ήρωα πολύ πιο εύκολα αν είναι και οι δύο του ίδιου φύλου. Επιπλέον, τα διηγήματα, όπως και οι εφημερίδες γενικά, απευθύνονταν ως επί το πλείστον σε ένα ανδρικό κοινό. Άρα, αν ο πρωταγωνιστής ήταν άντρας, θα προσέλκυε περισσότερο αναγνωστικό κοινό, εφόσον το μεγαλύτερο ποσοστό του μορφωμένου πληθυσμού απαρτιζόταν από άντρες.

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, όμως, συμβαίνει κάτι πιο ουσιαστικό για τη γυναίκα στη λογοτεχνία. Οι κοινωνικοί φραγμοί και οι καταπιέσεις που νιώθει καταρρίπτονται σε σημαντικό βαθμό και έτσι αρχίζει να γράφει και η ίδια.¹¹¹ Όχι ότι δεν προϋπήρχε η γυναικεία παρουσία στον χώρο της λογοτεχνίας, απλά τότε, οι γυναικείες φωνές άρχισαν να ακούγονται αθρόες. Οι γυναίκες συνεχίζουν να διεκδικούν το δικαίωμα στην αυτεξουσιότητα τους και η παρουσία της γυναίκας στην πολιτιστική κίνηση της χώρας και ειδικότερα στη λογοτεχνία γίνεται αισθητή και ανθίζει χρόνο με τον χρόνο. Οι επίμονες προσπάθειες του γυναικείου κινήματος στα τέλη της δεκαετίας του '30 και τη δεκαετία του '40 συμβάλλουν τα μέγιστα σε αυτό. Πλήθος γυναικών προσπαθεί να περιγράψει αυτά που νιώθει και φαντάζεται. Οι δυσκολίες που είχαν να αντιμετωπίσουν οι γυναίκες λογοτέχνες ήταν πολλές. Αφ' ενός έπρεπε να αποδείξουν πως εκτός από μούσες μπορούσαν να είναι και εκείνες καλοί δημιουργοί και αφ' ετέρου έπρεπε να αποδείξουν ότι δεν ασχολούνταν μόνο με ευτελή-απλοϊκά αναγνώσματα, αλλά ότι μπορούσαν να εκφράσουν και υψηλά νοήματα.

Η γυναίκα στη λογοτεχνία έχει παρουσιαστεί με πολλούς ρόλους.¹¹² Η μελανότερη περιγραφή της αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα, γιατί εξάλλου και η λογοτεχνία είναι ο καθρέφτης της πραγματικής ζωής. Μέσα από τη λογοτεχνία προβάλλεται η αναλφάβητη γυναίκα, η γυναίκα που γίνεται αντικείμενο σεξ και

¹¹⁰ Lieberman, L., «Crimes of reason, crimes of passion: suicide and the adulterous woman in nineteenth-century France», *Journal of Family History*, 24, 1999, pp.134

¹¹¹ Marks, E., «Women and Literature in France», *Chicago Journal*, 3, (4), 1978, pp. 833

¹¹² Marks, E., *ό.π.*, σ.838

εμπορίας, η γυναίκα που κακοποιείται και βιάζεται, η γυναίκα που δεν έχει ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και ζει και εργάζεται σε απαράδεκτες συνθήκες. Πολλές φορές η γυναίκα φαίνεται να έχει δευτερεύοντα ρόλο μέσα στην οικογένεια, να είναι αφελής, αυτάρεσκη, πονηρή, όπως την ήθελαν όλες οι στερεότυπες αντιλήψεις που κυριαρχούσαν στις παλαιότερες πατριαρχικές κοινωνίες.

Αλλά και οι θετικοί ρόλοι που της αποδόθηκαν είναι πολλοί και αφορούν κυρίως την ιδιοσυγκρασία της. Εμφανίζεται στα κείμενα ως το μυαλό της οικογένειας, ο ρυθμιστής όλων των προβλημάτων, ο έξυπνος και εύστροφος νους που δίνει λύσεις, η καλή φίλη, το φύλο που προκαλεί αγνή αγάπη αλλά και φλογερό πόθο.¹¹³ Όμως από όλους τους ρόλους που καλείται η γυναίκα να ενσαρκώσει στον χώρο της λογοτεχνίας και επομένως και στην πραγματική ζωή, προβάλλει κυρίαρχος αυτός της μητρότητας. Ο ρόλος αυτός δεν έχει απαξιωθεί από κανέναν στη λογοτεχνία.

Πολλά από τα διηγήματα, τα οποία δημοσιεύονται στον Τύπο, αντλούν κάποια στοιχεία από πραγματικά γεγονότα. Ο κάθε συγγραφέας αντλεί συχνά πηγές έμπνευσης από περιστατικά, τα οποία έχουν ήδη συμβεί. Για παράδειγμα, στα διηγήματα που θα αναφερθούν παρακάτω ο συγγραφέας ίσως έχει επηρεαστεί από κάποιο έγκλημα, γιατί η έρευνα αποδεικνύει πως λίγες μέρες πριν τη δημοσίευση του άρθρου είχε δημοσιευτεί ανάλογο έγκλημα τιμής, όπως κάποια δολοφονία, αυτοκτονία, μοιχεία κ.ά. Τα διηγήματα αυτά, λοιπόν, αποτελούν μια συμβολική δραματοποίηση των εγκλημάτων της κοινωνίας. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι τα διηγήματα αποτελούν πραγματικές ιστορίες, καθώς ο συγγραφέας μπορεί να τα αναμορφώσει όπως θέλει ο ίδιος. Όταν τα περιστατικά εγκλημάτων τιμής εκλείπουν, όπως για παράδειγμα τη χρονιά του 1932,¹¹⁴ επόμενο είναι πως και τα διηγήματα προσαρμόζονται στα δεδομένα της εποχής. Άρα, εφόσον το 1932 δεν έχουμε πληθώρα εγκλημάτων τιμής και πάθους, φυσικό επακόλουθο είναι να μην έχουμε και διηγήματα με ανάλογο περιεχόμενο. Συνήθως όμως δεν είναι μόνο ζήτημα ποσότητας εγκλημάτων, αλλά και απουσίας εγκλημάτων που μπορούν να εμπνεύσουν (λόγω της αίσθησης που προκάλεσαν) μυθοπλαστικές προσαρμογές τους.

Μία μέθοδος ανάλυσης του περιεχομένου των διηγημάτων θα ήταν αυτή που προτείνει η Αμπατζοπούλου, η μέθοδος εικονολογικής ανάλυσης:

¹¹³ Lieberman, L., *ό.π.*, σ. 133

¹¹⁴ Εφημερίδα *Μακεδονία* 1/1/1932-31/12/1932

Η ανάλυση προϋποθέτει την εκ του σύνεγγυς ανάγνωση του κειμένου, σε λεκτικό και θεματικό επίπεδο. Σκοπός της είναι να δούμε πως διαπλέκονται στον ιστό του κειμένου και πως ιεραρχούνται λέξεις και μοτίβα, και πως με τα υλικά αυτά κατασκευάζεται η ετερότητα.(...)Την εικονολογική ανάλυση μπορούμε να την πραγματοποιήσουμε με προσεκτικά βήματα, εξετάζοντας την οργάνωση του κειμένου σε διάφορα επίπεδα, στο επίπεδο των λέξεων, των ιεραρχήσεων και τέλος του σεναρίου.¹¹⁵

Ωστόσο, στην παρούσα μελέτη δεν εφαρμόστηκε πιστά αυτή η μεθοδολογική εκδοχή, αλλά προσαρμόστηκε στις ανάγκες και απαιτήσεις του θέματος. Όπως, εξάλλου, διευκρινίζει και η Αμπατζοπούλου, μπορεί κάθε ερευνητής να βασιστεί σ' αυτήν για να διαμορφώσει τη δική του μέθοδο. Έτσι η μέθοδος αυτή

μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο στην εικονολογική έρευνα, εμπλουτισμένη ή απλοποιημένη, ανάλογα με τις προσωπικές επιλογές του χρήστη, τον επιστημονικό και ερευνητικό του προσανατολισμό και την ευαισθητοποίησή του σε ζητήματα όπως η ξενοφοβία, ο αντισημιτισμός, ο ρατσισμός...¹¹⁶

Η μέθοδος οργάνωσης και παρουσίασης του περιεχομένου που τελικά επιλέχθηκε είναι αυτή του σεναρίου, παρουσίαση δηλαδή της πλοκής των διηγημάτων, και ταυτόχρονη παρουσίαση του οπτικού υλικού που συνόδευε ένα από αυτά.

3.1. Διαφορετικές «πλοκές» διηγημάτων

3.1.1 Διήγημα με θέμα έγκλημα τιμής

Αντιπροσωπευτικό δείγμα ενός τέτοιου κειμένου είναι ένα διήγημα που αναφέρεται σε ένα έγκλημα τιμής. Πρόκειται για ένα διήγημα, το οποίο έχει γραφεί από έναν άντρα και καταλήγει στον φόνο μιας γυναίκας από τον σύντροφό της. Η γυναίκα δηλαδή, έχει τον ρόλο του θύματος και ο άντρας, τον ρόλο του δράστη. Δύο

¹¹⁵ Αμπατζοπούλου, Φ., *ό.π.*, σ. 23

¹¹⁶ Αμπατζοπούλου, Φ., *ό.π.*, σ. 23

μήνες νωρίτερα,¹¹⁷ στην περιοχή της Καλαμαριάς, στη Θεσσαλονίκη έλαβε χώρα ένα πραγματικό περιστατικό, ένα έγκλημα τιμής. Ένας άντρας πυροβόλησε τη σύντροφό του με την οποία συζούσαν, «εις το κρόταφον», με σκοπό ο θάνατος να είναι ακαριαίος, λόγω ζηλοτυπίας. Ο δράστης είχε υπόνοιες πως η σύντροφός του τον απατούσε. Στη συνέχεια αυτοκτόνησε και ο ίδιος. Κοινό σημείο και των δύο περιστατικών, του πραγματικού και του μυθοπλαστικού, είναι πως και στις δυο περιπτώσεις πεθαίνουν και οι δύο και πως ο δράστης είναι ο άντρας και το θύμα η γυναίκα. Ο τίτλος του διηγήματος είναι «Ο τυφλός που αγάπησε».¹¹⁸ Αυτό το διήγημα, έχει γραφτεί από τον συγγραφέα Νίκο Φαρδή.¹¹⁹ Πρόκειται για την ιστορία ενός τυφλού, ο οποίος ζούσε από την ελεημοσύνη των περαστικών, καθώς ο μοναδικός τρόπος για να ζήσει ήταν να ζητιανεύει. Η φιγούρα του ζητιάνου ήταν γνώριμη στη Θεσσαλονίκη, λόγω της έντονης οικονομικής κρίσης την περίοδο του Μεσοπολέμου. Ο τυφλός ζητιάνος δηλαδή είναι τόσο μια φιγούρα της μυθοπλασίας αλλά και μια «ρεαλιστική» αναπαράσταση της πραγματικότητας για την Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου. Εκεί λοιπόν που ζητιάνευε γνώρισε έναν άλλο ζητιάνο, μόνο που σε αυτή την περίπτωση, ο άλλος ζητιάνος ήταν γυναίκα. Η ιστορία ξεκινάει με τον έρωτα των δυο τυφλών ζητιάνων, ακόμη και αν αυτός ήταν μονόπλευρος από την πλευρά του άνδρα. Όμως αυτός ο έρωτας είχε απρόσμενη κατάληξη, αφού ο άνδρας σκότωσε τη γυναίκα μετά από τα συκοφαντικά λόγια που έμαθε γι' αυτήν από κάποιον περαστικό. Σύμφωνα με τον τελευταίο, η τυφλή γυναίκα απατούσε τον σύντροφό της καθώς ήταν σίγουρη πως ο σύντροφος της - τυφλός δεν θα το μάθαινε λόγω της κατάστασής του. Μη μπορώντας να αντέξει την προδοσία της αγαπημένης του, τη σκότωσε για να λυτρωθεί από τη ντροπή και τον πόνο που του προξένησε. Αυτός είναι και ο λόγος που δεν μετανιώνει για την καταδίκη του στη φυλακή.

Ο συγγραφέας ταυτίζεται πλήρως με τον ήρωα του διηγήματος, αφού όλο το διήγημα διακατέχεται από πρωτοπρόσωπη αφήγηση. Ο αφηγητής είναι δηλαδή χαρακτήρας του μυθοπλαστικού κόσμου. Η γλώσσα του διηγήματος είναι απλή,

¹¹⁷ Εφημερίδα *Μακεδονία* 29/3/1928, σ. 3

¹¹⁸ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 24/6/1928, σ. 3

¹¹⁹ Αξίζει να αναφερθεί ότι ο Ν. Φαρδής ήταν ένας από τους φανατικούς αντισημίτες αρθρογράφους της *Μακεδονίας*. Υπήρξε ένας εξαιρετικά συντηρητικός αρθρογράφος που, εκτός από έκδηλα αντισημίτης, παρουσιάζεται μέσα από τα άρθρα του και ως έκδηλα φοβικός απέναντι στο γυναικείο φύλο.

μεστή και κατανοητή. Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται είναι αντιπροσωπευτικό της εποχής, την οποία μελετάμε, καθώς γίνεται χρήση λεξιλογίου και σύνταξης καθαρεύουσας, παρόλο που σε πολλά σημεία η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι κυρίως η δημοτική. Αυτό γίνεται πιθανώς για να προσδώσει αληθοφάνεια στο συμβάν που περιγράφεται. Αυτό καταδεικνύει ένα άλλο φαινόμενο της εποχής, τη μίξη καθαρεύουσας και απλής δημοτικής. Η δημοτική γλώσσα δεν είχε εδραιωθεί πλήρως στα λογοτεχνικά κείμενα και στον Τύπο, γι' αυτό και γινόταν προσπάθεια επισημοποίησής της, αναμειγνύοντάς την με την καθαρεύουσα. Το ύφος του διηγήματος διακρίνεται ταυτόχρονα από λιτότητα και λεπτότητα. Η αφήγηση γίνεται με σύντομο τρόπο καθώς πρόκειται για διήγημα περιορισμένης έκτασης, αλλά θα μπορούσαμε να πούμε ότι εντάσσεται στο πνεύμα του ρομαντισμού, αλλά και του ρεαλισμού, αφού διηγείται μια ιστορία αγάπης που κατέληξε σε φόνο. Τέλος, οι διάλογοι που υπάρχουν στο περιεχόμενο του διηγήματος προσδίδουν ζωντάνια και παραστατικότητα. Αξίζει να τονιστεί πως μέσα από τέτοιες αφηγηματικές τεχνικές, όπως οι διάλογοι, και από τέτοιες στυλιστικές μεθόδους προσδίδεται αληθοφάνεια στο διήγημα. Με τον τρόπο αυτό, τα όρια μεταξύ ενός ρεπορτάζ, ενός πραγματικού γεγονότος και ενός διηγήματος καθίστανται θολά για τον αναγνώστη.

Το διήγημα πλαισιώνεται από εικόνες, οι οποίες έχουν τη μορφή σχεδιαστικών τεχνοτροπιών.¹²⁰ Είναι δηλαδή σκίτσα τα οποία αφηγούνται και με εικονοπλαστικό τρόπο την πλοκή του διηγήματος. Χαρακτηριστικά, οι εικόνες παρουσιάζουν τον τυφλό πρωταγωνιστή αρχικά να στεναχωριέται για την ανάρμοστη συμπεριφορά του, μετά τους δύο πρωταγωνιστές ως ζευγάρι, στη συνέχεια τη γυναίκα με τον υποτιθέμενο εραστή της και στο τέλος την εικόνα του εγκλήματος. Οι εικόνες από τη μια καθοδηγούν τη φαντασία του αναγνώστη, αλλά, επειδή είναι ασπρόμαυρες και δεν απεικονίζουν πολλές λεπτομέρειες δεν την περιορίζουν. Οι εικόνες συνδέονται στενά με το έγκλημα, αφού τα θύματα συνήθως φωτογραφίζονται και προσδίδουν έναν τόνο ρεαλιστικότητας στο αφήγημα.

Διατρέχοντας το διήγημα «Ο τυφλός που αγάπησε» και συγκεκριμένα τις σκέψεις, την αντιμετώπιση και τις πράξεις του ήρωα απέναντι στη γυναίκα που αγάπησε, παρατηρούμε ότι η γυναίκα παρουσιάζεται με ένα συγκεκριμένο και στερεοτυπικό τρόπο, εφάμιλλο της αντίληψης που επικρατούσε τις δεκαετίες που προηγήθηκαν του 1920-1930, όπου ο ρόλος της γυναίκας διακρινόταν από

¹²⁰ Βλ. Παράρτημα Εικόνων

περιορισμένη ελευθερία.¹²¹ Ειδικότερα, στην αρχή του κειμένου, η αδύναμη φωνή της γυναίκας ζητιάνας και τα μπουκλωτά μαλλιά της, που παραπέμπουν σε κάτι αθώο, καθώς και η άσχημη αντιμετώπιση από τον τυφλό ζητιάνο που την αποθαρρύνει από το να ξαναπάει στο μέρος όπου «δούλευε» ο ίδιος, παρουσιάζουν τη γυναίκα ως ένα πρόσωπο αδύναμο, αθώο και ανυπεράσπιστο. Στη συνέχεια, είναι το πρόσωπο στο οποίο ο άντρας, που στην προκειμένη περίπτωση είναι ο τυφλός ζητιάνος, δείχνει αφοσίωση και πίστη, είναι το νόημα του προσωπικού, συναισθηματικού του κόσμου, αν όχι ο ίδιος ο προσωπικός του κόσμος. Η εικόνα αυτή, όμως, της γυναίκας αντιστρέφεται και το κλίμα μεταβάλλεται ριζικά με αρνητικό τρόπο εναντίον της, όταν γίνεται γνωστή η απιστία της. Επομένως, η γυναίκα δεν είναι, τελικά, το αδύναμο και αθώο πλάσμα, που όλοι εσφαλμένα πιστεύουν, αλλά ένα άτομο πανούργου που προσποιείται την αδυναμία για να εκμεταλλευτεί και να κοροϊδέψει όσους την αγαπούν, τη νοιάζονται και την πιστεύουν ειλικρινά και άνευ όρων, προκειμένου να εξυπηρετήσει δικούς της σκοπούς. Είναι εγωίστρια, αγάριστη και υποκρίτρια. Χαρακτηριστικό είναι ότι δεν αφήνεται περιθώριο στη γυναίκα να εξιστορήσει τη δική της σκοπιά για την απιστία, για την οποία κατηγορείται, ενώ και ο σταυρός που φορά στο λαιμό της, είναι ένα στοιχείο, το οποίο παρουσιάζεται έτσι ώστε να μην αμφισβητείται ότι είναι δώρο του εραστή της. Δε φαίνεται να δίνεται κανένα περιθώριο λάθους ή συκοφαντίας και δεν αμφισβητείται το ενδεχόμενο να μην είναι τα πράγματα, όπως τα πιστεύει ο δράστης. Ακόμη όμως κι αν η προδοσία διαπράχθηκε από τη γυναίκα, η στερεοτυπικά και φαλλοκρατικά φτιαγμένη εικόνα της δεν αλλάζει σε τίποτα τον τρόπο με τον οποίο αυτή προσεγγίζεται στο κείμενο. Η αντιμετώπιση αυτή ενισχύει το αρνητικό κλίμα απέναντι στη γυναίκα, προδιαθέτει αρνητικά τον αναγνώστη και ταυτόχρονα υποτιμά το γυναικείο φύλο, ενώ μία τέτοια συμπεριφορά – ψέμα, προσποίηση, πονηριά - ταυτίζεται με το φύλο της γυναίκας, ενώ ο άντρας παρουσιάζεται ως το ανυπεράσπιστο θύμα που πέφτει στα δίχτυα της και δε σκέφτεται κακό, παρά μόνο οδηγείται σε αυτό τυφλωμένος από το ανίκητο πάθος του.¹²² Θα λέγαμε πως στο διήγημα υπάρχει μια ενδιαφέρουσα (κυριολεκτική αλλά και μεταφορική) χρήση της τύφλωσης. Το πάθος τυφλώνει τον άντρα ζητιάνο και τον οδηγεί στο έγκλημα. Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθούμε στην έννοια του ανεξέλεγκτου «πάθους» την περίοδο του Μεσοπολέμου ως νόμιμης δικαιολόγησης του εγκλήματος. Την περίοδο

¹²¹ Αβδελά, Έ & Ψαρρά, Α, *ό.π.*, σ. 238-240

¹²² Αβδελά Έ., *ό.π.*, 13-97

του Μεσοπολέμου, το «πάθος» ήταν ακόμη αποδεκτό ως κίνητρο εγκλημάτων πάθους. Όπως αναφέρει η Αβδελά¹²³, τα βίαια συναισθήματα άρχισαν να απονομιμοποιούνται ως αποδεκτό κίνητρο για έγκλημα πάθους τη δεκαετία του 1960.

Αυτή, όμως, η παρουσίαση του άντρα ως το ανυπεράσπιστο θύμα που πέφτει στα δίχτυα της γυναίκας και δε σκέφτεται κακό, παρά μόνο οδηγείται σε αυτό τυφλωμένος από το ανίκητο πάθος του, κινεί τα νήματα έτσι ώστε να προκληθεί η εντύπωση ότι η γυναίκα είναι εκείνη που προκάλεσε το έγκλημα, ότι στην ουσία το θύμα είναι ο δράστης και ο θύτης και ηθικός αυτουργός του εγκλήματος είναι η γυναίκα. Το έγκλημα προβάλλεται ως η μόνη λύση απέναντι στην προδοσία της γυναίκας και, εφόσον το προκάλεσε εκείνη, μπορεί ακόμα και να δικαιολογηθεί.

Η γυναίκα δεν προλαβαίνει να αντιδράσει και επέρχεται γρήγορα και αποτελεσματικά «η θεία δίκη», απονέμεται δικαιοσύνη και η γυναίκα παθαίνει ό, τι η ίδια προκάλεσε και συνεπώς αυτό που της αξίζει. Έχουμε εδώ να κάνουμε με ένα «πολιτισμικό σενάριο». Είναι ο τρόπος πλοκής ανάλογος με εκείνον με τον οποίο περιγράφονται στον Τύπο τα πραγματικά περιστατικά εγκλημάτων τιμής.¹²⁴

Παρατηρούμε, δηλαδή, πως ο τρόπος με τον οποίο τελειώνει η ιστορία δημιουργεί ένα αίσθημα νομοτέλειας και δικαιοσύνης, ενώ η ερώτηση που διατυπώνεται, καθώς και η απολογία-εξομολόγηση του δράστη στην αρχή, επικαλούνται το συναίσθημα του/της αναγνώστη/ριας. Το κείμενο κατευθύνει εκείνον ή εκείνη που το διαβάζει να συμπονέσει τον δράστη, να τον δικαιώσει και να τον δικαιολογήσει. Δεν έχουμε τόσο μια προσπάθεια παραδειγματισμού ή αποφυγής, όσο μία αίσθηση αιτιοκρατίας, ενός αποτελέσματος που προκύπτει φυσικά και συνιστά τη μοναδική κατάληξη μίας τέτοιας πράξης, όπως η απιστία.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε πως πρόκειται για ένα έγκλημα τιμής και πάθους ταυτόχρονα, τα κίνητρα και το σκεπτικό του οποίου, καθώς και το «χάιδεμα» του δράστη, είναι διαποτισμένα με την τότε επικρατούσα αντίληψη για τη χαμηλή αξία της γυναικείας ζωής, της πολύ συγκεκριμένης συμπεριφοράς που αυτή θα έπρεπε να έχει και την εικόνα της ως αιτία των κακών που διαπράττονται σε βάρος τους, αφαιρώντας από τον δράστη κάθε βάρος ευθύνης και ενοχής. Το περιεχόμενο του κώδικα τιμής δεν είναι στατικό, αλλά προσδιορίζεται από τα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα, ενώ μετασχηματίζεται μέσα στον χρόνο και ανάλογα

¹²³ Αβδελά, Έ., *ό.π.*, 13-97

¹²⁴ Αβδελά, Έ., *ό.π.*, σ.38-94

με την κοινωνική ομάδα που τον επικαλείται. Επόμενο είναι ότι ο κώδικας τιμής του αναγνώστη μπορεί να διαφέρει από αυτόν του συγγραφέα με αποτέλεσμα η πλοκή να έχει διαφορετική επίδραση στον πομπό και στον αποδέκτη της.¹²⁵ Ταυτόχρονα πρέπει να επισημάνουμε πως είναι ένα κείμενο κανονιστικό και διδακτικό που δείχνει πού μπορεί να οδηγήσει η υπέρβαση των ορίων από την πλευρά της γυναίκας. Επιπρόσθετα, είναι ένα κείμενο ηθικοποίησης, αφού συνδέει τη φτώχεια με το έγκλημα και κυρίως με την έκλυση των ηθών μέσα από μια έμφυλη αναπαράστασή της.

3.1.2 Διήγημα με θέμα τη μοιχεία

Το διήγημα που τιτλοφορείται «Η ζήλεια» έχει γραφεί στις 29/5/1929 από τον Ζακ Κονσταν.¹²⁶ Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί ότι δεν υπάρχουν πληροφορίες για την εθνικότητα του συγγραφέα, του οποίου το ξενόφερτο όνομα παραπέμπει σε αλλοδαπή προέλευση, πιθανώς όμως να πρόκειται για ψευδώνυμο. Συνεπώς, δεν μπορούν να βγουν ασφαλή συμπεράσματα για τυχόν διαπολιτισμική διαπραγμάτευση της απιστίας ή αντίθετα ύπαρξη διαφορετικού πολιτισμικού κώδικα στην πρόσληψη των κυρίαρχων αξιών της τιμής και την ντροπή. Για άλλη μια φορά ο πρωταγωνιστής στο διήγημα είναι άντρας και πλαισιώνεται από γυναίκες συμπρωταγωνίστριές του. Είναι μπλεγμένος σε ένα ερωτικό τρίγωνο, το οποίο δε του αφήνει πολλές επιλογές. Ο ίδιος είναι παντρεμένος με μια γυναίκα την οποία δεν ποθεί και αυτός είναι ο λόγος που έχει καταφύγει στην αγκαλιά μιας άλλης γυναίκας. Μετά από πολλή σκέψη για να εγκαταλείψει ή όχι τη σύζυγό του και να ζήσει με την ερωμένη του, λαμβάνει μια επιστολή, η οποία αποδεικνύει πως η γυναίκα του, αν και της είχε τυφλή εμπιστοσύνη, έχει διαπράξει το έγκλημα της μοιχείας. Ο βασικός λόγος ο οποίος ταλάνιζε τον ήρωα για την εγκατάλειψη της συζύγου του ήταν ότι ο γάμος τους είχε γίνει από συναισθησιακό λόγο της οικονομικής άνεσης της συζύγου του και της οικογένειάς της. Ο ήρωας, τη στιγμή που μαθαίνει ότι η γυναίκα του τον απατά, κατακλύζεται από ένα αίσθημα ζήλειας, καθώς θίγεται η τιμή και η αρρενωπότητα του. Ματαιώνει, λοιπόν, τη φυγή του με την ερωμένη του και σπεύδει να πάει στο σπίτι του, τον τόπο δηλαδή του εγκλήματος, όπου η γυναίκα θα συναντιόταν με τον εραστή της. Έτσι, αυτό το τέλος του διηγήματος σηματοδοτεί και

¹²⁵ Αβδελά, Έ., *ό.π.*, σ. 30

¹²⁶ Εφημερίδα *Μακεδονία* 29/5/1929, σ. 3

το τέλος και ίσως τη λανθασμένη απόφαση του ήρωα να εγκαταλείψει τη γυναίκα του. Σε αυτό το διήγημα, η διαπραγματεύση του θέματος της απιστίας γίνεται σε ένα τελείως διαφορετικό κοινωνικό πλαίσιο και μέσα από ένα πιο περίπλοκο σενάριο. Όπως και στο προηγούμενο διήγημα έτσι και εδώ υπάρχει εξαπάτηση του «τυφλού» συζύγου, αλλά αφού πρώτα η σύζυγος έχει κερδίσει τη συμπάθεια του αναγνώστη, καθώς είναι και η ίδια εξαπατημένη και ο άνδρας της ετοιμάζεται να φύγει με την ερωμένη του. Υπάρχει δηλαδή ανατροπή, επιδίωξη του συγγραφέα να δείξει ότι τα πράγματα δεν είναι όπως φαίνονται αρχικά. Η μελέτη της εφημερίδας τη χρονιά του 1929 αποδεικνύει πως το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα διαπράχθηκαν τα περισσότερα εγκλήματα που αφορούν τη μοιχεία από την αρχή κιόλας του έτους. Άρα, ο συγγραφέας είναι εμφανώς επηρεασμένος από τα καθημερινά δημοσιεύματα στην εφημερίδα είτε για δίκες των μοιχών είτε για περιγραφή ανάλογου εγκλήματος.¹²⁷

Το διήγημα είναι γραμμένο με χιουμοριστικό τρόπο, αφού ξεκινάει με την περιγραφή της άσχημης συζύγου, την οποία ο ήρωας συγκρίνει με την ερωμένη του. Τα κοσμητικά επίθετα και οι χαρακτηρισμοί που χρησιμοποιεί, όπως για παράδειγμα είναι «άσχημη, εγωίστρια, απαίσια δόντια, αραιά μαλλιά», συνεισφέρουν στον εμπλουτισμό της γλώσσας του διηγήματος. Το ύφος είναι λιτό, όπως και η πλοκή. Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας είναι προσανατολισμένο στη δημοτική γλώσσα, καθώς με αυτό τον τρόπο αποδίδει με επιτυχία τη χιουμοριστική του πρόθεση. Η αφήγηση είναι τριτοπρόσωπη, άρα ο συγγραφέας είναι απομακρυσμένος από τα πάθη του πρωταγωνιστή, γι' αυτό και μπορεί και τα αντιμετωπίζει με έναν σχεδόν «αντικειμενικό» τρόπο. Από τη μια ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τη δημοτική λόγω της χιουμοριστικής του πρόθεσης, αλλά από την άλλη, τα σημεία τα οποία διαρθρώνονται διαμέσου της καθαρεύουσας καθιστούν το διήγημα συνάμα ειρωνικό και τραγικό.

Στο κείμενο υπάρχει μία διττή παρουσίαση της γυναίκας, αναφορικά με την εξωτερική της εμφάνιση και τη συμπεριφορά της, τουλάχιστον επιφανειακά. Από τη μια πλευρά, έχουμε τη γυναίκα του πρωταγωνιστή, τη Ζυλιέν, η οποία είναι άσχημη, μεγάλη σε ηλικία, κακότροπη και ανυπόφορη.¹²⁸ Από την άλλη, έχουμε τη Ζακελίν η

¹²⁷ Εφημερίδα *Μακεδονία*, 30/1/1929, σ.3, 20/2/1929, σ.3, 23/2/1929, σ.3, 9/3/1929, σ.3, 23/3/1929, σ.3, 29/5/1929, σ.3

¹²⁸ Δηλαδή μια καρικατούρα μιας παραδοσιακής αστής συζύγου που αντιπροσωπεύει μια παλιότερη εποχή (συνοικέσια κ.α.).

οποία είναι πιο θηλυκή, όμορφη, νέα, πιο γλυκιά, αλλά και με θράσος ως «μοντέρνο κορίτσι», όταν βάζει σε δίλημμα τον αφηγητή. Το μοντέρνο κορίτσι είναι ένας νέος τύπος γυναίκας που αρχίζει να διαφαίνεται εκείνη την περίοδο και αποτελεί ουσιαστικά πρόδρομο του τύπου της γυναίκας που διαμορφώθηκε κατά το δεύτερο φεμινιστικό κίνημα της δεκαετίας του 1960.¹²⁹ Η πρώτη γυναίκα φαίνεται να είναι πιο απότομη και αδιάφορη για τον άνδρα της και να ενδιαφέρεται μονάχα για τον εαυτό της, είναι μία γυναίκα που δεν ξέρει, δεν μπορεί, δεν ενδιαφέρεται να τον κρατήσει. Η δεύτερη φαίνεται να είναι πιο διεκδικητική, πιο έξυπνη, πιο «ζωντανή».

Η γυναίκα φαίνεται στην ουσία να προκαλεί τη μοιχεία με την αδιάφορη και σκληρή συμπεριφορά της. Κατά συνέπεια, όταν ο αφηγητής έχει δίπλα του μία γυναίκα, η οποία δεν περιποιείται τον εαυτό της, δεν αισθάνεται τίποτα για τον σύντροφό της και του φέρεται εχθρικά, είναι απολύτως δικαιολογημένος να αναζητήσει όσα δεν του προσφέρει η γυναίκα του σε κάποια άλλη γυναίκα. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τα πράγματα έτσι ώστε να δημιουργείται ένα κλίμα συμπάθειας απέναντι στον άντρα και έμμεσα δικαιολογεί τη συμπεριφορά του. Από την άλλη, στο τέλος φαίνεται ότι και η γυναίκα του τον απατά, (χωρίς όμως αυτό να επιβεβαιώνεται απαραίτητα) κι εκείνος για λόγους τιμής ενοχλείται, παρότι και ο ίδιος έχει παράλληλα άλλη σύντροφο. Ύστερα από όλη αυτή την παρουσίαση φαίνεται η προδοσία της γυναίκας να μοιάζει ακατανόητη, περίεργη και να ξαφνιάζει. Στο τέλος, αυτό που αφήνεται να εννοηθεί, είναι ότι ο ένας πληρώνει τον άλλον με το ίδιο νόμισμα, ενώ είναι ανοιχτό το ενδεχόμενο να υπέβασκαν κάποια συναισθήματα μεταξύ τους.

3.1.3 Διήγημα με θέμα αυτοκτονία με αίτιο την απόγνωση.

Το διήγημα «Σκοτώθηκε μια κυρία»¹³⁰ του Ναρς Κουϊνταλέ¹³¹ αναφέρεται σε μια γυναίκα, η οποία αυτοκτόνησε από ερωτική απογοήτευση. Σε αυτό το διήγημα ο ήρωας είναι γυναίκα, παρόλο που ο συγγραφέας είναι άντρας. Βέβαια, το διήγημα συνεχίζει να περιγράφει ένα έγκλημα πάθους, αφού η ηρωίδα έδωσε τέλος στη ζωή της, γιατί την εγκατέλειψε ο παράνομος εραστής της. Πρόκειται για την ιστορία μιας

¹²⁹ Βλ. Αβδελά, Έ, Ψαρά Α., *ό.π.*

¹³⁰ Εφημερίδα *Μακεδονία* 10/6/1929, σ. 3

¹³¹ Κι σε αυτή την περίπτωση δεν παρέχονται στοιχεία από την εφημερίδα για την εθνικότητα του συγγραφέα.

παντρεμένης γυναίκας, η οποία κουρασμένη ψυχικά από τον έγγαμο βίο της, αποφασίζει να καταφύγει, για μερικές μέρες, σε ένα απομακρυσμένο ξενοδοχείο. Εκεί γνωρίζει έναν μοιραίο άντρα, ο οποίος εκμεταλλεύεται την αδύναμη θέση στην οποία βρίσκεται η ίδια και την παρασύρει μέσα στη δίνη μιας ερωτικής περιπέτειας. Όμως, η ερωτική αυτή περιπέτεια δεν έχει αίσιο τέλος, καθώς ο άντρας αποφασίζει να της δώσει ένα ψυχρό τέλος. Την ίδια μέρα παρουσιάζεται στο ξενοδοχείο ο σύζυγος της γυναίκας, προκειμένου να την υποχρεώσει να επιστρέψει στο σπίτι τους. Η γυναίκα απελπισμένη και μη βλέποντας ανταπόκριση από τον εραστή της, παρά τις επίμονες παρακλήσεις της, αποφασίζει να αυτοκτονήσει καθώς δεν διανοείται την επιστροφή στην παλιά της ζωή. Ανάλογα περιστατικά, με αυτοκτονίες γυναικών για ερωτικούς λόγους ή για λόγους άρνησης ανταπόκρισης από τον άντρα παρατηρούνται καθ' όλη τη χρονιά του 1929 αλλά και νωρίτερα, ήδη από το 1928. Αν και ο τρόπος του εγκλήματος μπορεί να διαφέρει, ωστόσο ο λόγος παραμένει ο ίδιος, η ερωτική απογοήτευση.¹³²

Το διήγημα έχει και αυτό μικρή έκταση, παρόλο που αποδίδει με πολύ γλαφυρό τρόπο την πλοκή της ιστορίας. Η αφήγηση είναι τριτοπρόσωπη, καθώς ο άρρεν συγγραφέας δύσκολα ταυτίζεται με τη γυναίκα πρωταγωνίστριά του. Παράλληλα, η τριτοπρόσωπη αφήγηση ήταν ο κυρίαρχος τρόπος αφήγησης στα διηγήματα αυτού του είδους που ήθελαν να είναι «ρεαλιστικά» και όχι να αναδεικνύουν την ψυχοσύνθεση του ήρωα. Ο λόγος είναι παραστατικός καθώς έχει διαλόγους, οι οποίοι προσδίδουν ένταση. Η γλώσσα είναι αρκετά περιγραφική, καθώς δημιουργεί πολλές εικόνες που εξάπτουν τη φαντασία του αναγνώστη. Τα διηγήματα αυτά συντηρούν την προσοχή του αναγνώστη, μέσα από εντυπωσιακές εικόνες, σκανδαλιστικές λεπτομέρειες, αλλά και σεξουαλικά υπονοούμενα. Το διήγημα διακατέχεται από ρεαλιστικό πνεύμα και το ύφος της αφήγησης, εφόσον πρόκειται για διήγημα που δεν είναι περίτεχνο, προσδιορίζεται από την αμεσότητα του συγγραφέα.

Στο διήγημα «Σκοτώθηκε μια κυρία», η γυναίκα παρουσιάζεται ως ειλικρινά αδύναμο πλάσμα (σε αντίθεση με το πρώτο), το οποίο θυσιάζεται για την οικογένειά του και υποφέρει πλάι σε έναν άνδρα που είναι σκληρός και έχει δύναμη. Η αντιμετώπισή της, αν και είναι θετική και διαπνέεται από συμπάθεια και συμπόνια, παραμένει στερεοτυπική και υποτιμητική για τη γυναίκα ως φύλο και άνθρωπο. Η

¹³² Εφημερίδα *Μακεδονία* 29/3/1929, σ.3, 1/8/1928, σ.5, 25/8/1928, σ. 3

γυναίκα είναι μελαγχολική και δυστυχισμένη και βρίσκει αποκούμπι σε έναν άλλον άνδρα απελπισμένη, περιμένοντας στήριξη από εκεί, χωρίς να βρίσκει δύναμη στον ίδιο της τον εαυτό- θα έρθει κάποιος άλλος να τη σώσει. Βέβαια, ίσως από αυτό να καταλαβαίνουμε τη δύσκολη θέση της γυναίκας εκείνη την εποχή, που δεν ήταν χειραφετημένη και οικονομικά και κοινωνικά ανεξάρτητη. Η μόνη διέξοδος και σωτηρία της γυναίκας είναι πάλι κάποιος άνδρας, ο οποίος όταν της την αρνείται, είναι τόσο απεγνωσμένη που η μόνη λύση γι' αυτήν είναι ο θάνατος. Η ουσία είναι πως η γυναίκα παρουσιάζεται ως ένα αδύναμο κι εύθραυστο πλάσμα, που μόνη της δύναμη είναι η αγκαλιά ενός άνδρα. Η κοινωνία της τότε εποχής ήταν έτσι φτιαγμένη, που δεν άφηνε κανένα άλλο περιθώριο πέρα από αυτό.

Στο κείμενο παρακολουθούμε το χρονικό μίας αυτοκτονίας που στην ουσία προκαλείται από δύο άνδρες: τον σκληρό σύζυγο και τον σκληρό εραστή, οι οποίοι με τη στάση τους οδηγούν τη γυναίκα σε αδιέξοδο. Ο καθένας την εκμεταλλεύτηκε για διαφορετικούς λόγους (ο ένας για να περηφανεύεται πως παντρεύτηκε την πιο όμορφη και ο άλλος για να περάσει την ώρα του ώσπου να βαρεθεί) καθιστώντας τους εαυτούς τους ηθικούς αυτουργούς. Το έγκλημα, εδώ, είναι κατά βάση ηθικό και συναισθηματικό, με θύμα τη γυναίκα.

Ο συγγραφέας κατευθύνει τα πράγματα, ώστε να νιώσουμε συμπόνια και συγκίνηση για τη γυναίκα που από την αρχή δεν είχε περιθώριο να κάνει κάτι διαφορετικό από αυτή τη ζωή, στην οποία την «καταδίκασαν» οι συνθήκες. Η γυναίκα είναι αμέτοχη στο έγκλημα που συντελείται εις βάρος της, ενώ είναι ένα τραγικό πρόσωπο με ένα τέλος που προκαλεί θλίψη, καθώς ο συγγραφέας την παρουσιάζει με τέτοιο τρόπο ώστε ο αναγνώστης να τη λυπόται. Με βάση τις αντιδράσεις των ανθρώπων του ξενοδοχείου, αλλά και αναλογιζόμενοι τη ζωή της μέχρι την αυτοκτονία, θα μπορούσαμε να πούμε πως η κοινωνία ήταν αδιάφορη σε τέτοιες περιπτώσεις ή ότι τις θεωρούσε αρκετά συνηθισμένες, επομένως και φυσιολογικές.

Το κείμενο παρουσιάζει μια τραγική ιστορία, η οποία ίσως να λειτουργεί ως παράδειγμα προς αποφυγή, όσον αφορά την εμπιστοσύνη που έδειξε η γυναίκα στον εραστή της. Αλλά περισσότερο θα λέγαμε ότι θέλει να τονίσει το αδιέξοδο στο οποίο οδηγήθηκε και το αδυσώπητο της μοίρας της, δεδομένου του ότι καθ' όλη τη διάρκεια φαίνεται να μην ορίζει εκείνη τη ζωή της. Συμπεραίνουμε, επομένως, πως σε αυτό το διήγημα έχουμε μια εξαίρεση σε σχέση με τον τρόπο που αναπαρίσταται η

γυναίκα στα άλλα δύο διηγήματα. Είναι εν γένει πιο θετική, αλλά παρόλα αυτά υπάρχουν όρια στη δράση της.

3.1.4. Διήγημα με θέμα αυτοκτονία με αίτιο την εξιλέωση

Το διήγημα «Η αυτοκτονία»¹³³ του Φερνάρ Φλορ που δημοσιεύτηκε στον Τύπο στις 10/10/1929, στην εφημερίδα *Μακεδονία* αφηγείται την ιστορία ενός νέου, ο οποίος επρόκειτο να νυμφευθεί μια γυναίκα.¹³⁴ Η γυναίκα αυτή αθέτησε τον λόγο που του είχε δώσει ότι θα παντρευτούν, διότι βρήκε κάποιον ο οποίος είχε περισσότερα χρήματα από τον ίδιο. Ο πρωταγωνιστής από τη στιγμή που άκουσε αυτά τα λόγια από τα χείλη της ίδιας της καλής του, τη μέρα που αυτή θα παντρευόταν τον άλλο και κατά πολύ μεγαλύτερό της άνδρα, αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει. Κίνησε λοιπόν με μια σκάλα στα χέρια, προκειμένου να σκαρφαλώσει πάνω στα κάγκελα μιας γέφυρας, από την οποία σκόπευε να πηδήξει, για να δώσει έτσι τέλος στην τραγική του μοίρα. Για καλή του τύχη όμως, τον σταμάτησε κάποιος γνωστός του και, μιλώντας του, τον έφερε στα λογικά του. Φαίνεται από τα παραπάνω η σημασία που δίνεται στην ανδρική φιλία, που βασίζεται κατά κόρον στην εμπιστοσύνη και στη λογική, σε αντίθεση με το πάθος και το παράλογο, στο οποίο μπορεί να οδηγηθούν οι σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών. Συνεπαρμένοι από την κουβέντα και οι δύο, αφήνουν τη σκάλα στη γέφυρα και φεύγουν. Ο γάμος της αγαπημένης του δεν πραγματοποιήθηκε, καθώς ο υποψήφιος γαμπρός πέθανε. Έτσι, η γυναίκα ντροπιασμένη προσπάθησε να αυτοκτονήσει. Πήγε λοιπόν προς το ποτάμι και στη γέφυρα όπου βρισκόταν η σκάλα που είχε αφήσει ο πρώην αγαπημένος της. Η σκάλα λοιπόν, αποτέλεσε το μέσο της αυτοκτονίας της, όπως διηγήθηκε η ίδια η μητέρα της στον ήρωα.

Το διήγημα παίζει με την τραγική ειρωνεία της τύχης, η οποία καταδιώκει ανελέητα τους πρωταγωνιστές του. Πρόκειται για μια τριτοπρόσωπη αφήγηση, η οποία είναι εμπλουτισμένη με μονολόγους και διαλόγους των ηρώων. Αυτό είναι και το γεγονός που καθιστά το διήγημα ένα ζωντανό κείμενο, το οποίο καθλώνει την προσοχή του αναγνώστη έως και την τελευταία στιγμή. Η γλώσσα του κειμένου ακολουθεί την παράδοση της εποχής και αναμειγνύει στοιχεία δημοτικής και καθαρεύουσας. Το ύφος του κειμένου είναι έντονο, καθώς τα συναισθήματα και τα

¹³⁴ Εφημερίδα *Μακεδονία* 10/10/1929, σ.3

πάθη των πρωταγωνιστών μπαίνουν στο μικροσκόπιο, ώστε να ταυτιστεί ο αναγνώστης μαζί τους.

Η φιλοχρήματα μετανοημένη γυναίκα αποτελεί ένα από τα κλασικά στερεότυπα της λογοτεχνικής δημιουργίας.¹³⁵ Οι μύθοι για τη γυναίκα είναι ποικίλοι και σπάνια ξεφεύγουν από τη γυναίκα με τη διπρόσωπη ύπαρξη. Στο εν λόγω κείμενο ο πρωταγωνιστής παραπλανάται από τη δόλια συμπεριφορά της γυναίκας που πρόκειται να νυμφευτεί. Τα φύλα σ' αυτό το διήγημα διαχωρίζονται πλήρως και μάλιστα προσδιορίζονται από τις υποκειμενικές έννοιες του καλού και του κακού. Έτσι, η γυναίκα ταυτίζεται με το κακό, ενώ ο άντρας με το καλό.

Εδώ ο πρωταγωνιστής συμμορφώνεται με αυτό το πρότυπο και, εξαιτίας της τιμιότητας που τον διέπει, παρασύρεται από τους λόγους και τις υποσχέσεις που του χαρίζει απλόχερα η αγαπημένη του. Η γυναίκα, από την άλλη, κατέχει τον ρόλο του απατηλού πλάσματος που χειραγωγεί και κατευθύνει τον άντρα, καθιστώντας τον σταδιακά υποχείριό της. Το σημαντικό στοιχείο σε αυτό το διήγημα είναι ο κεντρικός ρόλος του χρήματος στη διαμόρφωση της στάσης της γυναίκας. Εδώ έχουμε να κάνουμε με μια διάχυτη κοινωνική φοβία και ένα ανδρικό άγχος ότι το χρήμα και όχι ο έρωτας εξασφαλίζει τη γυναικεία συναίνεση στον γάμο.

Οι θεωρήσεις για τη γυναίκα και η πεποίθηση πως αυτή αποτελεί μετενσάρκωση του κακού πνεύματος είναι πολλές και η ιστορία έχει να πει πολλά γι' αυτό. Τα παραδείγματα είναι άπειρα. Στον Μεσαίωνα η γυναίκα που δεν είχε νυμφευτεί ήταν ένα επικίνδυνο είδος ανθρώπου. Στην πρώιμη νεότερη περίοδο, η γυναίκα μεταμορφώθηκε σε μάγισσα, η οποία εκμεταλλευόταν την αφέλεια των αντρών, τους παρέσυρε στο δρόμο του πάθους, για να εκμεταλλευτεί το κύρος, την περιουσία και την κοινωνική θέση τους. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα τα πράγματα έχουν αλλάξει ριζικά, αλλά τα κυρίαρχα στερεότυπα για τη γυναίκα παρέμειναν σε λανθάνουσα μορφή, βαθιά κρυμμένα στο υποσυνείδητο των ανθρώπων. Ένα έγκλημα πάθους, όμως, τα επαναφέρει στην επιφάνεια μέσα σε ελάχιστο χρόνο.

Σε αυτά τα στερεότυπα είναι που βασίζεται και το διήγημα που μελετάμε. Ο συγγραφέας αναβιώνει θεωρήσεις για τη γυναίκα και τον άντρα, και τις ενδύει με έναν πρωτοποριακό για την εποχή τρόπο. Την εποχή εκείνη συνηθισμένο φαινόμενο αποτελούσε η εγκατάλειψη των όρκων του άντρα και όχι της γυναίκας. Έχουμε πολλές περιπτώσεις αποπλανήσεων, στις οποίες οι άνδρες, αφού έταζαν γάμο,

¹³⁵ Lieberman, L., *ό.π.*, σ. 133

αποπλανούσαν τα θύματά τους και έπειτα τα εγκατέλειπαν. Μέσα από αυτή την αντιστροφή ρόλων και την υπερβολή των συμπτώσεων που οδηγούν τελικώς στην αυτοκτονία, ο συγγραφέας πετυχαίνει να κερδίσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη, προσφέροντάς του ταυτόχρονα κοινωνικές γνώσεις και πεποιθήσεις που γαλούχησαν τον νου του ήδη από την παιδική του ηλικία. Γι' αυτόν η γυναίκα ευθύνεται για την τραγική μοίρα του άντρα αλλά και της ίδιας. Η ίδια προκάλεσε το πεπρωμένο της, τυφλωμένη από τον ζήλο και τον πόθο που της προκαλούσαν τα μεγαλεία.

Η αυτοκτονία τη,ν λοιπόν, δεν μπορεί να είναι παρά ένα φυσικό επακόλουθο, με βάση το οποίο ξανακερδίζει την εκτίμηση του άντρα, της κοινωνίας και του ίδιου της του εαυτού. Η αυτοκτονία σε αυτό το διήγημα εμφανίζεται σαν πράξη μετάνοιας και εξιλέωσης. Οι πράξεις της δικαιώνονται από το τραγικό τέλος που η μοίρα της επιφύλασσε και με αυτό τον τρόπο η αυτοκτονία της αποτελεί ένα παράδειγμα προς μίμηση για τις γυναίκες που οικειοθελώς αμαύρωσαν την τιμή τους. Επίσης, η συμπεριφορά που την οδήγησε στην αφαίρεση της ζωής της λειτουργεί ως παράδειγμα προς αποφυγήν, αφού τέτοιες πράξεις δεν μπορεί παρά να οδηγήσουν σε τραγικό τέλος. Τέλος, αξίζει να τονιστεί η διαφορετική προσέγγιση της αυτοκτονίας στα δύο διηγήματα. Στο προηγούμενο διήγημα, η αυτοκτονία αποτελούσε πράξη απόγνωσης της γυναίκας, ενώ σε αυτό η αυτοκτονία παρουσιάζεται ως εξιλέωση για την ανήθικη συμπεριφορά της.

Συμπεράσματα

Τα ονόματα που χρησιμοποιούνται στα προαναφερθέντα διηγήματα παρουσιάζουν ενδιαφέρον, καθώς είναι ως επί το πλείστον ξενικά. Ονόματα τύπου Ζυλιέν, Ζακελίν, Ζαν Ερπώ, Ρενάτο Αλβορί μπορεί να δηλώνουν έμμεσα πως ο πρωταγωνιστής ή η πρωταγωνίστρια του διηγήματος είναι εβραϊκής καταγωγής. Αυτό συμβαίνει γιατί η εδραίωση της Alliance Universelle Israelite, που έγινε το 19^ο αιώνα, συνδέθηκε στενά με τη γαλλική γλώσσα, η οποία θα βοηθούσε τους Εβραίους να αναπτύξουν και να διατηρήσουν εμπορικές και χρηματοοικονομικές σχέσεις με τις χώρες της δυτικής Ευρώπης.¹³⁶ Το αποτέλεσμα ήταν πολλοί Εβραίοι να έχουν γαλλικού τύπου ονόματα. Τα ξενόφερτα ονόματα παραπέμπουν ιδιαίτερα στους Εβραίους αστούς της Θεσσαλονίκης, που ταυτίζονταν με την «ευρωπαϊκή»

¹³⁶ Mazower, M., *ό.π.*, σ.223-226

κουλτούρα. Για τον λόγο αυτό κατηγορούνταν συχνά από τους Έλληνες χριστιανούς ως «κοσμοπολίτες» με ανάρμοστες για τα ελληνικά ήθη συμπεριφορές που δεν ταίριαζαν και δεν χαρακτήριζαν τους Έλληνες και τις Ελληνίδες. Έτσι, αυτά τα ονόματα που χρησιμοποιούνται στα διηγήματα «Η Ζήλεια» και «Σκοτώθηκε μια κυρία» μπορεί να αποτελούν την κατασκευή ενός πρωταγωνιστή που έχει εβραϊκή ταυτότητα. Εάν αυτό ισχύει, ο διηγηματογράφος θέλει να κάνει ένα σχόλιο πάνω στις ελληνοεβραϊκές σχέσεις που χαρακτηρίζουν τη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου.

Στη συνέχεια, μέσα από το διήγημα «Η αυτοκτονία» παρατηρούμε πως χρησιμοποιούνται ισπανικά ονόματα, όπως είναι το Μαριανίτο Λουθιέντες. Τα ισπανικά ονόματα στη Θεσσαλονίκη έχουν συνδεθεί με την εβραϊκή καταγωγή, πολύ πριν την απελευθέρωσή της. Στη Θεσσαλονίκη το μεγαλύτερο μέρος του εβραϊκού πληθυσμού ήταν ισπανοεβραίοι.¹³⁷ Η επίσημη ονομασία τους ήταν Σεφαραδίτες και βρέθηκαν στη Θεσσαλονίκη μετά τον διωγμό τους από την Ισπανία τον 15ο αιώνα¹³⁸. Αυτά τα ονόματα, λοιπόν, μπορεί να υποδηλώνουν πως οι συγκεκριμένοι χαρακτήρες είναι Εβραίοι. Με αυτό τον τρόπο ο εκάστοτε συγγραφέας στηλιτεύει για ακόμη μια φορά τις ελληνοεβραϊκές σχέσεις, αλλά και γενικά την εβραϊκή ταυτότητα μέσα από τα χαρακτηριστικά που αποδίδει στον εκάστοτε χαρακτήρα.

Παρόλα αυτά, τα διηγήματα δεν αναφέρουν το αν οι πρωταγωνιστές που είχαν αυτά τα ονόματα ήταν εβραϊκής καταγωγής. Έτσι, δεν μπορούμε παρά να μιλάμε υποθετικά για την προέλευση των ξενικών ονομάτων που χρησιμοποιούνται. Εξάλλου, σύμφωνα με την Αμπατζοπούλου

το λογοτεχνικό κείμενο που δομείται με εικόνες του ξένου αποτελεί μαρτυρία ενός πολιτισμού. Ο συγγραφέας για να κατασκευάσει μια εικόνα του ξένου, δεν αντιγράφει το πραγματικό: διαλέγει έναν αριθμό από χαρακτηριστικά στοιχεία που θεωρεί κατάλληλα. Μένει να μελετήσουμε τους μηχανισμούς επιλογής του και τη σημασία τους¹³⁹

Ενδεχομένως, μερικά από αυτά τα διηγήματα να είναι μεταφρασμένα από τα γαλλικά ή τα ισπανικά, με αποτέλεσμα τη διατήρηση ξενικών ονομάτων στο περιεχόμενό τους. Τέλος, τα ονόματα μπορεί να είναι ξενικά εξαιτίας της πρόθεσης του

¹³⁷ Mazower, M., *ό.π.*, 71

¹³⁸ Mazower, M., *ό.π.*, 72-73

¹³⁹ Αμπατζοπούλου, Φ., *ό.π.*, σ.23

συγγραφέα να μη συμπέσουν τα ονομαστικά χαρακτηριστικά του πλασματικού χαρακτήρα, που δημιουργεί κάθε φορά, με πραγματικά πρόσωπα και καταστάσεις.

Πέραν της έμφασης στην εθνολογική προέλευση που προκύπτει μέσω των ξενικών ονομάτων, στα διηγήματα προβάλλεται έντονα το έμφυλο χαρακτηριστικό. Οι γυναίκες ήταν παγιδευμένες μέσα στα πλαίσια της ιδανικής εικόνας που το πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον τους επέβαλλε. Έτσι, μια γυναίκα είχε συνήθως τον ρόλο της κόρης, της συζύγου, της μητέρας. Οποιαδήποτε παρέκκλιση από αυτά τα ιδανικά θεωρούνταν κατακριτέα και επικίνδυνη για το κοινωνικό κατεστημένο. Όλες οι άλλες πλευρές τους, όπως είναι το πάθος, η ενέργεια, η σεξουαλική επιθυμία και η ελευθερία βούλησης είναι καταπιεσμένες και δεν εντάσσονται στους τυποποιημένους και προκαθορισμένους ρόλους του γυναικείου φύλου.

Στη λογοτεχνία οι περισσότερες γυναίκες δεν είναι ιδιαίτερα έξυπνες και όταν είναι ή λειτουργούν με τη λογική, αυτό είναι το χαρακτηριστικό που τις καθιστά επικίνδυνες και ανταγωνιστικές για τους συντρόφους τους.¹⁴⁰ Οι γυναίκες που έχουν δραματικό τέλος είναι αυτές που αναζητούν σεξουαλική ικανοποίηση εκτός γάμου ή επιδιώκουν να ρυθμίσουν οι ίδιες τον γάμο τους, όπως στο διήγημα που προηγήθηκε. Οι περισσότερες πεθαίνουν πριν το τέλος του διηγήματος ή καταλήγουν στην αυτοκτονία.

Οι σύγχρονοι άντρες απειλούνται από την ενδεχόμενη ανατροπή του status quo, εξαιτίας των παρεκκλίσεων των γυναικών. Αν η γυναίκα βγει από τα πλαίσια του οίκου και του γάμου, ο θεσμός της οικογένειας μπορεί να βιώσει αλλαγές, οι οποίες πιθανόν να επηρεάσουν τους ρόλους των δύο φύλων και να τους αντιστρέψουν.¹⁴¹ Η εικόνα της γυναίκας που διαπράττει μοιχεία και έπειτα αυτοκτονία, δεν συμβολίζει μόνο την απαξίωση των ηθικών δεδομένων της εποχής, συμβολίζει και την αποκατάστασή τους, αφού ο θύτης τιμωρείται. Στη λογοτεχνία οι γυναίκες που δεν συμβιβάζονταν με το καθεστώς που επικρατούσε, έπρεπε να τιμωρηθούν προς παραδειγματισμό όλων των άλλων γυναικών που έτειναν να αναπτύξουν αντιδραστική συμπεριφορά.

Συχνά οι γυναίκες δεν ήταν απόλυτα ικανοποιημένες από τους ρόλους που διαδραμάτιζαν. Αυτός ήταν ο λόγος που οδηγούνταν στη μοιχεία και κατ' επέκταση στην αυτοκτονία. Τα διηγήματα που πραγματεύονται το θέμα της μοιχείας δεν έχουν

¹⁴⁰ Lieberman, L., *ό.π.*, σ. 133

¹⁴¹ Lieberman, L., *ό.π.*, σ. 134

σκοπό να ενθαρρύνουν αυτή την πράξη, αλλά να αποκαλύψουν πόσο δυστυχημένες είναι οι γυναίκες που καταφεύγουν σε κάτι τέτοιο.¹⁴² Η αυτοκτονία σε αυτά τα διηγήματα μοιάζει η κατάλληλη τιμωρία για τις γυναίκες, αφού έτσι λυτρώνονται από τα πάθη τους. Βέβαια, πολλά από αυτά τα ερωτικού περιεχομένου διηγήματα κατηγορήθηκαν για τη διαφθορά νεαρών και παντρεμένων γυναικών¹⁴³.

Η μοιχεία θεωρείται έγκλημα, όχι γιατί υπονομεύει κάποιο άλλο άτομο, αλλά γιατί θίγει άμεσα το θεσμό του γάμου και της οικογένειας, οι οποίοι τυγχάνουν να είναι και οι πυρήνες οργάνωσης της εκάστοτε κοινωνίας.

Πολλές φορές η γυναίκα που αναζητά την σεξουαλική ελευθερία ή ξεφεύγει από τα δεδομένα που η κοινωνία έχει κατασκευάσει γι' αυτή, δεν θεωρείται 100% γυναίκα.¹⁴⁴ Οι σύγχρονοί της πιστεύουν πως έχει αποκτήσει ανδρικά χαρακτηριστικά, όπως αυτά της δυναμικότητας και της τιμής. Ακριβώς επειδή το να ορίζει κάποιος τη μοίρα του ήταν ανδρικό στοιχείο και όχι γυναικείο, η γυναίκα που το επιχειρεί με τη μοιχεία, την αυτοκτονία ή το έγκλημα περνάει σε μια κατάσταση, κατά την οποία δεν είναι ούτε άντρας ούτε γυναίκα. Στο διήγημα «Σκοτώθηκε μια κυρία» η πρωταγωνίστρια αποφασίζει να αυτοκτονήσει, επειδή την απαρνιέται ο άντρας που είχε ερωτευτεί. Ενώ κοινωνικά αποδεκτό θα ήταν να αποφασίσει να ξεχάσει τον εραστή της, ο οποίος την παράτησε, και να επιστρέψει στο σπίτι με τον σύζυγό της, εκείνη με τον να αυτοκτονήσει δείχνει τη δυναμικότητά της.

Το ζήτημα του γάμου είναι μια ακόμη παράμετρος που μερικές φορές η λογοτεχνία λαμβάνει υπόψη της. Συχνά η γυναίκα είναι απογοητευμένη από την κακομεταχείριση που υφίσταται από τον σύζυγό της, τον οποίο δεν διαλέγει σαφώς η ίδια, αλλά η οικογένειά της. Εφόσον, λοιπόν, το διαζύγιο δεν είναι η λύση σ' αυτή την εποχή, μόνη της διέξοδος είναι η μοιχεία ή η αυτοκτονία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στο διήγημα «Η ζήλεια» είναι η περίπτωση της συζύγου, η οποία αν και κανείς δεν το περίμενε, ούτε ο ίδιος ο άντρας της, λόγω της τυφλής εμπιστοσύνης που της είχε, διαπράττει το έγκλημα της μοιχείας.

Το πάθος είναι μια ακόμη παράμετρος. Ο γάμος που προκαθορίζεται από την οικογένεια, έχει σαν σκοπό την αναπαραγωγή, γι' αυτό και ο αληθινός έρωτας είναι ανύπαρκτος σε αυτές τις περιπτώσεις. Η γυναίκα οφείλει να συμβιβαστεί με αυτή την έλλειψη αληθινού πάθους. Αλλά πάντα υπάρχουν οι εξαιρέσεις, σύμφωνα με τις

¹⁴² Lieberman, L., *ό.π.*, σ. 136

¹⁴³ Lieberman, L., *ό.π.*, σ. 137

¹⁴⁴ Lieberman, L., *ό.π.*, σ. 138

οποιές η γυναίκα δεν συμβιβάζεται και αναζητά διεξόδους από τον ασφυκτικό έγγαμο βίο της.

Η μοιχεία έτσι γίνεται σύμβολο μιας προσωπικής επανάστασης που έχει επιπτώσεις, όχι μόνο στον γάμο, αλλά και στους άντρες. Η μοιχεία θίγει την τιμή του άντρα και προσβάλλει την προσωπικότητά του. Είναι κάτι που ο ίδιος δεν πρέπει να αποδέχεται, με αποτέλεσμα να οδηγείται στη δολοφονία της συντρόφου του που τον απάτησε. Έτσι, η μοιχεία παίρνει τις διαστάσεις μιας ενσυνείδητης πράξης, αφού πρόκειται για την αναζήτηση εξουσίας από τις γυναίκες που, με αυτόν τον τρόπο, υπονομεύουν το αντρικό φύλο.

Η λογοτεχνία πραγματεύεται το θέμα της γυναικείας εγκληματικότητας, γιατί είναι ένα ζήτημα τρομακτικό για τα δεδομένα της εποχής.¹⁴⁵ Οι ερωτήσεις που ταλανίζουν τους συγγραφείς είναι με ποιο τρόπο θα αλλάξει η δομή της κοινωνίας, αν ξαφνικά οι γυναίκες αποκτήσουν την εξουσία. Πώς θα επηρεαστεί η οικογένεια και ποια θα είναι η θέση του άντρα; Αυτά όλα είναι ερωτήματα που τίθενται, όταν είναι καιρός για αλλαγή. Ο Μεσοπόλεμος είναι μια περίοδος που η κοινωνία και οι θεσμοί της μεταβάλλονται γοργά. Οι λογοτέχνες προσπαθούν να δώσουν απαντήσεις, αλλά καταλήγουν σε υποθέσεις. Η ιεραρχική τάξη των πραγμάτων ανάμεσα στα δύο φύλα ήδη αλλάζει και ο μόνος που θα αποδείξει τελικά πώς θα αναδημιουργηθούν οι κοινωνικές δομές είναι ο χρόνος.

¹⁴⁵ Lieberman, L., *ό.π.*, σ. 143-144

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ανακεφαλαιώνοντας όλα τα παραπάνω, αξίζει να σταθούμε σε ορισμένα κομβικά σημεία της παρούσας εργασίας. Η περίοδος του Μεσοπολέμου και συγκεκριμένα η περίοδος του Μεσοπολέμου στην πόλη της Θεσσαλονίκης, η οποία ερευνήθηκε εκτενέστερα παραπάνω, από μόνη της αποτελεί μια περίοδο πλούσια σε ιστορικό υλικό και γεγονότα, τα οποία είναι ικανά να καλύψουν τις ανάγκες ακόμη και των πιο απαιτητικών ερευνητών. Επειδή, κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα η Θεσσαλονίκη βίωνε έντονη οικονομική κρίση, ως απόρροια της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης, καθώς και δυσκολίες στην αποκατάσταση των προσφύγων, συμπεραίνουμε πως η όλη αυτή κατάσταση ήταν το αίτιο της έξαρσης των εγκλημάτων την εποχή αυτή. Εν τούτοις στην παρούσα εργασία το ενδιαφέρον εστιάστηκε πρωτίστως στην γυναικεία φύση και κατ' επέκταση στην σχέση των γυναικών με το έγκλημα.

Τα εγκλήματα πάθους και τιμής και ιδιαίτερα ο τρόπος που παρουσιάζονται και περιγράφονται στον ημερήσιο τύπο αποτελούν μια σημαντική πηγή για τους ιστορικούς, αφού σκιαγραφούν με συχνά γλαφυρό και ζωντανό τρόπο το κοινωνικό καθεστώς της περιόδου του μεσοπολέμου, όσον αφορά την αναλυτική κατηγορία του φύλου. Μέσα από τη μελέτη αυτών των εγκλημάτων μπορούμε να συμπεράνουμε τα ήθη, τα έθιμα, τις συνήθειες και τις κοινωνικές συνθήκες που διακρίνουν την συγκεκριμένη περίοδο. Το σωστό ή το επιτρεπτό, τα λάθος ή το απαγορευμένο που προκύπτουν από τα εγκλήματα πάθους και τιμής, είναι ανάλογα με την έννοια του φιλότιμου, της αξιοπρέπειας και της ψυχοσύνθεσης των ανθρώπων του μεσοπολέμου. Το έγκλημα δηλώνει τους αξιακούς κώδικες συμπεριφοράς και παράλληλα μαρτυρά τη θέση των δύο φύλων στην κοινωνία, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στη γυναίκα, αφού αυτή είναι που πρωταγωνιστεί συνήθως στα δρώμενα αυτής της μεταβατικής για το φύλο περιόδου.

Η θέση, λοιπόν, της γυναίκας αλλάζει. Τα περισσότερα εγκλήματα μπορεί να την παρουσιάζουν ως θύμα, αλλά συνάμα δείχνουν και τους τρόπους της προσωπικής επανάστασης των γυναικών προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον αυστηρό κλοιό του κοινωνικού τους περίγυρου. Η γυναίκα μπορεί να είχε αναγνωρισμένη θέση μόνο στην οικογένεια, αλλά είχε και πολλά παραγκωνισμένα γνωρίσματα, όπως είναι η σεξουαλική αναζήτηση και η δυσανασχέτηση με την κακομεταχείρισή της από τους άρρηνες συγγενείς της. Αυτά τα γνωρίσματα είναι που έρχονται στο προσκήνιο μέσα

από τα εγκλήματα πάθους και τιμής, γι' αυτό και η μελέτη τους παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον. Ο ρόλος, επομένως, της γυναίκας στο έγκλημα είναι σημαντικός, αφού αυτή την περίοδο έχουμε δείγματα εγκλημάτων που γίνονται από την πλευρά των γυναικών εις βάρος κάποιου άλλου προσώπου, «γυναίκα θύτης», είτε αντιθέτως γίνεται εις βάρος των ιδίων των γυναικών, «γυναίκα θύμα», όπου και η συχνότητα είναι μεγαλύτερη.

Επιπλέον, αφού παρουσιάστηκαν οι σχέσεις των διαφορετικών εθνοτήτων, κατά κύριο λόγο των χριστιανών και των εβραίων της Θεσσαλονίκης, σε μια ιδιαίτερος φορτισμένη ιστορική συγκυρία, αυτή του Μεσοπολέμου, εστιάζοντας στις καθημερινές τους συναναστροφές και διερευνώντας τις αξίες και τα συναισθήματα που ωθούν προς το έγκλημα, εξετάστηκε ο τρόπος με τον οποίο διαπλέκεται η εθνότητα με το φύλο. Επικεντρωθήκαμε στο βαθμό που ο κώδικας της τιμής και της ντροπής ρυθμίζει τη συμπεριφορά ανδρών και γυναικών και τους εξωθεί σε παραβατικές πράξεις και καταλήξαμε πως αυτό σε συνδυασμό με την επίταση των προσπαθειών αφομοίωσης των Εβραίων από κρατικής πλευράς προκάλεσε όξυνση των ελληνοεβραϊκών αντιθέσεων στην πόλη, που πολλές φορές κατέληγε σε εγκληματικές πράξεις μεταξύ Ελλήνων και Εβραίων.

Παράλληλα, αξίζει να επισημάνουμε την ταξινόμηση των συγκεκριμένων εγκλημάτων, ταξινόμηση η οποία έχει ως αποτέλεσμα την ορθότερη κατανόηση από την πλευρά του αναγνώστη και κατηγοριοποίηση: στην πρώτη μεγάλη κατηγορία ανήκουν τα «εγκλήματα σεξουαλικότητας», τα οποία μπορούν να χωριστούν στις εξής υποκατηγορίες: στις αποπλανήσεις, στις αιμομιξίες, στην πορνεία, στη σωματεμπορία και στους βιασμούς. Στην δεύτερη μεγάλη κατηγορία ανήκουν τα «εγκλήματα τιμής», τα οποία με την σειρά τους μπορούν να χωριστούν στις εξής υποκατηγορίες: στις απαγωγές, στην εγκατάλειψη συζύγου, στους γυναικοκαυγάδες, στους καυγάδες μεταξύ ανδρών για μια γυναίκα, στη μοιχεία, στους τραυματισμοί, στις δολοφονίες και τέλος στις αυτοκτονίες. Επιπροσθέτως και πάντα σε συνδυασμό με τα παραπάνω, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ηλικία του θύτη και αντίστοιχα του θύματος, όπου σύμφωνα με τις πηγές μας σε μεγάλο ποσοστό τα θύματα ήταν ανήλικες γυναίκες σε αντιδιαστολή με τους άνδρες θύτες, εν συνεχεία δόθηκε προσοχή στην καταγωγή, στο κοινωνικό status, στο επάγγελμα, στο όπλο που χρησιμοποιήθηκε κατά την εγκληματική πράξη, στο κίνητρο, στην τοποθεσία του εγκλήματος, στη σχέση του θύτη με το θύμα και στις περιστάσεις του εγκλήματος.

Πιο συγκεκριμένα, τα «εγκλήματα σεξουαλικότητας», τα οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με το ανθρώπινο σώμα και ειδικότερα με το ευάλωτο «από την φύση του» γυναικείο σώμα, είναι ικανά να μας δείξουν όχι μόνο το έγκλημα ως πράξη, αλλά και την γενικότερη αντιμετώπιση της γυναίκας από μια ανδροκρατούμενη κοινωνία. Από την άλλη τα «εγκλήματα τιμής», αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία όπου το εκάστοτε θύμα καλείται να «πληρώσει», ακόμα και με την ίδια του την ζωή ή καλείται να «αποκαταστήσει», την τιμή ολόκληρης της οικογένειας. Όλα τα στοιχεία που ανέφερα προηγουμένως επαληθεύονται μέσα από πληθώρα παραδειγμάτων τα οποία έχω παραθέσει σε όλη την εργασία, διαδέχοντας το ένα το άλλο, με σκοπό την καλύτερη κατανόηση και βασισμένα είτε από την ημερήσια εφημερίδα της εποχής, την Μακεδονία, είτε μέσα από εμπεριστατωμένες πηγές βιβλίων.

Αφού ερευνήθηκε η εγκληματικότητα την εποχή του Μεσοπολέμου με κύριο άξονα τη γυναίκα ως αποδέκτη αλλά και αυτουργό παραβατικών συμπεριφορών συμπεράναμε πως η φτώχεια της εποχής εκείνης, η ανάγκη η γυναίκα να βγει στο στίβο της εργασίας, η έννοια των αξιών του γάμου, της τιμής και της ντροπής καθιστούσε συχνά τη γυναίκα ευάλωτη με αποτέλεσμα να γίνεται συχνά θύμα εγκλημάτων. Τα εγκλήματα και μάλιστα ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται στον ημερήσιο τύπο, αντανακλούν τα πρότυπα και τα αντιπρότυπα, το αξιακό καθεστώς, τις αντιλήψεις σχετικά με τη σεξουαλικότητα και τον έμφυλο καταμερισμό των ρόλων στην κοινωνία του μεσοπολέμου, γι' αυτό και αποτελούν ένα σημαντικό στοιχείο από το οποίο μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες για το φύλο κατά τη διάρκεια των χρόνων 1928-1932. Τα εγκλήματα, όμως, δεν απασχολούν μόνο το δημοσιογραφικό ρεπορτάζ, αλλά και τη μυθοπλασία.

Στο τρίτο κεφάλαιο, αφού επιλέχθηκαν να περιγραφούν μυθοπλασίες σε μορφή αυτοτελών διηγημάτων με περιεχόμενο εγκληματικών πράξεων εις βάρος γυναικών, όπως δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα Μακεδονία, συμπεραίνουμε πως η δημοσίευση τέτοιων διηγημάτων που αφορούν το έγκλημα σε μια καθημερινή εφημερίδα ευρείας κυκλοφορίας, μας βοηθά να καταλάβουμε περισσότερο τον τρόπο με τον οποίο το έγκλημα προβάλλεται στην κοινωνία του Μεσοπολέμου με στόχο να διαμορφώσει απόψεις και να εγγραφεί τόσο συνολικά στο συλλογικό υποσυνείδητο όσο και χωριστά στο φαντασιακό κάθε ανθρώπου. Τέλος οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως τα δημιουργήματα του λόγου αποτελούν καθρέφτη της κοινωνίας, αφού όλα τα προϊόντα της φαντασίας του ανθρώπου αντλούν στοιχεία από την πραγματικότητα.

Τα εγκλήματα πάθους και τιμής διαλευκάνουν τις κρυφές πτυχές της ιδιοσυγκρασίας των ανθρώπων του μεσοπολέμου. Το καθεστώς για τον έμφυλο καταμερισμό των ρόλων στην οικογένεια, στην εργασία και κατ' επέκταση στο κοινωνικό πλαίσιο σήμερα είναι πολύ διαφορετικό. Όμως, η περίοδος του μεσοπολέμου, όσον αφορά κυρίως το σύστημα αξιών αποτελεί κομμάτι του παρελθόντος, το οποίο συνεχίζει να επηρεάζει τόσο το παρόν, όσο και το μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

- Αβδελά, Έ., *Διά λόγους τιμής. Βία, συναισθήματα και αξίες στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2002.
- Αβδελά, Έ., Ψαρρά, Α., *Σιωπηρές ιστορίες. Γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998
- Ανατασιάδης, Γ., *Η Θεσσαλονίκη στις συμπληγάδες του 20ού αιώνα*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2005
- Λάζος, Γ., *Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002
- Μάγερ, Κ., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*
- Μακρυγιάννη, Δ., *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, εκδ. Νήσος, Αθήνα 2004
- Μαργαρίτης, Γ., *Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες. Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας: Εβραίοι, Τσάμηδες*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2005.
- Νεχάμα, Γ., *Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης*, Βιβλίο Τρίτο, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2000

- Φρεζής, Ρ., *Ψηφίδες Ιστορίας του Ελληνικού Εβραϊσμού*, Βόλος 2007
- Fleming, K.E., *Ιστορία των Ελλήνων Εβραίων*, μτφρ. Νίκος Γάσπαρης, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2009
- Foucault M., *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Τόμος 1. Η δίψα της γνώσης*, μτφρ. Γ. Κωνσταντινίδης εκδ. Ράππα, Αθήνα 1982
- Foucault M., *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Τόμος 3. Η μέριμνα για τον εαυτό μας*, μτφρ. Γ. Κωνσταντινίδης, εκδ. Ράππα, Αθήνα 1982,
- Mazower, M., *Θεσσαλονίκη. Πόλη των φαντασμάτων. Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950*, μτφρ. Κ. Κουρεμένος, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006
- Pierron, B., *Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα. Ιστορία των σχέσεων από το 1821 ως το 1945*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2004

- Vigarello, G., *Ιστορία του βιασμού, 16ος-20ός αιώνας*, μτφ. Λ Βουτσοπούλου, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2001

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ ΑΡΘΡΑ

- Chimbos, P., «Spousal Homicides in Contemporary Greece», *International Journal of Comparative Sociology*, 39, 2, 1998, pp.213-223.
- Chimbos, P., «A Study of Patterns in Criminal Homicides in Greece», *International Journal of Comparative Sociology*, 34, 34-35, 1993, pp.260-271.
- Gallant, T.W., “Honor, Masculinity, and Ritual Knife Fighting Nineteenth-Century Greece”, *The American Historical Review*, 105, 2, 2000 pp.359-382.
- Lieberman, L., «Crimes of reason, crimes of passion: suicide and the adulterous woman in nineteenth-century France», *Journal of Family History*, 24, 1999, pp.134
- Marks, E., «Women and Literature in France», *Chicago Journal*, 3, 4, 1978, pp. 833
- Safilos-Rothschild C., «Honour crimes in contemporary Greece», *The British Journal of Sociology*, 20, 2, 1969, pp.205-218.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ ΑΡΘΡΑ

- Αβδελά, Έ., «Οι γυναίκες, κοινωνικό ζήτημα» στο Χατζηιωσήφ, Χρ. (επιμ.), *Ιστορίας της Ελλάδας του 20ού αιώνα: 1922-1940, ο Μεσοπόλεμος, τόμος Β1*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2002
- Αμπατζοπούλου, Φραγκίσκη, «Η εικόνα του Εβραίου στην ελληνική πεζογραφία: Στερεοτυπικές τεχνικές και λογοτεχνία αποδιοπόμησης» στο *Εταιρεία Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού, Οι Εβραίοι στον ελληνικό χώρο: Ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια. Πρακτικά του Α΄ Συμποσίου Ιστορίας. Θεσσαλονίκη, 23-24 Νοεμβρίου 1991*, εκδ. Γεβρηλίδης, Αθήνα 1995.

- Καραδήμου – Γερόλυμπου, Αλεξάνδρα & Κολώνας, Βασίλης, «Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά το 1917» στο *Εταιρεία Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού, Οι Εβραίοι στον Ελληνικό χώρο: Ζητήματα Ιστορίας στη Μακρά διάρκεια, . Πρακτικά του Α΄ Συμποσίου Ιστορίας. Θεσσαλονίκη, 23-24 Νοεμβρίου 1991*, εκδ. Γεβρηλίδης, Αθήνα 1995.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

- <http://www.makthes.gr/pages/100-years-makedonia-newspaper/>
- <http://www.sansimera.gr/articles/389>
- <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/e/1/d/metadata-01-0002421.tkl>

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- *Μακεδονία*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Δέν μ' ἐνδιέφερε πειά ἄν γέμιζεν ἡ διά-
κος μου' θυμώμουνα ἔ κ ε ί ν η ν.....

Ἦ χαλκοματιάς τήν εἶχε πλανέψη...

Ἔψαξα καί βρήκα τὸ μέρος τῆς καρδιάς.

Δέν χωρίσαμε πειά ποτές....

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000126922